T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BANKA KREDİLERİ VE FİNANSAL DESTEKLEMELERLE GÜÇLENDİRİLEN KOBİ'LERİN TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

YASEMİN ÇORA

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. EMEL YILDIZ

EDİRNE, 2020

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

İŞLETME PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin ÇOBA tarafından hazırlanan "Banka Kredileri ve Finansal Desteklemelerle Güçlendirilen KOBİ'lerin Türkiye'de Ekonomik Büyümeye Etkisi" konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 06.01.2020 günü saat 10:30 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *Kabul Edilmesine **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç. Dr. Emel YILDIZ	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Nevin ALTUĞ	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Serdar ARPACI	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

06 / 01 / 2020

Yasemin ÇORA

Tezin Adı: Banka Kredileri ve Finansal Desteklemelerle Güçlendirilen KOBİ'lerin Türkiye'de Ekonomik Büyümeye Etkisi
Hazırlayan: Yasemin ÇORA

ÖZET

Küreselleşme sonrası mal ve sermaye hareketlerinin giderek serbestleşmesi, bilgiye ulaşımın kolaylaşması ile birlikte ülkeler giderek birbirine yakın hale gelmeye başlamıştır. Bu durum gerek ülkeler bazında gerekse firmalar bazında rekabet baskısının çok yoğun bir şekilde hissedilmesine sebep olmuştur.

Sosyal refah düzeyini arttırmak isteyen tüm ülkelerin temel ekonomik hedeflerinin başında sürdürülebilir ekonomik büyüme gelmektedir. Dünyada 1973 petrol krizine kadar ekonominin lokomotifi olarak görülen büyük işletmeler, krizler sonrasında derin yaralar alırken, esnek yapılarıyla daha kolay ayakta kalabilen, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ'ler) ön plana çıkmaya başlamıştır. Türkiye'de ise KOBİ'lerin önemi 1994 krizinden sonra fark edilmeye başlanmıştır.

Türkiye'de işletmelerin sayıca %99,8'ini oluşturan KOBİ'ler büyük işletmelerin aksine, ülkenin her yerine yayılmış olmaları, bu şekilde kırsal kesimden kentlere göçü engelleyerek bölgelerarasındaki gelir dağılımına katkıları, dinamik ve esnek üretim yapıları, kuruldukları bölgede istihdam yaratarak işsizliğin düşürülmesine katkıları gibi pek çok özellikleri ile küresel rekabetin zorlayıcı koşullarında, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir sosyal ve ekonomik büyüme ve kalkınma için çok önemli bir role sahiptir.

Bu çalışmada temel amaç ekonomide bu kadar büyük bir paya sahip olan KOBİ'lerin, banka kredileri ve finansal desteklerle, rekabet güçlerini artırarak, ülkenin ekonomik büyümesine katkısının açıklanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Ekonomik Büyüme, Banka Kredileri, KOBİ Stratejileri.

Name of Thesis: The Effect of Growth of SMEs Empowered by Bank Credits and Financial Supports to Economic Growth in Turkey
Prepared by: Yasemin ÇORA

ABSTRACT

Along with globalization, the distance of goods and capital movements has become closer to the distant places with the liberalization and ease in the distant places. Some of them cause intense competitive pressure on the basis of their firm.

Sustainable economic growth is one of the main economic objectives of all countries wishing to increase the level of social welfare. While the large enterprises, which were regarded as the locomotives of the economy until the 1973 oil crisis in the world, received deep wounds after the crises, the Small and Medium Enterprises (SMEs), which can survive more easily with their flexible structures, have come to the forefront. The importance of the SMEs in Turkey began to be realized after the 1994 crisis.

SMEs make up the numbers 99.9% of all enterprises in Turkey Unlike large enterprises, they are all spread across the country, so that the rural income distribution contributions in interregional preventing migration to urban, dynamic and flexible production structure, unemployment to be reduced by creating employment in the area where they are installed It has a very important role for sustainable social and economic growth and development, especially in developing countries, under challenging conditions of global competition.

The main purpose of this study is to determine whether SMEs, which have such a large share in the economy, will contribute to the economic growth of the country by increasing their competitiveness through bank loans and financial supports.

Keywords: SMEs, Economik Growth., Bank Credits, SMEs strategies

ÖNSÖZ

Bir ülkenin sosyal ve ekonomik refah düzeyini artırabilmek için temel hedeflerden biri ekonomik büyümedir. Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi ve sürdürülebilmesinde ise KOBİ'lerin önemi çok büyüktür. Bu nedenle KOBİ'lerin güçlendirilmesi ülkenin güçlendirilmesi anlamına gelmektedir.

Tezimin hazırlanmasında her koşulda desteklerini esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Emel YILDIZ'a, tez dönemim boyunca yardımlarını eksik etmeyen Doç. Dr. Adil AKINCI ve tüm bu zorlu süreçlerde manevi desteklerini esirgemeyen eşim ve kızıma teşekkürü borç bilirim.

Yasemin ÇORA

Edirne, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **İ**
ABSTRACT ..... **İİ**
İÇİNDEKİLER ..... **İV**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **Vİİ**
TABLO LİSTESİ ..... **Vİİİ**
GRAFİK LİSTESİ ..... **X**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **Xİ**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KOBİ TANIMI, AB VE ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE KOBİ'LERİN EKONOMİDEKİ YERİ VE ÖNEMİ **3**

1.1. Türkiye'ye KOBİ Tanımı, KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi 3
1.1.1.Türkiye'deki KOBİ Tanımı 3
1.1.2. Türkiye Ekonomisinde KOBİ'lerin Yeri ve Önemi 4
1.2.Türkiye'de KOBİ'lere Destek Sağlayan Kurum ve Kuruluşlar 9
1.2.1. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) 9
1.2.2. Kredi Garanti Fonu A.Ş. (KGF) 12
1.2.3. Tarım ve Ormancılık Bakanlığı 14
1.2.4. Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) 14
1.2.5. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) . 15
1.2.6. Maliye Bakanlığı Destekleri 16
1.2.7. Kalkınma Ajansları 16
1.2.8. Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri (TESKOMB) 17
1.2.9. Bankalar 17

1.3. Avrupa Birliği ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde KOBİ Tanımları ve Ekonomik Boyutları 19
1.3.1. AB'de KOBİ Tanımı 19
1.3.1.1. AB Ekonomileri Açısından KOBİ'ler 20
1.3.1.2. AB KOBİ Politikaları 23
1.3.2. Almanya'da KOBİ Tanımı 25
1.3.2.1. KOBİ'lerin Almanya Ekonomisindeki Yeri 25
1.3.3.İngiltere'de KOBİ Tanımı 26
1.3.3.1.KOBİ'lerin İngiltere Ekonomisindeki Yeri 28
1.3.4.Belçika'da KOBİ Tanımı 30
1.3.4.1.KOBİ'lerin Belçika Ekonomisindeki Yeri 30
1.3.5. ABD'de KOBİ Tanımı 31
1.3.6. Japonya'da KOBİ Tanımı 32
1.3.7. Çin'de KOBİ'lerin Yeri ve Önemi 33
1.4. KOBİ'lerin Ortak Özellikleri, Güçlü ve Zayıf Yönleri 34
1.4.1.KOBİ'lerin Ortak Özellikleri 34
1.4.2.KOBİ'lerin Güçlü Yönleri 35
1.4.3. KOBİ'lerin Zayıf Yönleri 37

İKİNCİ BÖLÜM

2. BÜYÜME TEORİSİNE KAVRAMSAL BAKIŞ, İÇSEL VE DIŞSAL BÜYÜME TEORİLERİ İLE TÜRKİYE'DE BÜYÜME 41

2.1. Büyümenin Tanımı **41**
2.2. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi **42**
2.3. Ekonomik Büyümenin Finansmanı **44**
2.3.1. Ekonomik Büyümenin İç Finansman Kaynakları 44
2.3.2. Ekonomik Büyümenin Dış Finansman Kaynakları 47
2.4. Büyüme Teorileri **48**
2.4.1. Geleneksel Büyüme Teorileri 48
2.4.1.1. Klasik Okul ve Büyüme Teorileri 48
2.4.1.2. Karl Marx ve Büyüme 50
2.4.2. Modern Büyüme Teorileri 51

2.4.2.1. Birinci Nesil (Harrod-Domar) Büyüme Modeli 51
2.4.2.2. İkinci Nesil Neo Klasik (Solow) Büyüme Modeli 52
2.4.2.3. Üçüncü Nesil (Yeni Keynesgil) İçsel Büyüme Modelleri 53
2.5. Türkiye Ekonomisinde Büyüme Süreçleri 56
2.5.1. 1980 Öncesi Büyüme Süreci 57
2.5.2. 1980 Sonrası Büyüme Süreci 58
2.6. Türkiye'de Bölgelerin Ekonomik Büyümeye Katkısı 63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.FİNANSAL DESTEK VE KREDİLERLE GÜÇLENDİRİLEN KOBİ'LERİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ 66
3.1. Araştırmanın Amacı **66**
3.2. Araştırma Modeli **67**
3.2.1. ARDL Modeli 67
3.2.2. Modelin Uygulaması 68
3.3. Veri Seti ve Değişkenler **68**
3.4. Veri ve Ekonometrik Bulgular **69**
3.5. Uygulama Literatür Tarama **73**

SONUÇ VE ÖNERİLER 77
KAYNAKÇA 83

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 2018 KOSGEB Desteklerinin Bölgeler Bazında Dağılımı 10
Şekil 2: Türkiye'de 2011 Yılında Bölgelerin Toplam Katma Değere Katkısı 64

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: KOBİ'lerin Sınıflandırılması. 4
Tablo 2: KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisine Katkısı 5
Tablo 3: Türkiye ve AB'de Girişimlerin Sektör ve Çalışan Sayılarına Göre Dağılımı. 6
Tablo 4: Çeşitli Ülkelerde KOBİ'lerin İhracat Payları. 8
Tablo 5: 2018 Yılı KOSGEB Destekleri 11
Tablo 6: Yıllar İtibariyle KGF Kefaleti İle Kullandırılan Krediler 12
Tablo 7: Toplam Krediler İçinde KGF'nin Payı. 13
Tablo 8: 2018 Yılı Tarım ve Orman Bakanlığı Destekleri. 14
Tablo 9: 2019/09 Dönemi KOBİ'lere Kullandırılan Kredilerin Ölçeklerine Göre Dağılımı (Milyon TL) 18
Tablo 10: AB KOBİ Kriterleri. 20
Tablo 11: AB ile Diğer Bazı Ülkelerde KOBİ'ler. 21
Tablo 12: AB Ülkelerinde 2016 Yılında Sektörler İçinde KOBİ Payları 21
Tablo 13: Almanya'da KOBİ Tanımı 25
Tablo 14: İngiltere İş, Yenilik ve Faaliyetler Bakanlığı KOBİ Tanımlaması 27
Tablo 15: İngiltere'de Ölçekler Bazında İşletme Sayıları, İstihdam ve Satış Hasılatları (2013) 29
Tablo 16: Belçika'da KOBİ'lerin Ölçeklere Göre Dağılımı ve İstihdam Payı 30
Tablo 17: Belçika'da KOBİ'lerin İstihdam ve Katma Değerdeki Payı 31
Tablo 18: ABD'de Sektör Bazında KOBİ Kriterleri 32
Tablo 19: Türkiye'de 1980 ile 2010 Yılları Arasında Ortalama Büyüme Hızı ve Bileşenleri 59
Tablo 20:Türkiye'de 1980 ile 2010 Yılları Arasında Büyümeye Katkılar 59
Tablo 21: Türkiye Ekonomisinin Dönemler İtibariyle Büyüme Oranları 61
Tablo 22: Temel Ekonomik Göstergeler 61
Tablo 23: Birim Kök Test Sonuçları 69
Tablo 24: ARDL(4,2) Modeli Sonuçları 70
Tablo 25: Sınır Testi Sonuçları 71

Tablo 26: ARDL(4,2) modeline bağlı olarak kurulan hata düzeltme modeli katsayıları 72
Tablo 27: ARDL(4,2) Modeli Uzun Dönem Katsayıları 72
Tablo 28: Uygulama Literatürü 73

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: KOBİ'lerin Sektörler Bazında Ekonomiye Katkıları 6
Grafik 2: 2018 Yılında Ölçeklerine Göre İşletmelerin Dış Ticaret Payı 7
Grafik 3: Sektörler Bazında İhracatçı KOBİ'ler 8
Grafik 4: 2018 Yılı KGF Kefaleti İle Kullandırılan Kredilerin Bölgelere Göre Dağılımı 13
Grafik 5: Yıllar İtibariyle Ölçeklere Göre TUBİTAK Destekleri. 16
Grafik 6: 2019/09 Döneminde Kredi Kullanan KOBİ Firma Sayılarının Ölçeklerine Göre Dağılımı 19
Grafik 7: AB Ülkeleri Ölçeklere Göre İşletme ve İstihdam Payları (2016) 22
Grafik 8: Alman KOBİ'lerinin 2016 Yılı İstihdama ve Katma Değere Katkısı 26
Grafik 9: KOBİ'lerinin 2016 Yılı İstihdama ve Katma Değere Katkısı 29
Grafik 10: Harcama Yöntemi ile Mevsim Etkisinden Arındırılmış Zincirlenmiş Hacim Endeksine Göre Büyüme 62
Grafik 11: Harcama Yöntemine Göre 2009 Yılı Baz Alınmış, Büyüme Oranları ... 63
Grafik 12: ARDL (4,2) Modeli CUSUM ve CUSUM-SQ Testi Sonucu 71

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AB28	: AB'ye tam üye olan 28 ülke
AR-GE	: Araştırma geliştirme
ESDES	: Esnaf ve Sanatkârlar Destek Sistemi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IFM	: Alman Mittelstand Araştırma Merkezi
KGF	: Kredi Garanti Fonu
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
KOSGEB	: T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MMO	: Makine Mühendisleri Odası
NFÖ	: Net Faktör Ödemeleri
TCSBB	: Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı
TCKB	: Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı
TESKOMB	: Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri
TOSYÖV	: Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilim ve Teknoloji Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK EXIMBANK	: Türkiye İhracat Kredi Bankası

GİRİŞ

21. yüzyılın başlarında dünyada birçok alanda çok hızlı ve köklü değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimlerin en başında ekonomi ile ilgili olanlar yer almaktadır. Küreselleşmenin sonucunda bilgiye ulaşımın kolaylaşması, ülkeleri bir yandan birbirine yakınlaştırırken diğer taraftan da yüksek bir rekabet baskısı altına sokmaktadır.

Dünyada 1973 petrol krizi sonrasında, esnek ve dinamik yapıları sayesinde değişiklere kolay adapte olabilen KOBİ'ler ön plana çıkmaya başlarken, Türkiye'de bu farkındalığın oluşmasının 1994 krizinden sonraya kaldığı söylenilebilir.

Ülkelerin refah düzeyini arttıran temel ekonomik hedeflerin başında olan ekonomik büyümenin sağlanıp sürdürülebilmesi için, toplam işletmeler içinde %99,8 payı olan KOBİ'lerin, yüksek rekabet baskısı altında ezilmesinin önlenmesi için; çeşitli politikalar ve finansman kaynaklarıyla desteklenmesi önem arz etmektedir.

Sayıca bu derece büyük çoğunluğa sahip KOBİ'lerin, toplam katma değerden ve özellikle imalat sanayii katma değerinden aldıkları payın yetersiz olduğu görülmektedir. Bunun temel sebeplerinin, kuruluştan itibaren finansman kaynaklarının yetersiz kalması, ağırlıklı olarak öz sermaye ile başlanılan faaliyete yine yetersiz öz sermaye ağırlığında devam edilmesi ve bu paralelde ortaya çıkan diğer gelişim sorunları olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde KOBİ kavramı tanımlanmış, Türkiye ve diğer bazı ülkelerdeki KOBİ'lerin ilgili ülke ekonomisindeki konumu ve finansman kaynakları açıklanmıştır. İkinci bölümde büyüme teorisi kavramsal olarak açıklanmış, Türkiye'nin büyüme dinamiklerinden bahsedilmiştir. Son bölümde ise KOBİ'lere kullandırılan tüm kredi ve finansal desteklerin, Türkiye'de ekonomik büyümeye katkısı araştırılmıştır. Ancak veri kısıtı nedeniyle en detaylı veri temin edilebilen ve aynı zamanda KOBİ'lere finansal destek sağlayan kurumların başında

gelen Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) kaynaklı desteklerin Türkiye ekonomisinin büyümesine katkısı açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KOBİ TANIMI, AB VE ÇEŞİTLİ ÜLKELERDE KOBİ'LERİN EKONOMİDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Küçük ve Orta Ölçekli İşletme (KOBİ) tanımları ülkeden ülkeye, ülkedeki sektörlerin yapısı, o ülkenin gelişmişlik düzeyi gibi kriterlere göre değişkenlik göstermektedir. Bazen aynı ülke içinde bile farklı kurumlar arasında farklı tanımlamalar bulunabilmektedir. Esasen KOBİ kavramı, işletmelerin çeşitli hibe, destek, kredi kaynaklarından, ucuz veya bedelsiz olarak danışman hizmetlerinden yararlanmaları için geliştirilmiştir. Yıllık satış hasılatı, çalışan sayısı, aktif büyüklük gibi nicel veriler tanımlamada sıklıkla kullanılmaktadır (Yurttadur, 2009:9).

1.1. Türkiye'ye KOBİ Tanımı, KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

KOBİ kavramında geçmiş yıllarda çok farklı tanımlar olmasına karşın son dönemde KOSGEB'in belirlediği tanım, alt ölçek bazında farklılıklar olsa da, diğer kurum ve kuruşlarca da kabul edilmiş ve böylece bir standarda bağlanmıştır. KOSGEB tarafından belirlenen tanım ve KOBİ niteliğindeki firmaların Türkiye ekonomisindeki yeri aşağıda detaylandırılmıştır.

1.1.1. Türkiye'deki KOBİ Tanımı

24.06.2018 tarih, 4778-1 sayılı Resmi Gazeteye göre Türkiye'de KOBİ: Çalışan sayısı 250'nin, mali bilanço büyüklüğü veya ciro (yıllık net satış hasılatı) 125 milyon TL'den az olan girişimler olarak tanımlamış ve büyüklüklerine göre aşağıdaki şekilde ayrıştırılmıştır. Bu değişiklik ile daha önce 40 milyon TL olan

yıllık ciro kriteri 125 milyon TL'ye yükseltilmiştir. Bu düzenleme ile desteklerden yararlanan firma sayısının artırılması hedeflenmiştir.

- ✓ Yıllık çalışan sayısı 10 kişinin altında olan ve mali bilançosu ile yıllık net satış hasılatından herhangi birisi 3.000.000 TL'nin altında kalan işletmeler mikro işletme olarak tanımlanmaktadır.
- ✓ Yıllık çalışan sayısı 50 kişinin altında olan ve mali bilançosu ile yıllık net satış hasılatından herhangi birisi 25.000.000 TL'nin altında kalan işletmeler küçük işletme olarak tanımlanmaktadır.
- ✓ Yıllık çalışan sayısı 250 kişinin altında olan ve mali bilançosu ile yıllık net satış hasılatından herhangi birisi 125.000.000 TL'nin altında kalan işletmeler orta büyüklükteki işletmeler olarak tanımlanmaktadır (www.kosgeb.gov.tr).

Tablo 1: KOBİ'lerin Sınıflandırılması.

Kriter	Mikro İşletmeler	Küçük İşletmeler	Orta Büyüklükteki İşletmeler
Yıllık Çalışan Sayısı (Adet)	< 10	< 50	< 250
Yıllık Net Satış Hasılatı (TL)	≤ 3.000.000	≤ 25.000.000	≤ 125.000.000
Yıllık Mali Bilanço Değeri(TL)	≤ 3.000.000	≤ 25.000.000	≤ 125.000.000

Kaynak: KOSGEB Faaliyet Raporu, 2018:9.

1.1.2. Türkiye Ekonomisinde KOBİ'lerin Yeri ve Önemi

KOSGEB, TOSYÖV, BDDK ve MMO tarafından yapılan (2006, 2008, 2010, 2016 ve 2019) araştırmalar ile Türkiye'de KOBİ'lere ilişkin önemli veriler aşağıda detaylı olarak gösterilmiştir.

- ✓ Çoğunluğu esnaf ve sanatkârlardan oluşan, firma sayısı olarak toplam girişimlerin % 99,9'unu, sanayi işletmeleri olarak da imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmelerin % 99,4'ünü oluşturmaktadırlar.

✓ Toplam istihdamın %73,5'ini, İmalat sanayii istihdamının ise % 61,5'ini oluşturmaktadır.

✓ Toplam üretimin %56,2'si KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilmektedir.

✓ Toplam yatırımların %55'ini, sağlanan toplam katma değerin %53,5'ini oluşturan KOBİ'lerin imalat sanayi katma değerindeki payı % 27,6'dır.

✓ KOBİ'ler Türkiye ihracatının %60'ını gerçekleştirmekte olup Eximbank kaynaklarının da % 22'sini kullanabilmektedirler.

✓ KOBİ'lerin finansman imkânlarına ulaşımı kısıtlıdır. Banka kredilerinin ticari kaynaklarının ancak % 24'ünden yararlanabilmektedirler. Bu nedenle de öz kaynak kullanım oranları % 69'lara ulaşmaktadır. Ağırlıklı öz kaynaklarını kullanmak zorunda kalan KOBİ'ler kendilerine rekabet avantajı sağlayacak teknolojik yatırımları yapmakta zorlanmaktadır.

Tablo 2: KOBİ'lerin Türkiye Ekonomisine Katkısı

	2003	**2006**	**2009**	**2014**
İstihdama Katkısı	79%	79%	78%	73,50%
Katma Değere Katkısı	61%	57%	56%	53,50%
Satışlara Katkısı	67%	67%	65%	62%
Yatırımlara Katkısı	61%	45%	41%	55%

Kaynak: T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı (TCSBB) 10.Kalkınma Planı (2014-2018) Raporları 2013 ve TÜİK KOBİ Girişim İstatistiklerinden yararlanarak hazırlanmıştır.

Tablo 'deki verilere göre işletme sayısı olarak ülkedeki girişimlerin neredeyse tamamını oluşturan KOBİ'lerin katma değere katkısının %53'lerde kalması, yine imalat sanayiinde istihdamın % 61,5'ini sağlayan KOBİ'lerin, katma değerden ancak % 27,6'lık bir pay alabilmesi KOBİ'lerde kurumsallaşma ihtiyacı ve verimlilik artışının gerekliliğini göstermektedir (Bayülken, 2017:3-6; TCKB, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 10.Kalkınma Planı, 2013:18).

TÜİK İş Kayıtlarına göre ise 2016 yılında Türkiye'de 3.652.521 girişim bulunmaktadır. Net satış hâsılatı veya bilanço toplamını gösteren çalışmalar bulunamadığı için 250'den az çalışanı olan işletme sayısı KOBİ olarak kabul

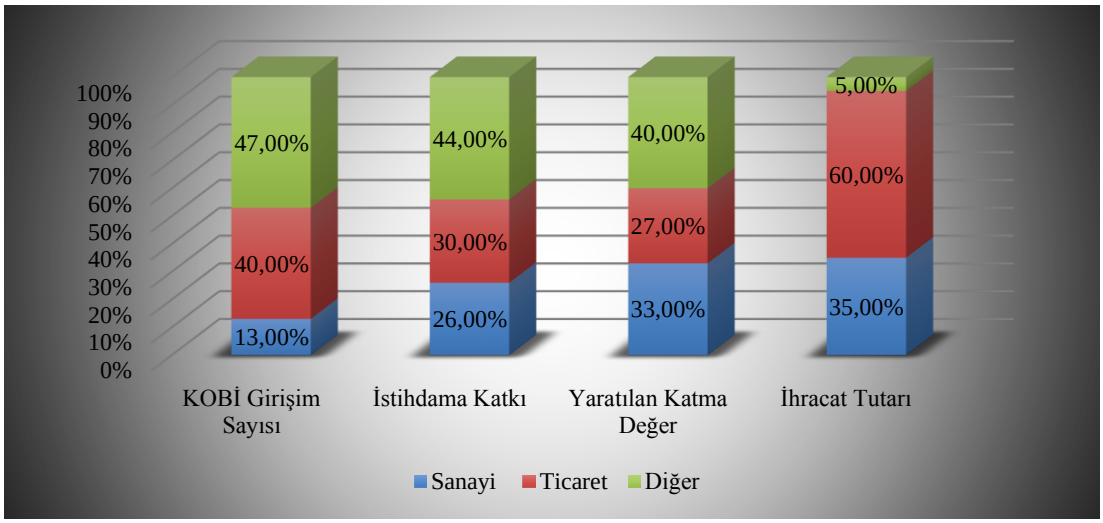
edilmektedir. 2016 yılı verilerine göre, Türkiye'de 250'den az çalışanı olan 3.646.469 işletme bulunmaktadır.

Tablo 3: Türkiye ve AB'de Girişimlerin Sektör ve Çalışan Sayılarına Göre Dağılımı.

Sektörler	1 – 9 Çalışan	10 – 49 Çalışan	50 – 249 Çalışan	Toplam KOBİ Sayısı	250 Üzeri Çalışan	Sektör Payı
Sanayi (Adet)	546.607	64.085	11.462	621.954	1.803	18,24%
Hizmet (Adet)	2.697.181	89.065	10.006	2.758.293	39.913	81,78%
Toplam Adet	3.243.788	153.150	21.468	3.418.406	3.757	100%
TR'de Ölçeklerine Göre İşletmelerin Dağılımı	94,79%	4,47%	0,63%	99,89%	0,11%	100%
AB'nde Ölçeklerine Göre İşletmelerin Dağılımı	91,80%	6,90%	1,10%	99,80%	0,20%	100%

Kaynak: TÜİK 2011 ve Eurostat 2009 verileri ile KOSGEB tarafından hazırlanmıştır, TCSBB 10.Kalkınma planı (2014-2018), 2013:1-2.

Grafik 1: KOBİ'lerin Sektörler Bazında Ekonomiye Katkıları

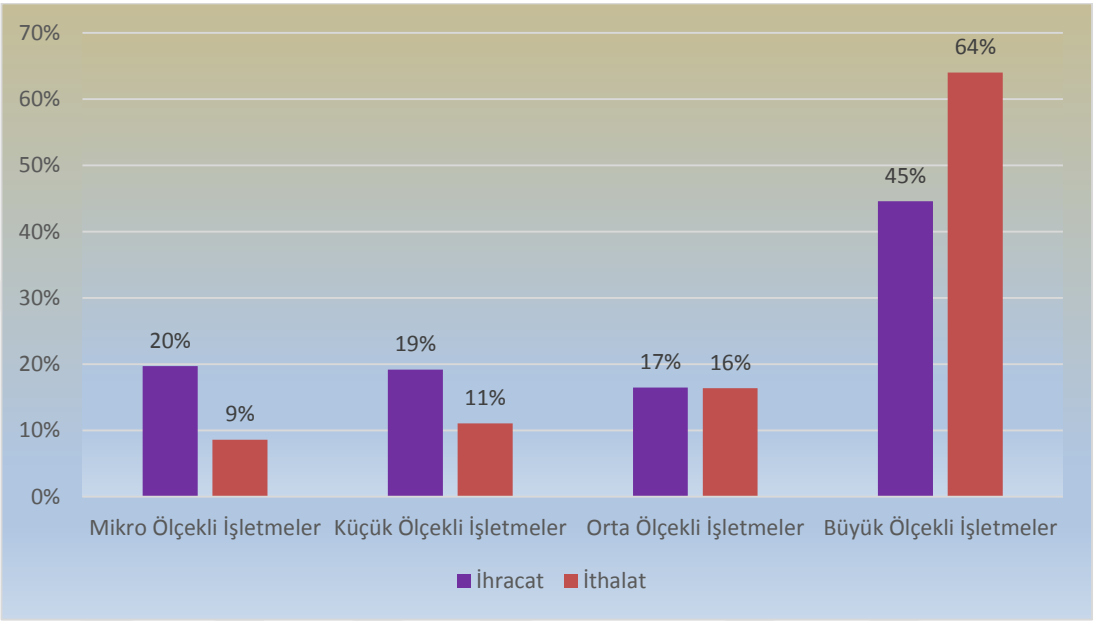

Kaynak: KOSGEB KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, 2014:33 verileri ile hazırlanmıştır.

Grafik 1'de görüldüğü üzere KOBİ'ler en çok ticaret sektöründe faaliyet gösterirken sanayinin payı %13'lerde kalmaktadır. Burada önemli bir diğer nokta da %13'lük paya sahip olan sanayi sektöründen sağlanan katma değer %33'ü bulurken,

%40'lık ticaret sektörünün sağladığı katma değer %30'larda kalmaktadır. Bu da açıkça üretimin ekonomideki önemini göstermektedir.

Grafik 2: 2018 Yılında Ölçeklerine Göre İşletmelerin Dış Ticaret Payı

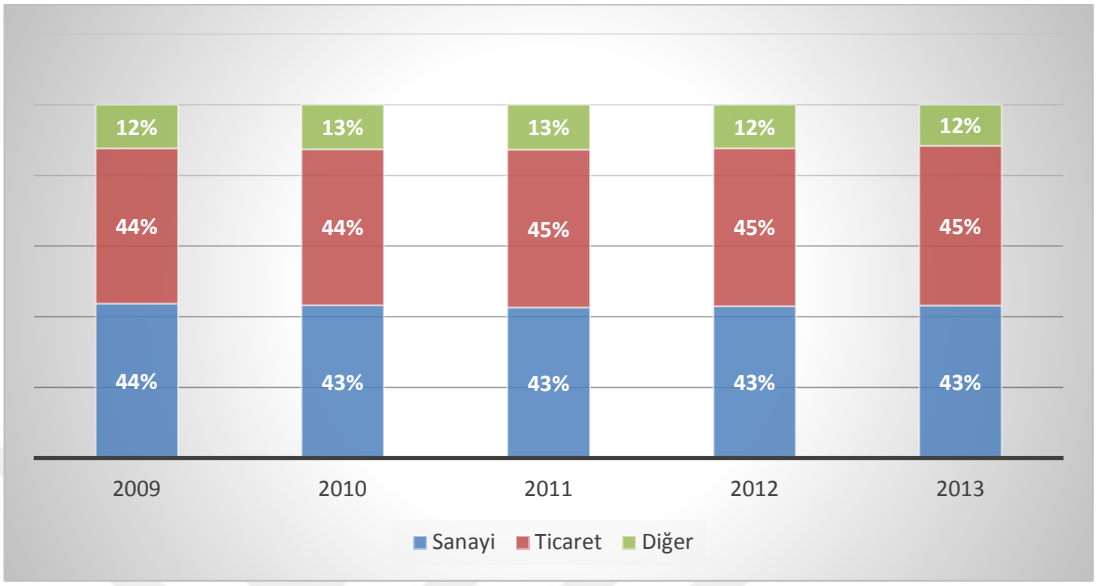

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30664 verileri ile hazırlanmıştır.

Grafik 2'de görüldüğü üzere ihracatın yaklaşık %55'i KOBİ'ler tarafından yapılırken, ithalatın %36'sı KOBİ'lerce yapılmaktadır. 2018 yılında TÜİK verilerine göre; sanayi sektöründeki ihracatın %55,4'ü, 250 kişinin altında çalışanı olan KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilirken, ticaret sektöründe bu oran % 91'e çıkmaktadır. Bunun temel nedeni KOBİ'lerin ağırlıklı olarak ticaret sektöründe faaliyet göstermesi olduğu söylenilebilir. İthalat verileri incelendiğinde ise KOBİ'lerin payı sanayi sektöründe % 20 iken, ticaret sektöründe %69 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 3'te 2009-2013 yılları arasında ihracatçı KOBİ'lerin sektörlere göre dağılımı gösterilmektedir.

Grafik 3: Sektörler Bazında İhracatçı KOBİ'ler

Kaynak: TÜİK verileri ile hazırlanmıştır.

2009-2013 yılları arasında ihracat verilerine bakıldığında ihracat yapan firma sayıları artmasına karşın sektörler arasında önemli bir değişiklik olmamıştır. Ancak 2018 yılına gelindiğinde sanayi sektöründe ihracat yapan KOBİ'lerin payı %35'e düşerken, ticaretin payı % 60'lara yükselmiştir.

Çok sayıda uluslararası raporlardan derlenen çeşitli ülkelerde KOBİ'lerin ihracat payları yıllar itibariyle Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Çeşitli Ülkelerde KOBİ'lerin İhracat Payları.

Ülke	Yıl	KOBİ'lerin Toplam İhracattaki Payı
Almanya	2011	29,60%
İngiltere	2011	34,20%
Fransa	2011	38,00%
İtalya	2011	51,70%
İspanya	2011	46,20%
ABD	2013	32,60%
Kanada	2011	40,10%

Kaynak: Yıllık Avrupa KOBİ'leri Raporu 2013/2014; OECD Bir Bakışta Girişimcilik Raporu 2014; Kanada Temel KOBİ İstatistikleri Ağustos 2013; Birleşik Devletler Ticaret Görünümü 2013; Hindistan KOBİ Bakanlığı 2011-2012 Faaliyet Raporu verileri ile KOSGEB tarafından derlenmiştir(KOBİ Strateji ve Eylem Planı, 2014: 70).

Kamu ile özel sektörün işbirliği yapması ülkelerin ekonomisi açısından çok önemlidir. Türkiye'de özellikle son dönemlerde bu işbirlikleri altyapı yatırımı, baraj yapımı, yol yapımı, şehir hastaneleri yapımı gibi genellikle KOBİ niteliğindeki firmaların altından kalkamayacağı, yüksek sermayeye ihtiyaç duyulan alanlarda yapılmaktadır. Mikro ölçekli ve küçük ölçekli girişimcilerin desteklenmesi konusu yeterince uygulama bulamamıştır (Kızmaz, 2018:604).

1.2.Türkiye'de KOBİ'lere Destek Sağlayan Kurum ve Kuruluşlar

KOBİ'lere hibe, kredi, faiz desteği gibi çeşitli şekillerde finansman kaynağı sağlayan çok sayıda kurum görünmekle birlikte reel anlamda en çok katkıda bulunanlar aşağıda detaylandırılmıştır.

1.2.1. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)

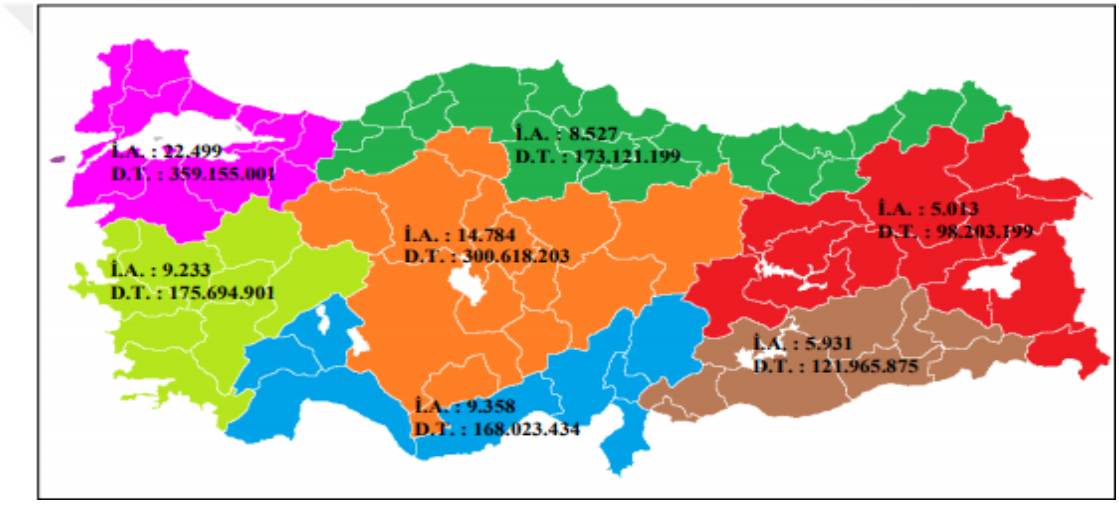
Türkiye'de KOBİ'lere yönelik etkin hizmet ve desteklerle, KOBİ'lerin güçlendirilerek, pazar paylarının ve rekabet güçlerinin artırılması, bu şekilde ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması ve buna paralel ülke ekonomisinin gelişmesi KOSGEB'in temel amacıdır. Bu hizmetlerin sunulması ve koordinasyonu temel olarak KOSGEB tarafından yürütülmektedir. KOSGEB destekleri stratejik olarak belirlenen ülke hedefleri doğrultusunda çeşitli amaçlara yönelik olarak çeşitli tutarlarda verilmektedir. Bu destekler faiz desteği, geri ödemeli kredi şeklinde olabildiği gibi hibe olarak da verilmektedir. En yüksek destekler ülkede üretilmeyen özellikle imalat sanayisinin ihtiyacı olan malların üretilmesine yönelik desteklerdir. Bu şekilde cari açığın azaltılması planlanmaktadır (Kosgeb.gov.tr).

KOSGEB Destek Programları;

1. AR-GE, İnovasyon ve Endüstriyel Uygulama Destek Programları
2. İşbirliği Destek Programı
3. Kobigel- KOBİ Gelişim Destek Programı

4. İşletme Geliştirme Destek Programı
5. Girişimciliği Geliştirme Destek Programı
6. Stratejik Ürün Destek Programı
7. KOBİ Teknoyatırım,- Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı
8. Teknopazar- Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Destek Programı
9. Gelişen İşletmeler Piyasası KOBİ Destek Programı
10. Uluslararası Kuluçka Merkezi ve Hızlandırıcı Destek programı

Şekil 1: 2018 KOSGEB Desteklerinin Bölgeler Bazında Dağılımı

Kaynak: KOSGEB 2018 Faaliyet Raporu (İ.A: İşletme Adedi, D.T.: Destek Tutarı).

Şekil 1'de görüldüğü gibi destek tutarından en çok payı alan bölgelerimiz sırasıyla Marmara Bölgesi % 25,7;b İç Anadolu Bölgesi % 21,5; Ege bölgesi ise %12,6'dır. İller açısından bakılırsa da Türkiye'deki işletme sayılarının toplam işletmeler içindeki oranına paralel bir sıralamayla; %14 İstanbul, %10 Ankara ve %6 İzmir olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 1'de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yararlanıcı sayısı ve tutarlarının diğer bölgelere kıyasla daha az olduğu, bunun sebepleri ilgili bölgelerde kurumlardaki personel ve altyapı eksikliği, KOBİ'lerle iletişiminin ve bilgilendirmenin yetersiz olması, eğitim seviyesinin görece düşük olduğu bölgelerde

hali hazırda fazla olan prosedürlerin destek taleplerini azaltmasıdır(www. KOSGEB.gov.tr; KOSGEB Faaliyet Raporu, 2018:44)

2018 Yılında KOSGEB tarafından verilen destekler amacına yönelik olarak Tablo 5'te detaylandırılmıştır. 2018 yılında toplam 350.223 adet işletmeye 1.9 milyar TL destek sağlanmıştır.

Tablo 5: 2018 Yılı KOSGEB Destekleri

Destek Adı	Destek Tutarı (TL)	Yararlanan İşletme Sayısı
A- KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği Kapsamında Verilen Destekler(15.06.2010 tarih 27612 sayılı Resmi Gazete)	**1.396.781.813**	**75.345**
Araştırma - Geliştirme, İnovasyon Endüstriyel Uygulama Destek Programı	71.370.036	1.106
Genel Destek Programı	388.530.810	39.405
KOBİ Proje Destek Programı	2.073.293	73
İşbirliği-Güçbirliği Destek Programı	9.488.250	31
Girişimcilik Destek Programı	596.332.602	31.790
Tematik Proje Destek Programı	311.483	6
KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı	257.364.661	2.270
Teminat Giderleri Desteği	212.508	167
Uluslararası Kuluçka Merkezi Ve Hızlandırıcı Destek Programı	4.320.409	6
Teknolojik Ürün Tanıtım Ve Pazarlama (Teknopazar) Destek Programı	2.566.760	63
Stratejik Ürün Destek Programı	34.056.621	39
39 KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım (KOBİ Teknoyatırım) Destek Programı 28	29.770.360	28
Gelişen İşletmeler Pazarı KOBİ Destek Programı	72.126	2
İşletme Geliştirme Destekleri	311.897	359
B- KOSGEB KOBİ Kredi Faiz Desteği Yönetmeliği Kapsamında Verilen Destekler	**531.417.826**	**274.878**
2017 Yılı KOSGEB Sıfır Faizli İşletme Kredisi Faiz Desteği	511.342.708	273.362
2018 Yılı Makine Teçhizat Kredisi Faiz Desteği	15.003.633	144
Iğdır İli Merkez İlçesi Acil Destek Kredisi Faiz Desteği	189910	7
Osmaniye İli Kadirli İlçesi Acil Destek Kredisi Faiz Desteği	119.600	6
Kilis İli Acil Destek Kredisi Vade Uzatım Kredi Faiz Desteği	4.659.375	1.356
GENEL TOPLAM (A+B):	**1.928.199.639**	**350.223**

Kaynak: KOSGEB Faaliyet Raporu, 2018:43.

1.2.2. Kredi Garanti Fonu A.Ş. (KGF)

1991 yılında kurulan Kredi Garanti Fonu (KGF), 1994 yılından itibaren kefalet vermektedir. Ortakları arasında TOBB, KOSGEB, Eximbank ve kefalet verdiği 18 banka yer almaktadır. KGF'nin temel amacı özellikle gelecek vaat eden işletmeler olmak üzere tüm işletmelerin finansmana erişimini kolaylaştırarak, Türkiye'nin büyüme ve kalkınmasına stratejik destek sağlamaktır.

Teminat veremediği için finansman kaynağına ulaşmakta zorlanan firmalara KGF kefaleti ile kaynak sağlaması kolaylaşmaktadır. KGF kampanyalar özelinde değişmekle birlikte genellikle %80-90 arası bir kefalet sağlamaktadır. Ancak bu yüksek oranlı kefaletlerin yanında önemli bir nokta da bankaların kredi verdiği firmalar için KGF'den sağladığı kefaletin azami %7'si kadar tazmin hakkının olmasıdır.

Tablo 6: Yıllar İtibariyle KGF Kefaleti İle Kullandırılan Krediler

Dönem	Firma Sayısı	Kullandırılan Kredi Tutarı (Milyon TL)	KGF Kefalet Tutarı (Milyon TL)
1994-2015	17.674	9.660	7.189
2016	19.506	6.682	5.128
2017	297.682	208.116	187.499
2018	119.294	85.942	75.357
1994-2018	**440.762**	**322.809**	**286.676**

Kaynak: KGF Faaliyet Raporu, 2018:32.

Tablo 6'da KGF kefaleti ile bankalardan kullanılan tüm krediler gösterilmektedir. Kredi kullandırılan 440.762 adet firmanın %72 'si KOBİ niteliğindeki firmalar olup bu tür firmalara kullandırılan kredi tutarı da 234 trilyon TL olmuştur. Verilere bakıldığında çok uzun yıllardır uygulaması olmasına karşın özellikle 2017 yılında kullanımın çok büyük bir ivme kazandığı görünmektedir. 1994-2016 yılları arasında KGF kefaleti ile kredi kullandırılan toplam firma sayısından daha fazlası (%95'i), 2017 ve 2018 yıllarında gerçekleştirilmiştir. Bunun temel nedeni ekonomiyi canlandırılması için politikalarla desteklenmesi ve ön plana çıkarılmasıdır.

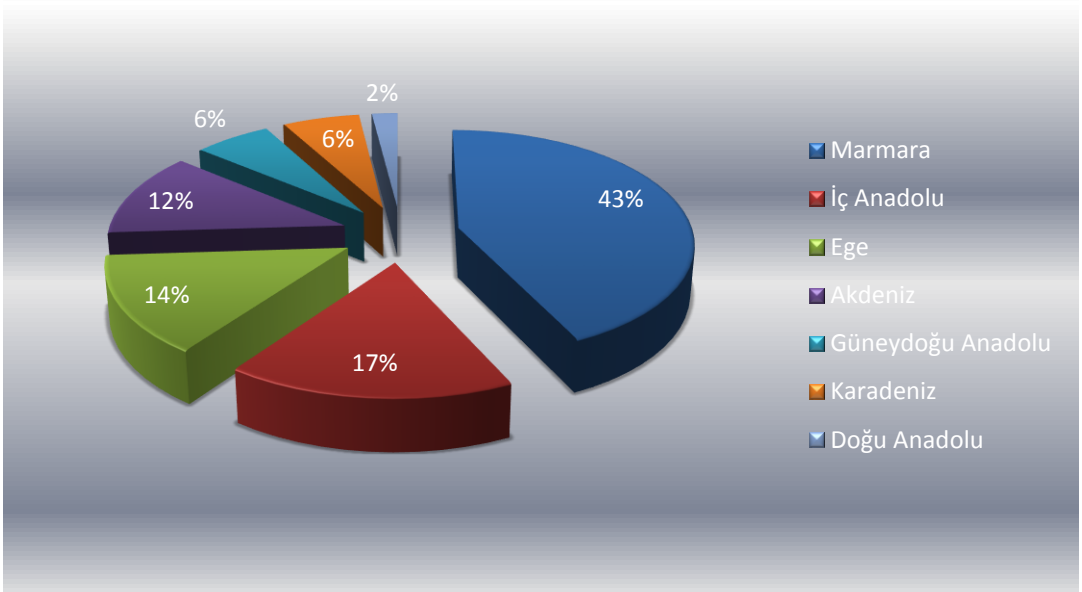
Tablo 7: Toplam Krediler İçinde KGF'nin Payı.

Toplam Ticari Krediler (Milyon TL)	31.12.2017	31.12.2018	22.11.2019
Bankacılık Sektörü	1.647.976	1.933.749	2.135.834
KGF Kefaletli Risk Bakiyesi	194.930	211.714	196.352
Bankacılık Sektörü İçindeki KGF Payı	11,83%	10,95%	9,19%

Kaynak: http://kgf.com.tr/images/rakamlarla/29_11_2019.pdf

Tablo 7'de özellikle 2017 yılında devlet politikaları ile desteklenen KGF kaynaklı kredilerin ağırlığı diğer dönemlere göre daha yüksek olarak belirlenmiştir.

Grafik 4: 2018 Yılı KGF Kefaleti İle Kullandırılan Kredilerin Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: KGF Faaliyet Raporu 2018 yılı verileri ile hazırlanmıştır.

Grafik 4'te görüldüğü üzere; KGF kefaleti ile 2010-2018 yılları arasında verilen kredilerde de KOSGEB desteklerinde olduğu gibi, ağırlık %43 ile Marmara Bölgesinde yoğunlaşmakta, en az yararlanan bölgeler ise sırasıyla %6, %6 ve %2 ile G. Doğu Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesidir(KGF Faaliyet Raporu, 2018:35).

1.2.3. Tarım ve Ormancılık Bakanlığı

Temel görevi ve misyonu; Türkiye'de ve dünyada insanların ihtiyaç duyduğu güvenilir gıda ve tarım ürünlerine ulaşılabilirliği sağlarken diğer taraftan da tarımsal ve ekolojik kaynakların sürdürülebilirliğini sağlamak, kırsal alanlarda yaşayanların koşullarını iyileştirmek amaçlarıyla politika belirlemek ve uygulamaktır. Sürdürülebilirlik temelinde tüm canlıların, ormanların, su kaynaklarının ve biyolojik çeşitliliğinin korumak ve geliştirmektir. Aynı zamanda Türkiye tarımını uluslararası rekabet gücüne kavuşturmaktır(Tarım ve Orman Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2018:17). Tablo 8'de 2018 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından verilen destekler gösterilmektedir.

Tablo 8: 2018 Yılı Tarım ve Orman Bakanlığı Destekleri.

Proje Adı	Harcama Tutarı (TL)
Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Projesi Toplam	**74.977.060**
-*Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Projesi*	3.000.000
-Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Projesi	71.977.060
Bitkisel Üretim Gerçekleştirme Pojesi	**7.517.392**
Hayvancılığı Geliştirme Projesi Toplam	**42.000.000**
- Damızlık Düve Yetiştiriciliğinin Desteklenmesi	30.000.000
-Alternatif Hayvancılık Projelerinin Geliştirilmesi	2.000.000
- Damızlık Koç Teke Yetiştiriciliğinin Geliştirilmesi	10.000.000
Çoruh Nehri Havza Rehabilitasyon Projesi	**3.720.438**
Hayvancılık Yatırımlarının Desteklenmesi Programı	**50.000.000**
Toplam Sermaye Transferi	178.214.890

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2018: 342.

1.2.4. Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank)

Türk Eximbank'ın amacı "ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması,

ihracatçıların uluslararası ticarette paylarının artırılması, girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçılar ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence sağlanması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat amacına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesidir"(Eximbank Faaliyet Raporu, 2018:4).

İhracata yönelik üretim yapan imalatçılar kredi, sigorta ve garanti programları ile desteklenmektedir. 2018 yılında KOBİ'lere Eximbank aracılığıyla 7,7 milyar TL ve 1,5 milyar USD kredi kullandırılmıştır. Toplam kredilerin %12'si KOBİ'lere kullandırılmıştır. 2018 yılında, 11.072 adet olan ihracatçı firma sayısının %70'i KOBİ'lerden oluşmaktadır.

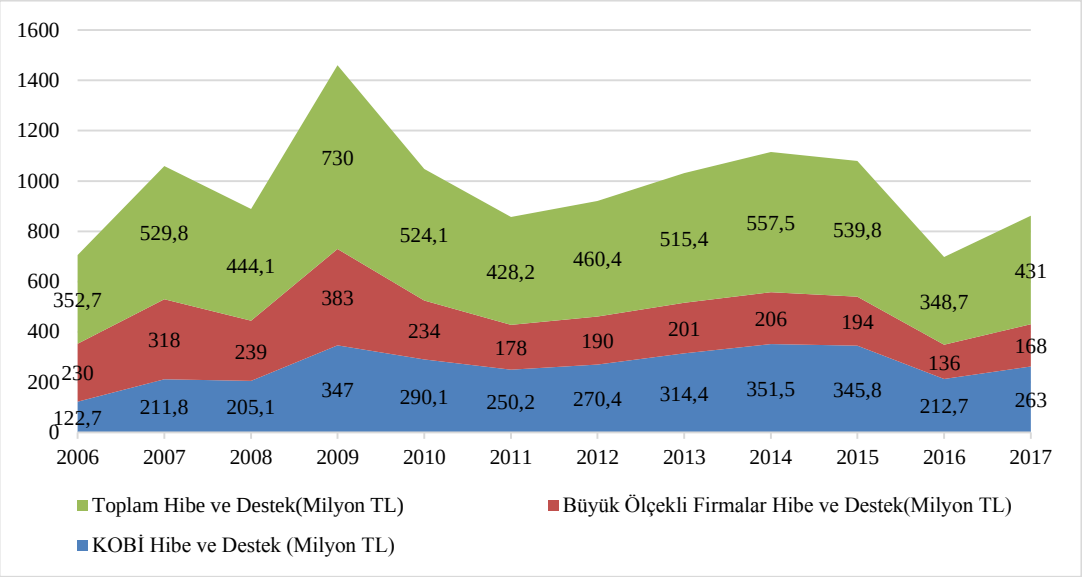
2018 yılında, bankaların öz kaynağından, Eximbank aracılığıyla kullandırılan Sevk Öncesi İhracat ve İhracata Hazırlık TL kredilerinin tamamı KOBİ'lere özgülenerek KOBİ'lerin finansman sorunlarına katkıda bulunulması amaçlanmıştır(Eximbank Faaliyet Raporu, 2018: 17-27).

1.2.5. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)

Türkiye'nin yaşam kalitesinin artması, sürdürülebilir gelişmesi amaçlarıyla akademik ve endüstriyel araştırma geliştirme çalışmalarını desteklemek, bilim ve teknoloji politikalarını belirleyip toplum üzerinde bu konularda farkındalığı artırmak temel amaçları arasındadır(www.tubitak.gov.tr).

Yıllar itibariyle KOBİ ve büyük ölçekli firmalara verilen destekler grafik 5'te detaylandırılmıştır.

Grafik 5:Yıllar İtibariyle Ölçeklere Göre TUBİTAK Destekleri.

Kaynak:https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/292/teydeb_istatistikler_2018_8mart.pdf grafiklerinden hazırlanmıştır.

1.2.6. Maliye Bakanlığı Destekleri

Maliye Bakanlığı vergi ve bazı kamusal ödemeler aracılığıyla KOBİ'lere destek olmaktadır. Söz konusu teşvikler aşağıda detaylandırılmıştır;

- ✓ AR-GE'ye İlişkin Vergi İndirimi; işletmelerin yeni bilgi ve teknoloji amaçlı araştırma ve geliştirme harcamalarının %40'ı yıllık gelir veya kurum kazancından indirilebilmektedir.
- ✓ Bunun dışında AR-GE Personel ödemelerine ilişkin de istisnalar uygulanmaktadır(Zengin, 2010:118-119).

1.2.7. Kalkınma Ajansları

Kalkınma ajansları, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Koordinasyonunda bölgeler arası eşitsizliklerin azaltılarak bölgesel kalkınmanın sağlanmasına ilişkin çalışmalar yürüten özerk kamu kuruluşlarıdır. Türkiye genelinde tamamı düzey 2.

Bölgelerinde kurulmuş olan 26 adet ajans ile bölgesel çapta proje bazlı destekler uygulanmaktadır(gmka.gov.tr).

1.2.8. Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri (TESKOMB)

Teskomb, Türkiye Halk Bankası aracılığıyla esnaf ve sanatkârlara kullandırılacak olan kredilere kefalet veren bir kuruluştur.

Esnaf Kefalet Kooperatifleri; üyelerinin nakdi kredi sağlayabilmeleri için onlara kefil olmanın yanında aynı zamanda talep edecekleri teminat mektuplarını temin edebilmeleri için de kefil olmaktadır (Ertaş, 2015: 28).

1.2.9. Bankalar

Ülke ekonomilerinde önemi giderek artan KOBİ'lere son zamanlarda bankalar da geçmişe oranla daha çok önem vermeye başlamışlardır. Hali hazırda ülkeye katkısının yanında büyük işletmelere oranla riski yaygınlaştırması bakımından da KOBİ'ler bankaların gözdesi haline gelmeye başlamıştır.

Ancak bu ilginin yanında halen KOBİ'lerin yeterince profesyonel yönetilmemesi, resmi verilerin gerçeklerin cüzi bir kısmını yansıtıyor olması ve teminat bulma güçlükleri bankaları KOBİ niteliğindeki firmalarla kredi ilişkisine girmesi konusunda işleri zorlaştırmaktadır.

Bankaların KOBİ'lere kredi vermekte ihtiyatlı davranmasının nedenleri kısaca aşağıda açıklanmıştır.

- ✓ Çalışanların ağırlıklı olarak kayıtsız çalışanlardan oluşması,
- ✓ KOBİ'lerin teminat bulmakta zorlanması,
- ✓ Muhasebe kayıtlarının gerçeği yansıtmaması,
- ✓ Geleneksel yapıları, profesyonel yönetilmemeleri,

- ✓ Bu konudaki teşviklerin ve uygulamaların yeterli olmamasıdır(Bayülken, 2017:49-50).

2010 yılında bankacılık sektörü içinde KOBİ niteliğine haiz firmalara verilen krediler 164 trilyon TL iken 2019 yılı ekim ayında bu rakam 805 trilyon TL'ye ulaşmıştır.

Türkiye'de yeni kurulan işletmelerin %40'ının iki yıl, %50'sinin ise dördüncü yıla kadar ayakta kalabildiği düşünüldüğünde işletmelerin en çok finansman ihtiyacını duyduğu ilk senelerinde yeterince destek alamadığı görülmektedir(Yüksel, 2011:131).

Bankaların dışında Leasing Şirketleri, Faktoring Şirketleri, Girişim Sermayeleri gibi şirketler de ürün yelpazelerini sürekli genişleterek işletmelere finansman sağlamaktadırlar.

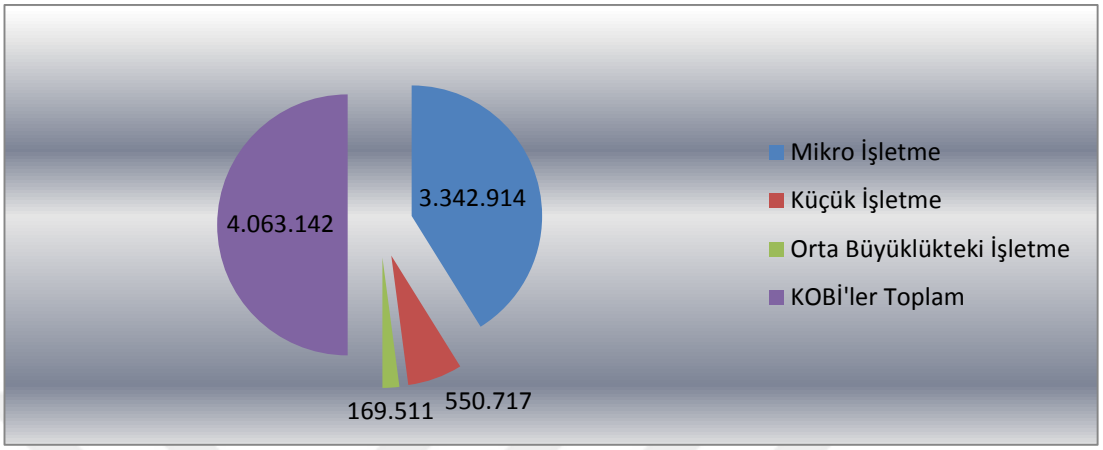
Tablo 9: 2019/09 Dönemi KOBİ'lere Kullandırılan Kredilerin Ölçeklerine Göre Dağılımı (Milyon TL)

Ölçeklerine Göre İşletme Türü	Nakdi Kredi TP	Nakdi Kredi YP	Toplam Nakdi Krediler	Gayri Nakdi Kredi TP	Gayri Nakdi Kredi YP	Toplam Gayri Nakdi Krediler
Mikro İşletme	162.209	13.214	175.423	37.568	2.536	40.104
Küçük İşletme	161.592	29.477	191.070	49.174	11.419	60.592
Orta Büyüklükteki İşletme	159.529	82.456	241.985	62.708	32.166	94.875
KOBİ'ler Toplam	483.330	125.147	608.478	149.450	46.121	195.571

Kaynak: BDDK.org.tr / Temel Bankacılık Göstergelerinden oluşturulmuştur.

Tablo 9 verileri incelendiğinde nakdi ve gayri nakdi kredilerden en yüksek payı orta büyüklükteki KOBİ'lerin aldığı görülmektedir.

Grafik 6: 2019/09 Döneminde Kredi Kullanan KOBİ Firma Sayılarının Ölçeklerine Göre Dağılımı

Kaynak: www.BDDK.org.tr adresinde yer alan Temel Bankacılık Göstergelerinden oluşturulmuştur.

Grafik 6 ve Tablo 9 verileri kıyaslandığında ise tutar olarak kredilerden en yüksek payı alan orta büyüklükteki KOBİ'lerin, işletme sayısı olarak bakıldığında en düşük seviyede kaldığı görülmektedir. 3,3 milyon mikro ölçekli firmaya kullandırılan kredi tutarı 169.511 adet orta ölçekli firmaya kullandırılan kredinin altında kalmıştır.

1.3. Avrupa Birliği ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde KOBİ Tanımları ve Ekonomik Boyutları

Avrupa Birliği (AB), İngiltere, Belçika, Almanya, ABD, Japonya ve Çin'de KOBİ tanımları ve ilgili ülke ekonomilerindeki payları aşağıda detaylandırılmıştır.

1.3.1. AB'de KOBİ Tanımı

AB, 1 Ocak 2005'te yürürlüğe giren 2003/361/EC sayılı tüzük ile KOBİ tanımı yıllık ciroları veya bilanço büyüklüğü, çalışan kişi sayısı ve bağımsızlık kriterlerinden oluşan ölçüleri kapsamaktadır. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanıp, 2005 yılından bu yana kullanılan AB KOBİ tanımı kıstasları Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10: AB KOBİ Kriterleri.

Kriter	Mikro Ölçekli KOBİ	Küçük Ölçekli KOBİ	Orta Ölçekli KOBİ
Çalışan Personel Sayısı	‹ 10	‹ 50	‹ 250
Yıllık Net Satış Hâsılatı (EUR)	≤ 2 Milyon	≤ 10 Milyon	≤ 50 Milyon
Yıllık Mali Bilanço Toplamı (EUR)	≤ 2 Milyon	≤ 5 Milyon	≤ 43 Milyon

Kaynak: Topal, Bahattin ve Diğerleri, "Kobilerin Devlet Tarafından Destekleme Politikaları: Çin Örneğinde Türkiye Analizi" *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:35, 2019:610.

AB'de KOBİ'leri tanımladıktan sonra ekonomideki önemi aşağıda açıklanmıştır.

1.3.1.1. AB Ekonomileri Açısından KOBİ'ler

KOBİ'ler Avrupa ekonomisinin belkemiği olarak görülmektedir. 2013 yılında AB28'de 21,5 milyon KOBİ ölçeğinde firma faaliyet göstermiş, 88,8 milyon çalışana istihdam sağlamıştır. Avrupa ekonomisinin temel taşlarından olan KOBİ'ler 2013 yılında yaklaşık 3,7 trilyon EUR katma değer sağlamıştır. Özetlemek gerekirse işletmelerin %99,8'ini oluşturan KOBİ'ler, birlik genelinde 3 çalışandan 2'sini istihdam etmiş ve toplam katma değerin %58'ini üretmiştir. Söz konusu büyüklük AB28'nin milli gelirinin %28'ine tekabül etmektedir (KOSGEB KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, 2014:43-44).

AB'deki işletmelerin %99,8'i Avrupa Komisyonunun KOBİ tanımına uygun olsa da bu işletmelerin yaklaşık olarak %50'si doktor, avukat gibi serbest meslek grubunda yer alan kişilerin de dahil olduğu tek kişilik işletmelerdir.

Gerek AB'de gerekse birliğe üye İtalya, Fransa, Balkan ülkeleri gibi ülkelerde esnaf-sanatkâr ve tacir tanımına ilişkin bir standart bulunmamaktadır. Dolayısıyla değişik ülkelerdeki hesaplamalar aslında tam olarak aynı işletmeleri kapsamamaktadır.

Esnaf ve Sanatkârlar Destek Sistemi (ESDES) Projesi Yurtdışı İncelemeleri, 2014 Raporunda yer alan; AB ve seçilmiş bazı ülkelerde KOBİ'lerin durumu Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11: AB ile Diğer Bazı Ülkelerde KOBİ'ler.

Ülke	Yılı	KOBİ Adedi (Bin Adet)	KOBİ'lerde Çalışan Kişi Sayısı (Milyon Kişi)	Yaratılan Katma Değer (Milyon EUR)
AB28	2013	21.571	88,8	3.667
ABD	2011	18.200	48,7	3.300
Rusya	2011	1.700	11,4	700
Brezilya	2011	4.200	23,3	600
İtalya	2013	3.700	11,5	459
İspanya	2013	2.400	7,6	281
Hollanda	2013	802	3,6	189
Norveç	2013	282	1,0	156
İsrail	2011	370	1,2	45
Japonya	2012	3.900	33,5	-
Hindistan	2011	24.500	73,0	-
G.Kore	2012	3.350	13,1	-

Kaynak: KOSGEB KOBİ Strateji ve Eylem Planı, 2014: 43-44.

Tabloya bakıldığında Türkiye'den 7 kat fazla sayıda KOBİ'siyle faaliyet gösteren AB28 KOBİ'lerinde yine Türkiye'nin yaklaşık 9 katı çalışan sayısı mevcuttur.

KOBİ'ler AB'ye üye ülkelerde 9 sektöre bölünmüştür. Söz konusu 9 sektörün detayları Tablo 12'de gösterilmiştir.

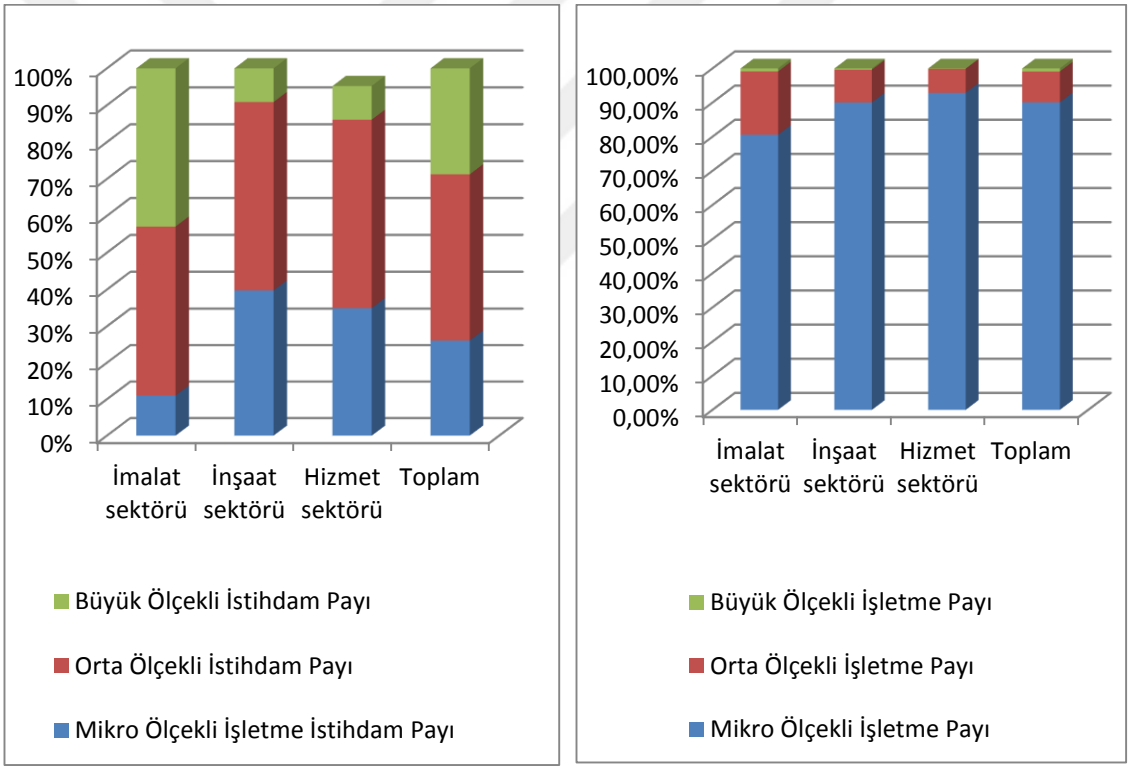
Tablo 12: AB Ülkelerinde 2016 Yılında Sektörler İçinde KOBİ Payları

Sektörler	Payları
Enerji ve su kaynakları	% 26,65
Maden İşleme, Kimya Sanayi	% 14,90
Metal İşleme, Madeni Eşya, Makine İmalat San.	% 17,50
Diğer İmalat Sanayi	% 16,25
İnşaat Sektörü	% 6,10
Ticaret, Dağıtım, Turizm	% 5,35
Ulaşım, Haberleşme	% 5,26
Banka, Finans, Sigorta	% 3,04
Diğer Hizmetler	% 4,95

Kaynak: Bayülken, Yavuz. "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri (Kobi'ler)." *Baskı, TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yayın No: MMO/677, Ankara*, 2017:9.

Tablo 12‘de görüldüğü üzere KOBİ’lerin imalat sanayiinden aldığı pay % 48,65’i bulurken, enerji ve su kaynaklarının payı % 26,65 olarak gerçekleşmiştir. Bu da açıkça KOBİ’lerin sanayideki önemini göstermektedir. Küresel ekonomi ve giderek artan rekabetle alevlenen tüketim çılgınlığı, ekonomide etkin bir rekabetin ancak KOBİ’ler arası ticaretle yapılabileceğini göstermektedir. Büyük işletmeler bu anlamda bütün angarya işlerini, asgari sosyal güvenlik koşullarıyla ucuz işgücü çalıştıran, azami katma değer sağlayan KOBİ’ler üzerinden gerçekleştirmektedirler. Bu sebeple KOBİ’ler özellikle fason üretim için çok önemlidir.

Grafik 7: AB Ülkeleri Ölçeklere Göre İşletme ve İstihdam Payları (2016)

Kaynak: Bayülken, Yavuz. "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri." *Baskı, TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yayın No: MMO/677, Ankara*, 2017:10 verilerinden hazırlanmıştır.

Grafik 7’de görüldüğü KOBİ’ler adet olarak toplam işletmelerin % 99’unu oluştururken, istihdamın % 71’i KOBİ’lerden sağlanmaktadır. İmalat sanayiinin içinde %99 payı olan KOBİ’ler istihdamın yine % 57’sini sağlamaktadır. Bu da

göstermektedir ki Türkiye'de olduğu gibi AB'de de KOBİ'ler işsizliğin önlenmesi bakımından oldukça önemlidir.

1.3.1.2. AB KOBİ Politikaları

AB'de KOBİ'lerin gerek işletme sayıları, gerek sağladıkları istihdam gerekse yarattıkları katma değer ele alındığında, Birlik ekonomisinde bu denli önem taşıyan işletmeler için özel politikaların geliştirilmesi çok önemsenmektedir. 'Avrupa 2020 Stratejik Planı'nda' AB, KOBİ'lerin rekabet gücünü artırmak, büyüme potansiyelini canlandırmak ve girişimciliği geliştirmek için gerekli düzenlemeleri yapmaktadır. Bu yöndeki en büyük ve önemli adım esasen bir mevzuat niteliğinde olan "Avrupa Birliği Küçük İşletmeler Yasası'nın (Small Business Act for Europe – SBA)" kabul edilmesidir.

AB Küçük İşletmeler Yasası;

- ✓ Kurallar 'Öncelikle Küçük Olanı Düşünme' (Think Small First) ilkesi esas alınarak, söz konusu kural veya mevzuat değişikliğinde durumun küçük işletmeler üzerindeki etkisi düşünülerek değerlendirilmelidir. Bu düzenlemelerin küçük işletmeler üzerindeki etkisinin analiz edildiği 'KOBİ Testi' sonuçlarına göre olumsuz bulunursa bu olumsuz etkileri telafi edecek nitelikte önlemler alınmalıdır. Önlemler ile düzeltilemiyorsa KOBİ'lere yönelik bir takım istisnalar uygulanması söz konusu olabilmektedir. Kısaca tüm yasal değişiklik ve düzenlemelerde KOBİ'lere ilave yük eklenmediğinden emin olunmalıdır.
- ✓ AB ve tek tek üye ülkelerde girişimcilik özendirilmeli ve gelişebileceği ortamlar sağlanmalıdır. Okullara girişimcilikle ilgili dersler eklenmelidir.
- ✓ AB'ne üye ülkeler kamu yönetimlerini KOBİ'lerin ihtiyaçlarına duyarlı ve kısa sürede cevap verebilecek şekilde organize etmelidir.
- ✓ Bankaların risk algısı nedeniyle ihtiyatlı yaklaştığı KOBİ'lerin finansman kaynaklarına kolay ulaşabilmesi için tedbirler alınmalıdır.
- ✓ Geçmiş dönemlerde muhtelif sebeplerle iflas etmiş olan girişimcilere tekrar fırsat verilmelidir.

- ✓ İşletmelerin %15 kadarının iflas nedeniyle kapandığı AB'de yapılan araştırmalar, vatandaşların neredeyse yarısının daha önce iflas etmiş olan kişilerle ticaret yapmak istemediğini göstermektedir. Üye ülkelerin bu durumu önleyecek politikalar geliştirmesi gerekmektedir.
- ✓ KOBİ'lerin araştırma ve geliştirme çalışmaları desteklenmeli, ihtiyaç duyulan alanlarda nitelikli işgücüne ulaşımı kolaylaştırılmalıdır.
- ✓ Kamu politikaları KOBİ ihtiyaçları doğrultusunda revize edilerek, kamu alımlarında KOBİ'lerin aldığı payın artırılmasına çalışılmalıdır.
- ✓ Yaklaşık olarak 500 milyon tüketiciden oluşan Avrupa Ortak Pazarı'nın fırsatlarından KOBİ'lerin daha fazla yararlanıp daha fazla iş imkânı sağlamaları konusunda destek verilmelidir. Bu anlamda KOBİ'lerin bilgiye erişiminin kolaylaşması amacıyla 'Avrupa Girişimcilik Ağı' (Enterprise Europe Network) sistemi uygulamaya alınmıştır. Bu sistemle birlikte üye ülkelerdeki KOBİ'ler, birlik içindeki Pazar fırsatları, ihaleler, mevzuatlar hakkında bilgilere daha kolay ulaşabilmektedir.
- ✓ Üye ülkeler KOBİ'lere 'Yeşil Pazarlar'dan yararlanabilmeleri için finansal teşvikler ve bilgi desteği sağlamalıdır. Bu konularda kendilerini geliştiren KOBİ'ler çevreye duyarlı hizmet ve ürünlere olan talebin artmasıyla birlikte kendilerine rekabet avantajı sağlayabileceklerdir.
- ✓ AB'deki KOBİ'ler Ortak Pazara yapılan satışlar hariç tutulduğunda sadece %8'lik bir kısım ihracat geliri elde edebilmektedir. Bu nedenle üye ülkeler KOBİ'lerin Avrupa dışındaki pazarlara yapacakları ihracatlarının da artması için destekler sağlayarak yasal tedbirler almalıdır. Diğer bir deyişle KOBİ'lerin uluslararasılaşması için gerekli düzenlemeler yapılmalı ve destekler sağlanmalıdır(ESDES Projesi, 2014:17-18; www.kogseb.gov.tr).

Esnaf ve Sanatkârlar Destek Sistemi (ESDES) Projesi Yurtdışı İncelemeleri (2014) kapsamda 2011 yılında AB'de, KOBİ'lerin uluslararasılaşmalarına, AB dışı pazarlara açılmalarına yönelik "Küçük İşletmeler, Büyük Dünya (Small Business, Big World)" isimli strateji geliştirilmiştir(KOSGEB KOBİ Strateji ve Eylem Planı, 2014: 67-70).

1.3.2. Almanya'da KOBİ Tanımı

Almanya'da KOBİ'ler, "Mittelstand" olarak adlandırılmaktadır. Merkezi Bonn'da yer alan 'Alman Mittelstand Araştırma Merkezi' (IFM), diğer ülkelerin KOBİ tanımlarını, sadece nicel olarak ele aldığını, oysa "Mittelstand" tanımının, sahiplerinin risk algısı, sorumlulukları gibi çeşitli nitel özelliklerini de kapsadığını ifade etmektedir. Bu nedenle IFM'nin KOBİ tanımının AB tanımından daha geniş kapsamlı olduğu söylenebilir(ESDES, 2014:30). Almanya'daki KOBİ tanımına Tablo 13'te yer verilmiştir.

Tablo 13: Almanya'da KOBİ Tanımı

İşletme Çeşidi	**Çalışan Sayısı**		**Yıllık Ciro**
Küçük Ölçekli İşletme	< 9		< 1 milyon EUR
Orta Ölçekli İşletme	< 499	**ve**	< 50 milyon EUR
Büyük Ölçekli İşletme	< 500		> 50 milyon EUR

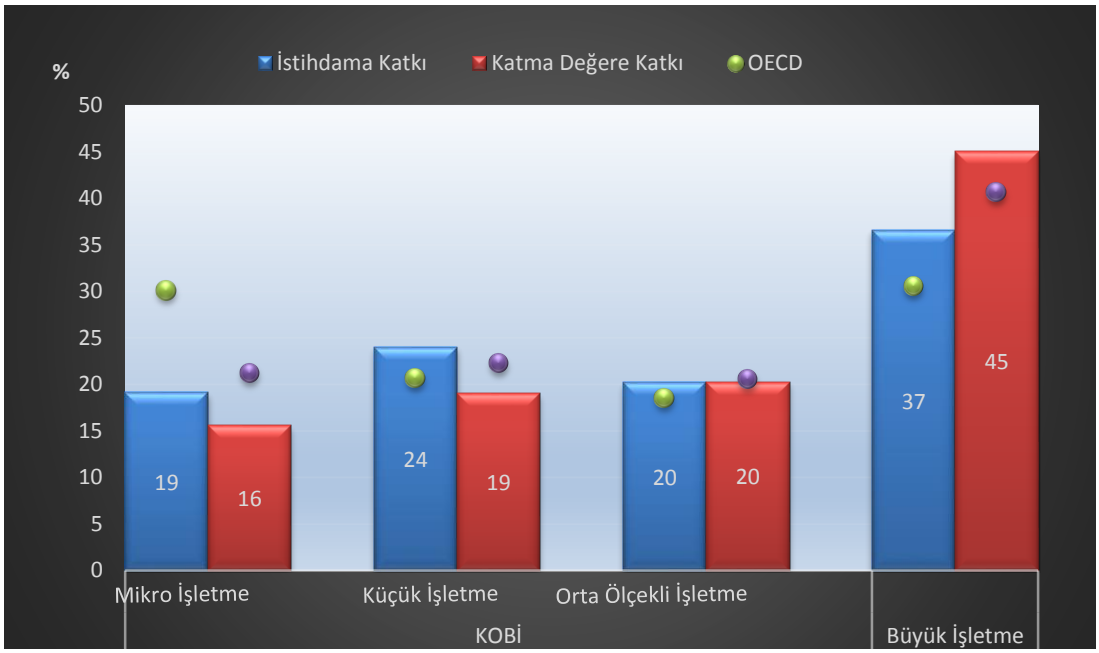
Kaynak: Esnaf ve Sanatkârlar Destek Sistemi (ESDES) Projesi Yurtdışı İncelemeleri, 2014:30.

1.3.2.1. KOBİ'lerin Almanya Ekonomisindeki Yeri

Alman Federal Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı'nın (BMWi), Mittelstand Raporuna göre; Almanya'da işletmelerin %99'undan fazlası 'Alman Mittelstand' KOBİ sınıfındadır. Almanya'da ekonominin temel yapı taşı olarak görülen KOBİ'lerin cirosu 2011 yılında 2 trilyon EUR ile tüm işletmelerin %37'sini oluşturmakta olup yarattığı katma değer %51,8'dir. Almanya'da KOBİ'ler yaklaşık 15,5 milyon kişiye iş olanağı sağlamakta ve bu sayede işsizlik oranları düşük belirlenmektedir. Ayrıca yine bu sınıfta yer alan firmaların uluslararası faaliyetlerinden sağladıkları ciro miktarı 2010 yılı için 186,1 milyar EUR seviyesindedir(ESDES, 2014:39).

Almanya'da son yıllarda KOBİ'lerin yaptıkları kredi başvurularının reddedilme oranları giderek düşmektedir. Ancak bunun yanında büyük işletmelerin kullandığı kredilere oranla halen daha maliyetli olma özelliği devam etmektedir(OECD, 2019:306-307).

Grafik 8: Alman KOBİ'lerinin 2016 Yılı İstihdama ve Katma Değere Katkısı

Kaynak: OECD, Small and Medium Sized Enterprise Outlook, 2019 verilerinden hazırlanmıştır.

Grafikte 8'de görüldüğü üzere Almanya'da istihdamın %63'ünü oluşturan KOBİ'lerin katma değere katkısı % 55'dir.

1.3.3.İngiltere'de KOBİ Tanımı

İngiltere'de KOBİ tanımında tek bir standart olmadığı için kurumlar kendilerine göre tanımlar oluşturmuşlardır.

Bolton Komitesi 1971 yılında yaptığı tanımlamaya göre küçük işletmelerin üç temel özelliği;

- ✓ Piyasada paylarının oldukça küçük olması,
- ✓ Firma sahiplerinin aynı zamanda yönetici olarak firmayı geleneksel yöntemlerle yönetmesi,
- ✓ Büyük işletmelerle herhangi bir bağının olmamasıdır.

Sayısal tanımlamalarının işletmenin faaliyet gösterdiği sektör özelinde değişebileceğinden hareketle, işletmelerin ölçeklendirilmesinin iki yöntemle yapılmasının doğru olacağı ifade edilmektedir.

Söz konusu iki hesaplama yöntemi;

- ✓ İşletmede istihdam edilen çalışan sayısı,
- ✓ İşletmenin satış hasılatı (cirosu) olarak kabul edilmiştir.

İngiltere İş, Yenilik ve Yetenekler Bakanlığı ise istatistikî veri elde etmek için aşağıdaki Tablo 14'deki tanımlamaları kullanmaktadır(ESDES, 2014:77).

Tablo 14: İngiltere İş, Yenilik ve Faaliyetler Bakanlığı KOBİ Tanımlaması

İşletme Ölçeği	**Çalışan Sayısı**
Mikro İşletme	0-9
Küçük İşletme	10-49
Orta Ölçekli İşletme	50-249
Büyük Ölçekli İşletme	+250

Kaynak: Esnaf ve Sanatkârlar Destek Sistemi (ESDES) Projesi Yurtdışı İncelemeleri, 2014:77.

İngiltere'de hali hazırda kullanılan KOBİ tanımı Şirketler Yasası'na göre ise belirlenen ölçeklerde, her bir ölçek bazında aşağıdaki koşullardan en az iki koşulu sağlamalıdır.

Mikro İşletme; cirosu en fazla 1 milyon sterlin olmalı, çalışan sayısı en fazla 9 olmalı, bilanço toplamı en fazla 1 milyon sterlin olmalıdır.

Küçük İşletme; cirosu en fazla 2,8 milyon sterlin olmalı, çalışan sayısı en fazla 50 olmalı, bilanço toplamı en fazla 1,4 milyon sterlin olmalıdır.

Orta Ölçekli İşletme; cirosu en fazla 11,2 milyon sterlin olmalı, çalışan sayısı en fazla 250 olmalı, bilanço toplamı en fazla 5,6 milyon sterlin olmalıdır.

Yukarıdaki tanımlamaların yanında uygulamalarda mikro işletmeler küçük işletmelerin içinde değerlendirilmektedir(Esdes,2014:77-79).

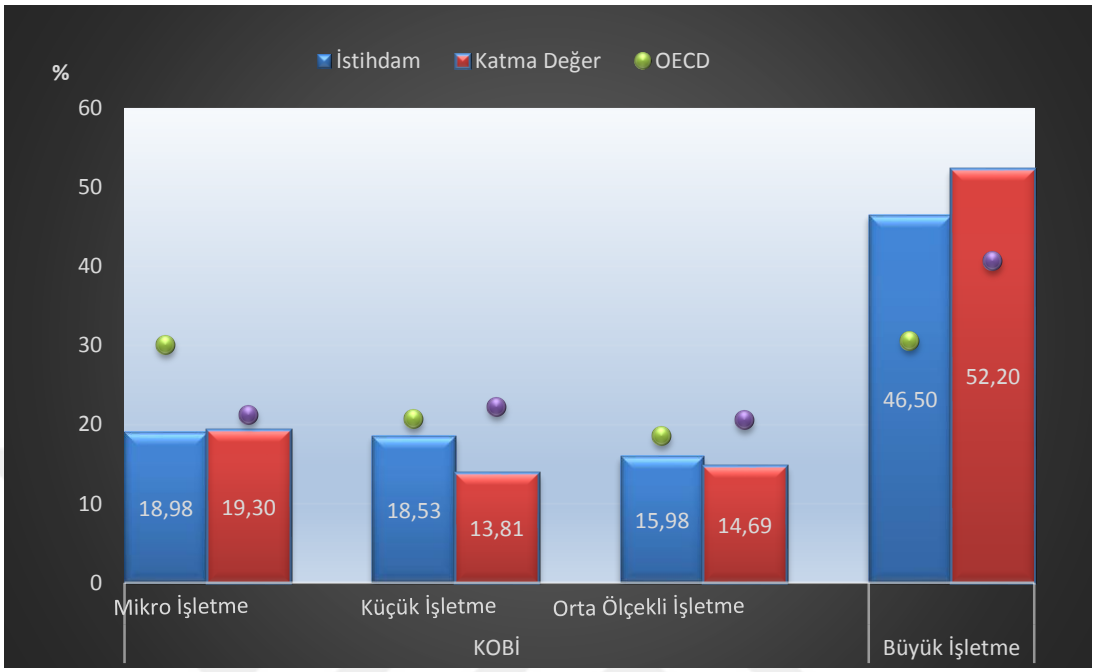
1.3.3.1. KOBİ'lerin İngiltere Ekonomisindeki Yeri

İngiltere'de özel sektör işletmeleri şahıs şirketleri, sermaye şirketleri ve ortaklıklar olarak 3 gruba ayrılmaktadır. Burada en büyük payı 3 milyon adet ile şahıs şirketleri, daha sonra 1,3 milyon adet ile sermaye şirketleri, son olarak da 448 bin adet ile ortaklıklar oluşturmaktadır.

2012 yılı itibariyle İngiltere'de toplam yaklaşık 4,8 milyon adet işletme bulunmaktadır. Söz konusu işletmeler 24 milyon kişiye iş imkânı sağlarken bunların içinde en büyük payı temsil eden KOBİ'ler de tüm işletmelerin %59'u ile yaklaşık olarak 14 milyon kişiye istihdam yaratmaktadır(Esdes, 2014:78).

İngiltere'de KOBİ'lere destekte en temel maddeler vergilerin KOBİ'lere indirimli uygulanması, finansman kaynaklarına ulaşımının kolaylaştırılması ve özellikle de KOBİ'lerin idari yükünün azaltılması için devletin KOBİ'lere müdahalesinin en düşük seviyede tutulması olarak ifade edilebilmektedir(Zengin, 2010:67).

Grafik 9: KOBİ'lerinin 2016 Yılı İstihdama ve Katma Değere Katkısı

Kaynak: OECD, Small and Medium Sized Enterprise Outlook, 2019 verilerinden hazırlanmıştır.

Grafik 9'da görüldüğü üzere İngiltere'de KOBİ'ler toplam katma değerin %48'ini yaratmaktadır.

Tablo 15: İngiltere'de Ölçekler Bazında İşletme Sayıları, İstihdam ve Satış Hasılatları (2013)

	İşletme Sayısı	İstihdam Miktarı (Bin Adet)	Satış Hasılatı (Ciro) Milyon GBP
Tüm İşletmeler	4.794.105	23.893	3.131.549
KOBİ'ler Toplam (0-249 çalışan)	4.787.650	14.130	1.528.679
0 Çalışan	3.557.255	3.902	207.805
1-9 Kişi Çalışan	1.022.695	3.848	416.162
10-49 Kişi Çalışan	177.950	3.471	454.327
50-249 Kişi Çalışan	29.750	2.909	450.384
+250 Kişi Çalışan	6.455	9.763	1.602.870

Kaynak: Esnaf ve Sanatkârlar Destek Sistemi (ESDES) Projesi Yurtdışı İncelemeleri, 2014:78 verileri ile hazırlanmıştır.

Tablo 15'te de görüldüğü gibi İngiltere'de çalışan sayısı 250'nin altında olan KOBİ'ler tüm işletmelerin %99,9'unu oluşturmaktadır. 2012 Yılındaki tüm işletmelerin toplam cirosu yaklaşık 3,1 milyar GBP olarak gerçekleşirken söz konusu cironun %48'i KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışan sayısı 1-9 kişi arasında olan mikro işletmeler yaklaşık 1 milyon adettir. İngiltere İşletme, Yenilik ve Yetenekler Bakanlığı istatistikî verileri oluştururken 'çalışanı olmayan' sadece şirket sahibinin bulunduğu işletmeler için ayrı bir tanımlama yapmıştır(Esdes, 2014:78).

1.3.4. Belçika'da KOBİ Tanımı

Belçika, AB KOBİ tanımını esas almaktadır. Mikro işletme; çalışan sayısı en fazla 9, yıllık geliri veya bilanço toplamı ise 2 milyon EUR' nun altındaki işletmeler olarak kabul edilmektedir. Belçika'da faaliyet gösteren işletmelerin genel olarak yapısal özellikleri büyük oranda AB ile benzerlik göstermektedir.

1.3.4.1.KOBİ'lerin Belçika Ekonomisindeki Yeri

Belçika'da 2013 yılı itibariyle özel sektörde istihdam edilen toplam 2.561.993 kişinin, %68,9'luk kısmı KOBİ'lerde istihdam edilmektedir. Ölçekler bazında detayları Tablo 16'da verilmektedir(Esdes, 2014:116)

Tablo 16: Belçika'da KOBİ'lerin Ölçeklere Göre Dağılımı ve İstihdam Payı

Ölçek	İşletme Sayısı	Toplam İşletmeler İçindeki Payı	İstihdam Edilen Kişi Sayısı	Toplam İstihdam İçindeki Pay
Mikro Ölçekli İşletmeler	480.906	93,80%	841.234	32,60%
Küçük Ölçekli işletmeler	26.572	5,20%	523.931	20,30%
Orta Ölçekli İşletmeler	4.248	0,80%	415.341	16,10%
Toplam İşletmeler	511.426	99,80%	1.780.505	68,90%

Kaynak: Esnaf ve Sanatkârlar Destek Sistemi (ESDES) Projesi Yurtdışı İncelemeleri-2014.

Belçika'da 2016 yılında KOBİ'lerin üzerindeki kurumlar vergisi ve işgücü vergi yüklerinin düşürülmesi için düzenlemelere gidilmiştir. Ayrıca çeşitli politikalarla KOBİ'lerin aldığı krediler kademeli olarak artırılmaya başlanmıştır(OECD, 2019:282-283).

Tablo 17: Belçika'da KOBİ'lerin İstihdam ve Katma Değerdeki Payı

İşletme Ölçeği	İstihdam	Katma Değer
Mikro Ölçekli KOBİ	26%	20%
Küçük Ölçekli KOBİ	24%	19%
Orta Ölçekli KOBİ	19%	21%
Toplam KOBİ	69%	60%
Büyük İşletme	32%	38%

Kaynak: OECD, Small and Medium Sized Enterprise Outlook, 2019 verilerinden hazırlanmıştır.

Tablo 17'de de görüldüğü şekilde KOBİ'lerin 2011 yılında ülke ekonomisine sağladıkları katma değer yaklaşık 97 milyar EUR ile toplam işletmelerin %65,7'sini oluşturmaktadır(ESDES, 2014:116).

1.3.5. ABD'de KOBİ Tanımı

ABD'de KOBİ tanımı sektör özelinde değişmektedir. Bazı sektörlerde çalışan sayısına göre belirlenirken bazılarında ciro bazında değerlendirilmektedir. Bunun dışında KOBİ olabilmek için işletmenin kar amacı gütmesi, alanında baskın bir işletme olmaması ve aynı zamanda bağımsız olması gibi koşullar aranmaktadır(www.kobigirisim.net/2013).

ABD'de KOBİ'lere yönelik yasal düzenlemeler birçok OECD ülkesine göre daha avantajlıdır. ABD'de yaklaşık 30 milyon kadar KOBİ işletme ekonominin motoru olarak görülmektedir(US, SBA. Strategic Plan, 2017:2).

ABD Küçük İşletmeler İdaresi (SBA) tarafından sektörler özelinde KOBİ tanımı aşağıda Tablo 18 ile detaylandırılmıştır.

Tablo 18: ABD'de Sektör Bazında KOBİ Kriterleri

Sektör	Nitelik	Çalışan/Satış Miktarı
İmalat Sektörü	Üretilen ürün çeşidi	Maksimum çalışan sayısı 500 – 1.500 aralığında olmalı
Hizmet Sektörü	Sunulan hizmet türü	Yıllık satışlar 2,5 ile 21,5 Milyon USD aralığında olmalı
Toptan Perakende Satış	Satışı yapılan ürünler	Maksimum çalışan sayısı 100 – 500 aralığında olmalı
İnşaat	İnşaat şekli	Yıllık satışlar 13,5 ile 17 Milyon USD aralığında olmalı
Perakende Satış	Satışı yapılan ürünler	Yıllık satışlar 5 ile 21 Milyon USD aralığında olmalı
Tarım	Üretilen tarım ürününün çeşidi	Yıllık satışlar 0,5 ile 9 Milyon USD aralığında olmalı

Kaynak: www.kobigirisim.net/2013.

Amerika'da KOBİ'ler on milyonlarca kişiye iş imkânı sağlamakta olup sadece bu bile ekonominin belkemiği olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik büyümenin motoru olan KOBİ'lere ülke ekonomisine kattıkları dinamizmi arttırabilmeleri için pek çok alanda muafiyetler tanınmaktadır (Brock et al., 1986:2).

1.3.6. Japonya'da KOBİ Tanımı

Japonya'da da KOBİ tanımlaması ABD'de olduğu gibi iş sahalarına göre ayrılmıştır. Japon KOBİ Ajansınca belirlenen kriterler aşağıda detaylandırılmıştır (Çay ve Kurtoğlu, 2013-39).

- ✓ Orta ölçekli işletmeler;

1) Eşya imalatı yapan KOBİ: 300 Kişinin altında çalışanı olan, toplam sermayesi 300 milyon Yen'in altında kalan işletmelerdir.

2) Toptancılık hizmeti veren KOBİ (Ara hizmetler, komisyon vb. konular): 100 Kişinin altında çalışanı olan, toplam sermayesi 100 milyon Yen'in altında kalan işletmelerdir.

3) Satış hizmeti veren KOBİ: 50 Kişinin altında çalışanı olan, toplam sermayesi 50 milyon Yen'in altında kalan işletmelerdir.

4) Servis hizmetleri veren (turizm vb.) KOBİ: 100 Kişinin altında çalışanı olan, toplam sermayesi 50 milyon Yen'in altında kalan işletmelerdir.

- ✓ Küçük ölçekli işletmeler;

1) İmalat sektörü: 20 kişinin altında çalışanı olan işletmelerdir.

2) Servis sektörü (toptancı, servis hizmetleri, market vb.): 5 kişinin altında çalışanı olan işletmelerdir.

Japonya yüksek eğitimli işgücüne sahiptir. Ancak KOBİ'ler bu konuda büyük işletmeler kadar avantajlı değildir. Ayrıca girişimcilerin yaşlanması 2017 yılında yaşanan iflaslarda artışa neden olmuştur. Japonya 2016 yılında GSYİH'sının %3,14 oranındaki AR-GE yatırımları ile liderdir. Ancak bu ağırlıklı olarak büyük ölçekli firmalardan kaynaklanmaktadır. Japonya'da 2017 yılında aktif olan 3,8 milyon KOBİ'den 1,3 milyonu kredi garanti programlarından yararlanmıştır. Kredi garantisi %80 ile %100 arasında değişmekte olup özellikle yeni kurulan işletmelerde %100 garanti verilmektedir (OECD, 330-331).

1.3.7. Çin'de KOBİ'lerin Yeri ve Önemi

Görece daha hızlı ekonomik büyüme yaşanan gelişmekte olan ekonomilerde KOBİ'ler istihdam seviyesinin yükseltilmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Çin'de tahminlere göre 2010 yılından itibaren KOBİ'ler gerek sayı olarak gerekse toplam

kar, çalışan sayısı olarak gösterdikleri büyük artışla hükümetler tarafından daha da önemsenmeye başlanmıştır.(Del Giudice et al., 2019:5).

Çin'de KOBİ'ler farklı dönemlerde, farklı kurumlarca farklı tanımlanmıştır. Bazı kurumlar duran varlıklarına göre bazıları çalışan sayısına göre tanımlamıştır. Bu nedenle net bir tanımdan bahsedilmemektedir. Nüfusun kalabalık olması çalışan sayısı kriterinin diğer ülkelere kıyasla daha yüksek olması sonucunu doğurmaktadır.

2018 yılı Dünya Bankası verilerine göre Çin'de; 103,5 milyon toplam işletmenin 100 milyonu KOBİ'lerden oluşmaktadır(wordbank.org). KOBİ'lerin finansal açıdan gelişip desteklenmesi için fon kurulmuştur. Bunun dışında KOBİ'ler vergi indirim ve istisnalarıyla desteklenmektedir. Özellikle görece daha az gelişen bölgelere yapılacak yatırımlarda ilave vergi indirimleri ve teşvik uygulamaları bulunmaktadır. Çin'de örnek olarak KDV oranları %11-16 arası değişmektedir. Ortalama KDV oranının %19 olduğu OECD ülkeleri ile kıyaslandığında Çin'de KDV oranının düşük olduğu söylenebilmektedir(Topal ve Diğerleri,2019:619-624).

1.4. KOBİ'lerin Ortak Özellikleri, Güçlü ve Zayıf Yönleri

Ülke ekonomisinde önemli yere sahip KOBİ'lerin ortak özellikleri ile güçlü ve zayıf yönleri aşağıda detaylandırılmıştır.

1.4.1.KOBİ'lerin Ortak Özellikleri

KOBİ'lerde firma sahibi genellikle tüm yönetim işlerinden sorumludur. Yöneticiler bu şekilde hızlı karar alabilmektedir. Ancak iş bölümü yeterli düzeyde değildir. Bu sebeple de uzmanlaşma ve ölçek ekonomisinden yararlanılamadığı için maliyetleri büyük işletmelere göre daha yüksektir. Gerek işçilerle işveren arasında, gerekse müşterilerle işletme arasında, büyük işletmelere göre daha samimi bir ilişki vardır.

Ölçeklerinin küçük olması talep değişikliklerine daha çabuk uyum sağlamalarına sebep olmaktadır. Muhasebesel anlamda standart bir uygulamaları bulunmayıp genellikle yasal bir gereklilik olarak düşünüldüğünden mali evraklar genellikle işletmenin gerçek gelirlerinin tamamını yansıtmamaktadır. Bu durum bankaları kredi verirken daha ihtiyatlı davranmaya zorladığından, finansman için gereken kaynaklar genellikle öz sermayeden karşılanmaktadır. Bu da yatırım kapasitelerini zayıflatmaktadır. Pazar payları sınırlıdır. Bölgeler arası kalkınmada önemli paya sahip olan KOBİ'ler esnek yapıları ile, ekonomik dalgalanma ve krizlerden büyük ölçekli işletmelere göre daha az etkilenmektedirler. (Doğan, Marangoz, 2002:3; Bedük vd, 2005:524; TOBB,1996:8; Yalçınkaya, 2006: 34-37).

1.4.2.KOBİ'lerin Güçlü Yönleri

KOBİ'lerin kendilerine rekabet avantajı yaratan güçlü yanları aşağıda anlatılmaktadır(Başkan, 2018:7-8; Zengin, 2010:217-218; Bayülken, 2017:33-43; Yalçınkaya, 2006:34-42; Atıcı, 2006:35).

- ✓ Büyük işletmelerde patron veya yöneticilerle çalışanlar arasında ilişkiler daha resmi olmasına karşın, KOBİ'lerde daha samimi bir ilişki olması, çalışan motivasyonunu ve bu paralelde verimliliği artırıcı bir etki yaratmaktadır. Ayrıca bu samimi ilişki çalışan üzerinde aidiyet duygusunun artmasına sebep olup çalıştığı kurumu sahiplenmesine destek olmaktadır.
- ✓ Düşük yatırım maliyetleriyle daha fazla istihdam olanağı sağlamaktadır. Bu tür işletmelerde yeni bir istihdam için yapılması gereken yatırım harcaması, büyük işletmelere göre daha az olmaktadır. Bunun nedeni KOBİ'lerde işgücü genellikle vasıfsız işçilerde yoğunlaşırken, büyük işletmelerde daha nitelikli ve eğitimli işçiler istihdam edilmektedir. Bunların sonucu olarak emek yoğun çalışan KOBİ'ler işsizliğin düşürülmesine katkıda bulunurlar.
- ✓ Ağırlıklı olarak siparişle çalışmaları nedeniyle stok maliyetleri düşük olduğu gibi ürünlerin ellerinde kalma riski yok denecek kadar azdır.
- ✓ Bölgesel kalkınmada önemli yere sahip olan KOBİ'ler, faaliyet bölgelerinde tüketici eğilimlerini, yörenin gelenek ve göreneklerini, harcama alışkanlıklarını

dikkate alarak üretim yapmakta ve yerel istihdam sağlayarak bölgenin kalkınmasında da önemli role sahip olmaktadır. Bu şekilde bölgeler arasındaki refah düzeyinde de eşitsizliğin azaltılmasına da katkıda bulunulmaktadır. Genellikle büyük işletmeler sanayi yatırımlarını Türkiye'de Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu'nun doğu kesimlerine yapmak istememektedirler. Bu da o bölgelerin gelişmesini engelleyerek toplumsal ve politik sorunlara sebep olmaktadır. KOBİ'ler ise gelişim farklılıklarını gidererek, gelişmiş-az gelişmiş, zengin-yoksul gibi farklı yapıların oluşmasının engellenmesine katkıda bulunur.

✓ Daha az bürokratik yapılarının da etkisiyle, ekonominin konjonktürel durumu veya değişen zevklere, taleplere göre büyük işletmelere oranla çok daha kısa bir zamanda ürün çeşidini değiştirebilmektedir.

✓ KOBİ'lerde genellikle firma sahipleri aynı zamanda firmayı fiilen yöneten kişiler olduğundan, acil durumlarda vakit kaybetmeksizin karar alınabilmektedir. Büyük işletmelerde ise detaylı raporlar hazırlanıp onay aşamaları gibi süreçlerle zaman kaybedilmektedir.

✓ Küresel rekabetin giderek arttığı 21. yüzyılda büyük işletmelerin ürettikleri ürünün tüm parçalarını kendilerinin üretmesi yerine kendi uzmanlık alanına yönelmesi maliyetlerini düşürmektedir. Bu sebeple genellikle büyük işletmelere gereken hammadde veya yarı mamuller KOBİ'lerden fason üretim şeklinde temin edilmektedir.

✓ Bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de KOBİ'lerin gelişmesi, özellikle finansman kaynaklarına daha kolay ulaşabilmesi için devlet destekleri verilmektedir. En başta Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) olmak üzere pek çok kurum ve kuruluş tarafından çeşitli hibe, finansal destekler, faiz destekleri gibi avantajlar sunulmaktadır.

✓ Araştırmalara göre esnek yapıdaki KOBİ'ler talep değişikliğine göre ürün değiştirme, çok fazla finansman kaynağına gereksinim duymama gibi özellikleriyle krizlere karşı büyük işletmelere göre daha dayanıklıdırlar. Bu durum da ülkemizde KOBİ'lerin önemini artırmaktadır.

✓ Tesis makine ve cihazları genellikle ileri teknoloji düzeyinde olmadığından, teknolojik değişikliklerde çok yüksek maliyete katlanmaksızın daha hızlı uyum sağlayabildikleri görülmektedir.

✓ Üretim ve satışta özel talepleri karlı olması durumunda değerlendirebileceklerinden bu doğrultuda müşteri memnuniyeti yaratabilmektedirler.

✓ KOBİ'ler büyük ölçekli işletmelerin ihtiyaç duyduğu hammadde ya da yarı mamul gibi girdileri, istenilen kalite ve standartlara uygun olarak fason üretimle tedarik etmektedirler. Bu şekilde bakıldığında KOBİ'lerle büyük işletmeler birbirlerini tamamlamaktadırlar. Ancak yan sanayi ile ana sanayi arasındaki işbirliği istenilen seviyede değilse KOBİ'ler konjonktürel dalgalanmalardan daha çok etkilenebilmektedirler.

1.4.3. KOBİ'lerin Zayıf Yönleri

KOBİ'lerin güçlü yönleri olduğu kadar kendilerine dezavantaj oluşturan zayıf yönleri aşağıda detaylandırılmıştır(Başkan, 2018:7-8; Zengin, 2010:217-218; Bayülken, 2017: 33-43; Yalçınkaya, 2006 : 34-42;Atıcı, 2006:35; Tunç ve Köroğlu, 2019:15; Küçük,2015:354; Müftüoğlu ve Durukan, 2004:121;Erdem ve Duru, 2010:87).

- ✓ Pazar ve sektör bilgileri yetersizdir: KOBİ'ler genel olarak yaptıkları ürünün iç pazardaki talebini, rakiplerini, bunların pazar payını, talebin yıllara göre trendini bilmeden imalat yapmaktadırlar. Ancak pazar araştırmaları yapabilmek ciddi bir süreç, çalışma ve maliyet gerektirmektedir. KOBİ'lerde sektörün iç ve dış piyasa pazarına ilişkin detaylı bilgi olmadığından imalat yapılırken tahmini kararlarla yapılmaktadır.
- ✓ Genellikle düşük teknoloji düzeyi ile tekstil, konfeksiyon, gıda sanayii gibi alanlarda üretim yapan KOBİ'ler emek yoğun üretim yapmak zorunda kaldığından kalitenin düşmesi sonucu küresel rekabette geri planda kalmaktadır.

- ✓ Küçük ölçekli olmaları ve ölçek ekonomisinden yararlanmamaları nedeniyle verimlilikleri düşüktür. Geleneksel aile yapılarıyla yönetilen bu firmalarda özellikle pazarlama ve mali konulara daha muhafazakâr yaklaşım sergilenmektedir. İşletme sahibinin aynı zamanda yönetici olması zaman zaman işletme körlüğüne de sebep olabilmektedir.
- ✓ KOBİ işletme sahiplerinin mesleki beceri ve bilgisi, teknik bilgisi yüksek olsa dahi pazarlama konusunda yeterli bilgiye sahip olamayabilmektedir. Tüketicilerin talep ve beklentilerinin çok hızlı değiştiği bilgi çağında, pazarlama faaliyetinin bu beklentilere paralel gerçekleştirilmediği durumda piyasadan çekilmeye kadar uzanabilen sonuçlara maruz kalınmaktadır.
- ✓ İşletme bünyesinde yetkin personel çalıştırılan ayrı bir finansman servisi hatta daha küçük ölçekli işletmelerde çoğunlukla muhasebe servisi dahi bulunmamaktadır. Bu durumda firmanın finansman kaynaklarını doğru kullanamamasına sebep olabilmektedir.
- ✓ Aile şirketlerinde ailede yaşanan sorunlar firmayı da etkileyebilmektedir. Yetki ayrımının net olarak yapılmaması, hiyerarşik yapılar karar alımında kargaşaya neden olabilmektedir.
- ✓ İşletme ömrünün işletme sahibinin ömrüyle kısıtlı olması, gelecek nesillere aktarılamaması, işletmelerin uzmanlaşma ve tecrübe ile başarısının artırılmasını engellemektedir.
- ✓ Özellikle mikro ölçekli işletmelerde teknik bilginin yetersiz olması ürün kalitesini olumsuz etkilemektedir. Malzeme seçiminde de genellikle fiyat ve ödeme koşullarına göre karar verilip kalite ikinci planda tutulduğundan nihai ürünün de kalitesi ve bu doğrultuda müşteri memnuniyeti düşmektedir. Bunun çözümü için nitelikli eleman seçimi ve eğitimlerle desteklenmesi, optimum maliyetle optimum kar önem kazanmaktadır.
- ✓ Çalışma saatlerinin büyük ölçekli işletmelere göre daha uzun olması verimliliği düşürmektedir. Türkiye'de işçi başına verimlilik Avrupa ülkelerine kıyasla oldukça düşüktür. İlk sıralarda yer alan Hollanda işçisinin verimliliği Türk işçisinin yaklaşık yedi katı kadardır. Bunun

yanında toplu sözleşmeler işletmelerin boyutlarına göre bir ayrım yapmadan ücret artışlarını belirledikleri için bu durum küçük ölçekli işletmeleri zora sokmaktadır.

- ✓ Rekabet güçlerinin düşük olması, büyük işletmelere fason üretim yapan KOBİ'lerin pazarlık şansı olmadığından ana firmanın giderek fiyatları düşürme riskine maruz kalmaktadır. Ana firmaların gerek üretim gerekse satış koşullarını tek taraflı olarak dilediğince belirlemesi, baskı altında tutarak yaşam alanlarını daraltmaktadır.
- ✓ Türkiye'de tasarruflar oldukça düşüktür. Bu nedenle de işletmeler gerek kuruluş aşamasında gerekse işletmelerin faaliyet dönemindeki gelişim aşamasında yeterli sermayeye sahip olmadıkları için dış kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Ancak genellikle resmi kayıtların yetersiz olduğu bu tür işletmeler, banka kredilerini temin aşamasında gelirlerini belgelendirememeleri sebebiyle sorun yaşamaktadırlar. Bu durumda KOBİ'ler gerekli yatırımları yapamamakta veya yapsa dahi geliştirememektedirler. Yeteri kadar kurumsallaşamayan bu firmaların sermaye piyasasından finansman sağlaması da mümkün olmamaktadır. Kaynak sağlamakta zorlanan KOBİ'ler girdilerini daha yüksek fiyatla temin etmek zorunda kalacaklarından yüksek üretim maliyetleri oluşmaktadır. Bu da uzun dönemde işletmelerin ayakta kalmasını zorlayacak faktörlerdendir.
- ✓ Serbest rekabeti savunan birçok gelişmiş ülke gerektiği zamanlarda ithalata korumacı önlemler alabilmektedir. Uzun dönemde bu tarz ambargolar KOBİ'ler için önemli birer tehdittir.
- ✓ İşletmelerin üretim, satış ve pazarlama gibi temel fonksiyonlarını yerine getirebilmesi, düzenli ve sağlıklı bir muhasebe sistemini gerekli kılmaktadır. Ancak KOBİ'ler muhasebe sistemini yasal bir zorunluluk olarak görüp genellikle gerektiği şekilde yükümlülüklerini yerine getirmemektedirler.
- ✓ Dünya pazarlarında ortaya çıkan özellikle Japonya, Güney Kore, Çin ve Hindistan gibi ülkeler küresel rekabeti tetiklerken son yıllarda Tayvan, Malezya, Tayland, Endonezya gibi ülkeler de pazardaki önemli rakipler

olarak yerini almıştır. Birçok firmanın Çin mallarını satması veya Çin'de fason üretim yaptırması KOBİ'leri olumsuz yönde etkilemektedir.

- ✓ Şiddeti giderek artan rekabet ortamı, her ne kadar küçük ve orta ölçekli işletmelerin esnekliği sayesinde piyasa koşullarına göre hızlı değişebilse de özellikle büyük ölçekli firmaların fiyat konusundaki davranışları, düşük öz sermayeli ve kar baskısı altında çalışan küçük ve orta ölçekli işletmelerin piyasadan çekilmelerine dahi sebep olabilmektedir.
- ✓ AR-GE olanakları gelişmiş ülkelerde dahi küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından dezavantaj olurken, Türkiye'de istisnalar hariç bu konuya kaynak ayırabilecek finansal güce ve bu iş için gereken nitelikli işgücünü istihdam etme olanağına da sahip değildirler. Bunun sonucu olarak da, uzun dönemde AR-GE olanaklarına sahip olan işletmelere göre rekabet üstünlükleri kaybedilmektedir.
- ✓ Markalaşma çok düşük düzeyde olup üretimler genellikle fason üretim şeklinde gerçekleşmektedir.
- ✓ Kapasite kullanım oranlarının düşük olması maliyetlerini artırıcı bir unsurdur.
- ✓ Eğitim düzeyi düşük işletme sahibi – yönetici tarafından yönetilen KOBİ'ler faaliyetleriyle ilgili standart kalite belgelerinden çoğunlukla haberdar dahi değillerdir, haberdar olanlar da genellikle ilgi göstermemektedir. Bu nedenle özellikle 1-49 kişi çalışanı olan işletmeler yurtdışı pazarlarda müşteri bulma ve bağlantı kurma konusunda zorluklar yaşamaktadırlar.
- ✓ Enerjiyi verimli kullanamamaları maliyetlerini ciddi oranda arttırmaktadır.
- ✓ Kayıt dışı işletmeler diğer KOBİ'lere maliyet avantajı sebebiyle haksız rekabet üstünlüğü sağlamakta olup bu tür işletmelerle rekabet edebilmeleri oldukça zordur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BÜYÜME TEORİSİNE KAVRAMSAL BAKIŞ, İÇSEL VE DIŞSAL BÜYÜME TEORİLERİ İLE TÜRKİYE'DE BÜYÜME

2.1. Büyümenin Tanımı

Ekonominin bütününe ilişkin kavramlardan en yaygın kullanılan ve en çok önemsenen ulusal üretimdir. Ulusal üretim değeri, yaratılan katma değerdir. Büyüme anlayışı ekonomi politikalarına bağlı olarak 1980 öncesi ve sonrasında farklılık göstermektedir. 1980'li yıllara kadar ekonominin belirli bir büyüme hızına ulaşması o dönemdeki ekonomi politikalarının temel hedefi olmuştur. 1980'li yıllardan çıkılmaya başlandığında dışsatıma bağlı büyüme esas ekonomi politikası haline geldiğinde, büyüme hızının önemi ikinci plana atılmaya başlanmıştır(Kepenek ve Yentürk, 1997:403).

Ekonomik büyüme, ülkede üretilen toplam mal ve hizmet miktarının artması olarak tanımlanabilmektedir. Diğer bir deyişle reel GSYİH'nin zaman içinde sürekli artması olarak da tanımlanabilir. Bir ülkede yaşayanların yaşam koşullarının iyileşmesi refah şartlarının istikrarlı bir şekilde artması ekonomik büyüme olmadan mümkün değildir. Bu nedenle tüm ülkelerin en temel makro ekonomik hedeflerinin başında sürdürülebilir ekonomik büyüme gelmektedir (Ünsal, 2007: 14-15).

Bir ülkede büyüme artışı iki şekilde meydana gelebilmektedir. Birincisi ülkenin kapasitesinin artması ikincisi ise mevcut kapasitesini kullanım oranının artmasıdır. Kapasite kullanım oranını artırması kısa dönemli büyüme sağlarken, kapasitenin genişlemesi uzun dönemli büyümeye sebep olmaktadır(Orhan ve Erdoğan, 2013:562).

Ekonomik büyüme bütün ülkeler için çok önemlidir. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyümeyi önemserken gelişmiş ülkeler daha çok ekonomik büyümeyi de kapsayan ekonomik kalkınma üzerinde durmaktadırlar(Seyidoğlu, 2006: 829).

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için;

- ✓ Üretim faktörlerinin verimliliğinin artması,
- ✓ Üretim faktörleri stoklarının artırılması,
- ✓ Teknolojik gelişme sağlanmalıdır(Parasız, 1998: 502-503).

2.2. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi

Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), bir ülkede o ülkenin vatandaşlarınca bir üretim dönemi boyunca üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeridir. GSMH aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Dönmez, 2015:458).

GSMH, bir ülkede o ülke vatandaşları tarafından bir üretim döneminde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin toplam üretim değerinden ara malların düşülmesiyle bulunur(Eğilmez, 2016: 71).

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ise bir ülkenin ekonomi performansının en iyi göstergesi olup bir üretim döneminde o ülkede üretilmiş olan tüm nihai hizmet ve malların toplam değerini ifade etmektedir. GSYİH, sadece yurtiçinde kazanılmış gelirleri kapsamaktadır. Buradan hareketle yabancı ülke vatandaşlarının yurtiçinde kazandıkları gelirler dahil edilirken, o ülke vatandaşlarının yurtdışındaki gelirleri dahil edilmemektedir. Fakat ülke vatandaşlarının yurtdışında kazandıkları gelirler eklenmemektedir.(GSYİH, GSMH'dan Net Faktör Ödemeleri (NFÖ) çıkartılarak bulunmaktadır)(Yıldırım, vd., 2016:46 -Parasız, 2013:20).

GSYİH, Türkiye İstatistik Kurumu'nca(TÜİK); üretim, harcama ve gelir yöntemi olmak üzere üç yöntemle hesaplanır:

- ✓ Üretim Yöntemiyle Hesaplama, bir ülkede, belirli bir dönemde, yerleşik üretici birimlerin ürettikleri tüm mal ve hizmet değerleri toplamından; söz konusu üretimde kullanılan toplam girdilerin düşülmesi ile yapılır.
- ✓ Harcama Yöntemiyle Hesaplama, bir ülkede, belirli bir dönemde, harcamalar (tüketim ve yatırıma yönelik) toplamı ile ihracat, ithalat farkı bulunarak hesaplanır.
- ✓ Gelir Yöntemiyle Hesaplama, Bir ülkede üretici birimler tarafından elde edilen ücret, işletme karı ve devlet bakımından da vergi gelirlerinin bütünüdür. Diğer bir deyişle tüm üretici birimler tarafından üretim faktörlerine ödenen değerlerdir.

Ancak tahminlerde üretim yöntemi kullanılmaktadır. Bunun dışında bir diğer alt hesaplama kriteri de cari fiyatlar veya zincirlenmiş hacim endeksine göre hesaplanma şeklidir.

Cari fiyatlarla yapılan hesaplama, isminden de anlaşıldığı üzere ilgili dönemde geçerli olan piyasa fiyatları üzerinden yapılan hesaplamadır. Zincirleme hacim endeksiyle yapılan hesaplama ise üretimdeki değişimin enflasyondan arındırılmış olarak yapıldığı hesaplamadır (Gümüş, 2018:29-30-www.tüik.gov.tr).

GSYİH aşağıdaki harcama bileşenleri ile cari fiyatlarla ve zincirleme hacim endeksi ile hesaplanmaktadır(www.tuik.gov.tr):

- ✓ Yerleşik hane halkı ve hane halkına hizmet edip kar amacı gütmeyen kuruluşların tüketim harcamaları,
- ✓ Devletin nihai tüketim harcamaları,
- ✓ Gayrisafi sabit sermaye oluşumu,
- ✓ Stok değişimi,
- ✓ Mal ve hizmet ihracatı,
- ✓ (Eksi) Mal ve hizmet ithalatı

Çeyrek dönemlerde yapılan GSYİH tahmini cari fiyatlarla ve zincirlenmiş hacim endekslerine göre yapılmaktadır. Çeyrek dönemler; Ocak, Şubat, Mart ayları

için I. Çeyrek, Nisan, Mayıs, Haziran ayları için II. Çeyrek, Temmuz, Ağustos, Eylül ayları için III. Çeyrek ve Ekim, Kasım, Aralık ayları için IV. Çeyrek olarak esas alınmaktadır.

Cari fiyatlarla yapılan hesaplama fiyat değişimleri de hesaba katıldığından gerçek değişimin görülebilmesi için enflasyondan arındırılmış rakamlarla yapılan zincirlenmiş hacim endeksleri hesaplaması yapılmalıdır. Gerçek değişimleri en net gösteren zincirlenmiş hacim yöntemidir.

Zincirlenmiş hacim endeksiyle yapılan GSYİH tahmininde önceki yılın yıl ortalaması ile zincirleme yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntemle yıllık hesaplar ile daha tutarlı sonuçlar elde edilmektedir(www.tuik.gov.tr).

2.3. Ekonomik Büyümenin Finansmanı

Gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyümeyi sağlayabilmek için finansman yaratmak durumundadır. Söz konusu kaynaklar iç finansman kaynakları olabileceği gibi dış finansman kaynakları da olabilmektedir.

2.3.1. Ekonomik Büyümenin İç Finansman Kaynakları

Ekonomik büyümenin iç finansman kaynakları aşağıda açıklanmıştır (Uyar,2019:20-23; Orhan ve Erdoğan, 2013:566-568).

- ✓ Vergiler;

Kamu tasarrufları, ekonomik büyüme aşamasında sermaye birikiminin en temel kaynağı olarak görülmektedir. Ülkenin kendi yapısına göre vergi kaçaklarının önlenebileceği, düşük maliyetli bir sistem ile sermaye birikimi artışını sağlayacak temel bir kaynak yaratılmış olur. Bu şekilde vergi gelirleri artırılırken diğer taraftan

sermaye çıkışları ve özel tasarrufların negatif yönde etkilenmesinin önlenmesi gerekmektedir. Ekonomide vergi artışları genellikle yüksek gelirli kesimin tüketimlerini azaltacak önlemlerle yapılmalıdır. Esasen vergilerle alakalı olarak uygulanacak politikalar o ülkenin gelişmişlik düzeyine göre belirlenmelidir. Harcamalar üzerinden alınan vergilerle lüks tüketimin azaltılıp, tasarrufların teşviki ile ekonomik büyümeye dolaylı yoldan katkı sağlanmaktadır. Bunun dışında vergi indirimleri de çalışmayı teşvik ederek üretim artışına sebep olmakta ve dolayısıyla büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Büyüme amaçlı bir vergi sisteminde normal kârların üzerindeki yani yüksek kârlar vergilendirilmelidir. Vergilerin düşük oranlar üzerinden tabana yayılması, tüketim vergilerinin gelir vergilerinden daha yüksek tutulması ve düşük gelirlilerin daha düşük vergilere tabi tutulması önemlidir.

- ✓ Tasarruflar – Sermaye Birikimi;

Üretim artışı olabilmesi için en temel kaynak sermaye birikimidir. Sermaye birikimi için de tasarruflardır. Tasarruf artışı ile büyüme arasında iki taraflı pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Tasarrufların yeterli olmadığı ekonomilerde üretime esas olan fon kaynaklarına ulaşmak daha zor olmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gelir seviyesinin düşük olması tüketim eğiliminin yüksek tasarrufların ise düşük olmasına sebep olmaktadır. Bu eğilim de üretim birimlerinin yeterli kaynağı bulamamasına sebep olmaktadır. Sonuç olarak yeterli kaynağı bulamayan işletmelerin üretimi de arttıramaması sonucu kişi başı gelir düşer ve bu süreç Nurkse tarafından“fakirliğin kısır döngüsü” olarak ifade edilmektedir. Sermaye yatırımlarındaki artış, kişi başı sermaye miktarını artırarak emek verimliliğine pozitif yönde katkı sağlar ve büyüme artışına sebep olmaktadır. Tabii burada önemli bir nokta fon kaynaklarının lüks tüketim harcamaları yerine üretime yönelmesidir.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hali hazırda düşük olan tasarruflar da yeterince verimli kullanılamadığından ve tasarrufların sektörler arası dağılım

sistemi yeterince gelişmediğinden, devletin gönüllü tasarrufları özendirici ve tasarrufları yatırımlara dönüştürecek politikalar üretmesi önem arz etmektedir.

- ✓ Teknolojik Gelişmeler;

Teknolojik gelişmeler sayesinde yeni mal ve hizmetlerle birlikte yeni üretim yöntemleri de üretilmiş olmaktadır. Piyasaya sunulan yeni ürünler talebi arttırarak işletmelerde kar artışına sebep olmaktadır. Bu kar artışı da işletmelerin yeni üretim yapma iştahını arttırmaktadır. Dolayısıyla kar ve üretim arasındaki etkileşim büyümeye dinamik bir yapı katmaktadır.

Ayrıca teknolojik gelişmelerle birlikte üretilen bazı ürünler çıktı olmanın yanında girdi vazifesi de görmektedir. Örnek vermek gerekirse bilgisayar teknolojik gelişmeler sayesinde üretilen bir nihai ürünken, diğer tarafta pek çok üretim sürecinde kullanılmak zorunda olunan bir girdi olarak kullanılmakta ve emeğin verimliliğini arttıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

- ✓ Enflasyon;

Ekonomik büyümenin finansal enstrümanlarından biri enflasyonist finansmandır. Bu görüşe göre enflasyon, gelişmekte olan ülkeler için sermaye birikimine katkı sağlayan bir araç olarak kullanılmaktadır. Enflasyon ile özel tüketim kısılarak kaynakların ve üretim faktörlerinin büyümenin sağlanması için gereken alanlara aktarılması sağlanmış olur. Teorik olarak enflasyonun büyümeyi pozitif yönde etkileyeceğini savunan iktisatçıların yanında, Neo-Klasik iktisatçılar da enflasyonun büyümeyi negatif yönde etkileyeceği görüşünü savunmaktadırlar. Dayanakları ise; öncelikle enflasyonla geleceğe ait belirsizlikler artacağından yatırımlar olumsuz yönde etkilenecektir. Bunun yanında fiyatlar genel seviyesinin artışı kişileri faiz yerine gayrimenkul, altın vb. gibi yatırım alanlarına yönlendirir. Bu da finansal sistemin gelişimini olumsuz etkiler. Son olarak ise fiyatlar genel düzeyindeki artış sonrası ulusal paranın değer kazanması ihracatçıları olumsuz yönde etkileyeceğinden ekonomik büyümeye negatif katkısı olacağı şeklindedir.

- ✓ Beşeri Sermaye Yatırımları Artışı

Esasen beşeri sermaye ekonomik büyümenin en temel kaynaklarından biridir. Nitelikli işgücünün artırılabilmesi için en önemli kaynak eğitimdir. Eğitimlere kaynak ayırmak her ülke için gerekli görülmemektedir.

- ✓ Doğal Kaynaklar

Petrol gibi doğal kaynaklar açısından bazı ülkeler şanslıdır. Bu şans ekonomik büyüme açısından da o ülkelere avantaj sağlar. Ancak bu doğal kaynakların tükenmesi durumu tersine çevirebileceğinden sadece doğal kaynakların bolluğuna dayalı bir büyüme stratejisi geliştirmemek gerekli ve önemlidir(Uyar,2019:20-23; Orhan ve Erdoğan, 2013:566-568).

2.3.2. Ekonomik Büyümenin Dış Finansman Kaynakları

Chenery ve Strout Harrod-Domar modelini geliştirerek çıkardıkları, "iki açık" (two-gap) yaklaşımında, gelişmekte olan ülkeler tasarruf ve döviz açığını kapatabilmek için dış kaynaklara yabancı yardım ya da net sermaye ithalatı ile kapatmak mümkündür. Böylece ihtiyaç duymaktadır(Chenerey and Strout, 1966:681;Bender and Löwenstein, 2005:1)

Dış finansman kaynakları doğrudan yabancı yatırımlarla dış borçlardan oluşur. Yabancı yatırımlar ülkede sermaye birikimine, teknolojinin gelişmesine, vergi gelirlerinin artmasına, istihdam artışına ve bu paralelde de ekonomik büyümeye katkıda bulunur.

Ancak ülkenin ekonomideki mekanizmaları yeterince etkin değilse, ekonominin dışa bağımlılık düzeyi artacağından ekonomik kontrolün zorlaşmasıyla olumsuz katkı da söz konusu olabilmektedir. Yabancı sermayenin hedeflediği

amacına ulaşması sonrası ülkeden çıkması sonucu oluşan ani döviz çıkışları da ülke ekonomisi için sorun yaratabilmektedir.

Yabancı sermayenin yanında kamu ve özel sektörün borçlanması anlamına gelen dış borçlanma da ülke ekonomisinin büyümesi için bir finansman kaynağıdır. İktisat teorileri gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin optimum borçlanma seviyesinde borçlanmasının büyümeye pozitif yönlü katkısının olacağını ifade etmektedir(Uyar,2019:23-26).

2.4. Büyüme Teorileri

Büyüme teorileri, büyümeyi etileyen faktörleri ve büyümenin ekonomik dengeler üzerindeki etkilerini incelemektedir. İçsel ve Dışsal Büyüme Teorileri olarak iki ana başlıkta izlenmektedir(Paya, 1997: 423).

2.4.1. Geleneksel Büyüme Teorileri

Geleneksel büyüme teorileri ek onomik büyümeyi açıklamaya çalışan ilk ve temel yaklaşımlardır. Klasik Okul Büyüme Teorilerinde iktisadın kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith'in ile David Ricardo ve Thomas R. Malthus'un büyüme teorileri daha sonrada Karl Marx'ın ve Joseph Schumpeter'in de büyümeye yönelik düşüncelerine yer verilmiştir(Biçen, 2017:16).

2.4.1.1. Klasik Okul ve Büyüme Teorileri

- ✓ Adam Smith'in Büyüme Teorisi;

Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" isimli eseri, iktisat bilimi için bir milat olarak kabul edilmektedir. Kitabın yayınlandığı 1776 yılı aynı zamanda Klasik İktisat Okulunun da başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu temel eserinde ekonomik

büyüme hakkında önemli görüşler ortaya koyan Adam Smith'e göre; ekonomik büyümenin temel iki faktörü işbölümü ve sermaye birikimidir. İşbölümü sayesinde emeğin verimliliği önemli oranda artmaktadır(Taban, 2011: 27).

Diğer bir önemli tespiti ise eğitime verdiği önemdir. Eğitim sayesinde işgücünün verimliliği artacağı için ortaya çıkan etkin üretim sayesinde ekonomik büyüme de artacaktır. Hatta buna dayanarak eğitimin harcamalarının toplum tarafından karşılanmasını önermektedir(Aydın, 2008:12).

- ✓ David Ricardo Büyüme Teorisi;

Klasik Okulun diğer önemli düşünürlerinden Ricardo'nun ekonomik büyüme hakkındaki görüşlerinden bir kısmı Adam Smith'le aynı paraleldedir. Ricardo da ekonomik büyümenin temelinin yatırımlar olduğunu ifade etmesine karşın, Ricardo , sermaye birikimi yani yatırımların verimliliği artırdığını savunan Adam Smith'in aksine söz konusu verimlilik artışında yatırımlar dışında bilimsel gelişmeler gibi çeşitli konuların etkili olduğunu savunmaktadır(Kurz and Salvadori, 2003: 9).

Ricardo'nun kuramında sermaye ve toprak sahipleri ile işçiler tarafından gerçekleştirilen üretimin karşılığında bu üç grup kar, rant geliri ve ücret elde etmektedirler. Nüfus artışı ile ücretle ranta ilişkin pay artarken kâra ilişkin pay azalmaktadır. Bu da ekonomik sistemin durgunluğa girmesine neden olmaktadır(Taban, 2011: 40-41).

Doğal kaynaklar konusunda azalan verimler kanununun geçerli olacağını ifade etmektedir. Bunun nedeni olarak da ekilebilir alanların kısıtlı olması, başta yüksek ücret düzeyiyle başlayan çalışma belirli bir süre sonrasında nüfus artışının devam etmesi durumunda ücretlerin geçim seviyesine kadar düşeceğini gösterir. Bu durumunda ekonomide durgunluğa sebep olacağını savunur. Ricardo literatüre kazandırdığı "Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi" ile dış ticaretin herkesin faydasına olduğunu, her ülkenin kendince iyi ve üstün olduğu alanda uzmanlaşıp diğer ülkelere satması sayesinde kaynaklar etkin kullanılarak tüm ülkelerin büyümesine katkıda

bulunacağını ifade etmektedir. Oysaki Adam Smith "Mutlak Üstünlükler Teorisi" ile ancak mutlak avantajlı ülkenin dış ticarette fayda sağlayacağını ifade etmektedir(Aydın, 2008:12).

- ✓ Alfred Marshall Büyüme Teorisi;

Alfred Marshall uzun dönemli büyüme için eğitimin çok önemli olduğunu ve bunun için de eğitime yatırım yapılması gereğini vurgulamıştır. Ayrıca eğitimin yanında bilginin de üretimin en önemli dinamiklerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Üretim süreçlerinde makineleşme ile kas gücü işlevini yitirirken bilgiye olan ihtiyaç giderek artmaktadır(Orhan ve Erdoğan, 2013:573).

2.4.1.2. Karl Marx ve Büyüme

Bilimsel sosyalizmin kurucusu olarak bilinen Karl Marx, eserlerinin büyük çoğunluğunda kapitalist sistemi eleştirmiştir. Marx'a göre; kapitalist sistem belirli bir dönem büyümeyi sağlamakta ancak içsel çelişkiler mutlaka sonunda sistemin çökerek komünist sisteme geçişine sebep olacaktır(Biçen, 2017:26-27).

Marx'ın büyüme modeli aşağıda özetlenmiştir(Salkaya, 2018:10-11).

- ✓ Teknolojik gelişmeler artan rekabetle içsel iyileşme oranını arttırmaktadır. Ancak bu gelişmeler ve uzun dönemli büyüme arasında çok belirgin sağlıklı bir ilişki bulunmamaktadır.
- ✓ Yatırımlar karın, büyüme de yatırımların bir fonksiyonudur. Ancak zamanla karlılık oranlarındaki azalmalar yatırımlarda azalmaya sebep olacak bu durumda efektif talep azalması olacağından büyüme de sekteye uğrayacaktır.

Dünya ekonomisinde dönem dönem görülen kriz ve buhranlar Marx'a hak verilmesine sebep olsa da kapitalist sistemin çökeceği öngörüsü henüz gerçekleşmemiştir. Ücretlerdeki artışlara paralel teknolojik gelişmeler de arttığından,

verimlilik atışı ücret artışının kârı azaltmasına engel olmuştur. Hatta kârlar da azalmadığı gibi artış göstermiştir(Taban, 2011:50).

2.4.2. Modern Büyüme Teorileri

Keynesyen ekol sonrasında uzun dönemli ekonomik büyüme kavramı yeni bir boyut kazanmıştır. Modern yaklaşımlar ekonomik büyümeye yönelik olarak bazı ülkelerin diğerlerine göre neden daha yoksul olduğu, sanayi devrimine neyin yol açtığı, 18.yüzyıl öncesinde dünyanın hiçbir ülkesinde sürdürülebilir büyüme yaşanmadığı gibi sorulara cevap aramaktadır(Biçen, 2017:30).

- ✓ Keynesyen Büyüme Teorisi;

Keynes üretim artışının gerçekleşmesi için efektif talebi artıracak, gerek özel kesimin gerekse kamunun harcamalarını arttıracak politikalar olması gerektiğini ifade etmektedir. Harcamaların artmasıyla istihdamın artacağı ve büyümenin de olumlu yönde etkileneceğini savunmaktadır(Orhan ve Erdoğan, 2013:574).

2.4.2.1. Birinci Nesil (Harrod-Domar) Büyüme Modeli

Esasen Harrod ve Domar modelleri aynı olmamakla birlikte birbirine çok yakın olduğu için birlikte adlandırılmıştır. Harrod-Domar ve tüm modern büyüme teorilerinin vurguladığı temel nokta "yatırımın ikili etkisi"dir. Yani yatırım ilgili yatırıma ilişkin girdi talebini arttırırken diğer taraftan da çıktı üretmek için ekonominin kapasitesini arttırmaktadır. Kısaca ekonominin uzun dönem dengesi için gerekli koşulları araştıran iktisatçılara göre yapılan ilave yatırımlar ekonominin potansiyel büyümesini arttırır. Bu büyüme durumunda dengenin kurulabilmesi için bunun tatmin edici bir büyüme olması yani yatırımların mutlaka belirli bir ölçüde artması gerekmektedir. Tatmin edici büyüme hızında planlanan tasarruflar planlanan yatırımlara eşittir. Harrod- Domar modelinin en önemli eksikliği bu modelin amprik

çalışmalarda gelişmiş ülkelere ait büyüme deneyimlerini açıklayamamasıdır. Bunun nedeni de modelde büyümenin ana dinamiği olan sermaye-hasıla oranının sabit olması sebebiyle emek ve sermayenin ikamesinin mümkün olmayacağını varsaymasıdır. Neo Klasik Solow büyüme modeli bu varsayımı değiştirmiştir(Paya,1997:423-424;Parasız,1998:383-384;Aydın, 2008:16-17).

2.4.2.2. İkinci Nesil Neo Klasik (Solow) Büyüme Modeli

Neo Klasik iktisatçılar, Harrod-Domar Büyüme Modelini sabit emek-sermaye oranını içerdiği için eleştirmektedirler. Solow Modeli 1950'li yıllarda Robert Solow tarafından geliştirilmiştir. Solow üretim sürecinde emek ve sermayenin birbirini ikame etme imkânı olduğundan hareketle, Neo Klasik Büyüme Modellerini geliştirmişlerdir. Bu modelde üretim fonksiyonları için azalan marjinal verimlilik ve ölçeğe göre sabit getiriler varsayımı yapılmaktadır. Model aynı zamanda tam rekabet ve tam istihdam varsayımlarını içermektedir.

Solow'un büyüme modeli nüfus artışının, tasarrufların ve teknolojik olarak gelişmenin büyümeyi nasıl etkileyeceğini ortaya koymaktadır. Üretilen ürünlerin ne kadarının tüketilip ne kadarının tasarruf edilmesinin gerektiği konusunun ekonominin en temel sorularından biri olduğunu ifade etmektedir. Bir ekonomide tasarrufların yatırımlara eşit olduğu varsayımıyla tasarrufların bir ülkenin gelecekte üretim için sahip olduğu sermaye miktarını ortaya koymaktadır. Eski ve yetersiz olmasına karşın Solow Modeli; sermaye birikimi, tasarruf ve büyüme arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesinde yapılan çalışmalarda temel alınmaktadır(Paya, 1997:426-427;Parasız, 1998:389-390).

Neo Klasik Büyüme kuramında daha çok tasarruf eden bir ülkenin görece az tasarruf edene göre daha zengin olacağı düşünülmektedir. Büyüme hızının dışsal teknolojik gelişmeler tarafından belirleneceği düşüncesi uzun vadede ülkelerin kişi başına gelir ve kişi başına sermaye seviyelerinin birbirine yaklaşacağı anlamına gelmektedir. Bu şekilde uzun vadede gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerle

arasındaki farkın kalmayacağı yönündeki görüş yakınsama hipotezidir(Kar, 2003:148).

2.4.2.3. Üçüncü Nesil (Yeni Keynesgil) İçsel Büyüme Modelleri

1980 'li yılların ortalarından sonra ekonomik büyümeye getirilen yeni yaklaşımlarla; ekonomik büyümenin yalnızca neoklasik üretim fonksiyonlarıyla açıklanamayacağı, beşeri sermaye, AR-GE, eğitim, teknolojik ilerleme gibi faktörlerinin de modele eklenmesi gereği vurgulanmaktadır. Bu şekilde büyüme içsel olarak yani kendini besleyen bir süreç şeklinde düşünülmektedir(Yavan, 2011:71).

Solow'un geliştirdiği Neoklasik Büyüme Modelinde büyüme dışsal bir etken olan teknolojik gelişmelere bağlandığından, ekonomik büyümeyi tam olarak ifade edememektedir. Solow'un büyüme modelinde ülkeler arasında büyüme farklılıklarını açıklamaktadır.

Bilgiye ulaşma hızı ve kolaylığının giderek arttığı dünyada, az gelişmişliği reel ve finansal sermaye eksikliğine bağlayan 1. Nesil ve 2.Nesil Büyüme Modelleri geçerliliğini yitirmiştir. Esasen azgelişmişliğin günümüzde kabul edilmiş olan temel nedenleri yeni bilgileri ulaşıp kullanamamak, teknolojik yeniliklere gelişmelere ulaşamamak ve yeterli ve eğitimli beşeri sermayenin bulunmamasıdır(Biçen, 2017:44).

Gelişmekte olan ülkelerde ileri düzey teknolojiye ulaşmanın zorluğu kişi başına düşen geliri gelişmiş ülkelere kıyasla epeyce geride bırakmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bazı büyük firmalar ileri teknolojinin günlük hayata uygulanmasını engelleyerek tekel yaratmaya çalışmaktadır ve bu durum "politik olarak kaybedenler hipotezi" olarak adlandırılmaktadır(Acemoglu ve Robinson, 2000: 126).

Aghion ve Howitt'e için büyümenin temel kaynağı AR-GE sonucu ortaya çıkan teknolojik yenilikler yani inovasyondur. Bu yaklaşıma göre teknolojik ilerlemenin temel kaynağı inovasyondur. İnovasyon da tekel getirisi elde etmek isteyen büyük ve güçlü firmalar tarafından oluşturulmaktadır(Aghion, 204:1-8).

Ekonomik büyüme literatüründe en çok üzerinde durulan içsel büyüme modelleri şunlardır.

2.4.2.3.1. Tasarruf ve Sermaye Verimliliği Artışına Dayalı Büyüme: AK Modeli

Sergio Reb elo tarafından 1990'lı yıllarda geliştirilen AK Modeli, Solow'un büyüme modelindeki sermayenin azalan getirisi varsayımını ortadan kaldırmakta ve kişi başına ekonomik büyümenin dışsal teknolojik gelişme olmasa dahi uzun dönemde sürdürülebileceğini ifade etmektedir. Söz konusu model aşağıdaki şekilde formüle edilen, yatırımların tasarruflara eşit olduğu, üretim fonksiyonu nedeniyle AK modeli olarak adlandırılmaktadır(Taban, 2011: 114-115).

$y = Ak$

k ⟶ emek başına sermaye

y ⟶ emek başına hasıla

A ⟶ sermayenin sabit net marjinal ürünü

AK modelinde tasarruf oranı artarken ekonomi sürekli ve daha hızlı olarak artmaktadır. Solow Modeli ile karşılaştırırsak, Solow Modelinde ekonomiye katılan her yeni birim sermayenin üretime katkısı bir öncekinden daha azdır. Bu durumda yeni sermaye artışı ile sermayenin üretkenliği azalmaktadır. AK modeli ise; büyümenin merkezine yatırımları koymaktadır(Biçen, 2017:55-58).

2.4.2.3.2. Bilgi Üretimi ve Dışsallıklara Dayalı Büyüme: Arrow-Sheshinski-Romer Modeli

Modelde sermaye birikiminin devamlılığı ve tasarrufların yükselmesi ekonominin sürekli olarak daha hızlı büyümesiyle sonuçlanmaktadır. Sermaye yatırımının sermaye stokunu artırmanın yanında bilgilerin ülke içinde yayılarak tüm işletmelere katkıda bulunmaktadır(Biçen, 2017:58-62).

Romer'in "Artan Getiriler ve Uzun Dönem Büyüme" adlı makalesinde geliştirilen model Kenneth Arrow'un 1962'li yıllarda yayınladığı makalesi temel alındığı için Arrow-Romer Modeli olarak adlandırılmaktadır. Modele göre teknolojik ilerlemenin AR-GE faaliyetleri sonucunda bilinçsiz olarak ortaya çıktığını, esasen işletmelerin üretim faaliyetlerinin kendiliğinden gelişen bir sonucu olduğu düşünülmektedir(Gümüş, 2018:47).

2.4.2.3.3. Beşeri Sermaye ve Büyüme: Lucas Modeli

Lucas'ın 1988 yılında yayınlanan "On The Mechanics of Economic Development" adlı eserinde beşeri sermayeyi, ekonomik büyümenin uzun dönemde temel belirleyicisi olarak görmektedir. Beşeri sermayeye yapılan yatırımla birlikte beşeri sermaye miktarı arttırıldığı sürece uzun dönemde büyüme de gerçekleşmektedir. Lucas'ın modelinde beşeri sermaye yatırımı işyerinde ve okullarda, eğitim merkezlerinde yapılan yatırımlar olarak tanımlanmaktadır(Taban, 2011: 121; Biçen, 2017:64).

Lucas modeli esasen Neo-Klasik büyüme modeline daha yakın olup, içsel büyüme ortaya çıkması için dışsallığa gerek olmadığını ifade ederken bir yandan da zengin bir beşeri sermayenin olduğu ortamda sistemin daha verimli olarak işlemesi için dışsallığı dikkate almaktadır. Beşeri sermayenin fiziki sermayeye oranı sermayenin marjinal verimliliğini etkilemektedir. Dışsallığın varlığı, sermayenin marjinal verimliliğini arttırarak zengin ülkelerin ekonomik büyümesinin görece daha

hızlı artmasına bu da fiziki sermayenin fakir ülkeler yerine zengin ülkelere geçiş yapmasına sebep olacaktır. Kısaca gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin giderek birbirine yaklaşacağını öngören Neo-Klasik modelin tersine fiziki sermayenin güçlenmesinin sanayileşmiş ülkelerin büyüme hızını daha da arttırdığını ifade etmektedir(Gümüş, 2018:47-48).

2.4.2.3.4. AR-GE ve Büyüme

İçsel büyüme modellerinin gelişimine kadar bilginin teknolojik gelişmelerle birlikte kendiliğinden ortaya çıkan bir cennet meyvesi gibi olduğu, içsel modellerle birlikte fiziki sermaye yatırımı ile AR-GE modellerinin gelişimi sonrasında bilinçli bir şekilde ortaya çıktığı görüşü hâkim olmaya başlamıştır(Biçen, 2017:65-66).

2.4.2.3.5. Kamu Politikası ve Büyüme

Barro Modeli olarak da anılan modelde; kamu harcamaları ile kişi başı GSYİH büyüme oranları arasında içsel bağlantı kurulması amaçlanmıştır. 1991 yılında, 98 ülke üzerinden yapılan araştırmada kamunun tüketim harcamalarıyla büyüme oranı arasında negatif yönlü, kamu yatırımlarıyla ise pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiş olup istatiksel olarak anlamsız bulunmuştur(Taban, 2010: 106-107).

2.5. Türkiye Ekonomisinde Büyüme Süreçleri

Türkiye ekonomisindeki büyüme süreçleri 1980 öncesi ve sonrası olarak iki ana başlıkta incelenmiştir(Kolsuz ve Yeldan, 2014:50-63; Aydın, 2008:63; Uysal, 2007:271-275;Çelikkol ve Demirci, 2019:28-30; Şiriner ve Doğru, 2005:163-184;Demir,2010:17-18).

2.5.1. 1980 Öncesi Büyüme Süreci

Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk yıllarda Türkiye çok yüklü bir borç yükü altındadır ve temel gereksinimlerin dahi üretimini gerçekleştirebilecek sermaye birikimine sahip değildir. Ağırlıklı olarak alt yapı yatırımları ve ulaşım sektörlerinin büyümesi için sanayi kurumlarına vergisel istisnalar, sübvansiyonlar gibi desteklerle, 1923 yılı ile 1929 yılları arasındaki dönemde %10,3 ortalama yıllık büyüme hızına ulaşılmıştır.

Ancak 1929 buhranı Türkiye ekonomisinin bu Tablosunun devamını engellemiştir. 1930 ile 1949 yılları arasında ekonomi durgunluğa girdiği için özel sektör de yatırım yapamayacak hale gelmiştir. 1930'lu yıllarda %5,6 oranında büyüme gerçekleşirken, 1940 ile 1949 yılları arasında Türkiye ekonomisi büyümemiştir.

1950 ile 1960 yılları arasında devletçi sanayileşme uygulamalarından vazgeçilerek yerine, dış ticarete, tarım politikalarına öncelik veren bir modele geçilmiş ve ilgili yıllarda ortalama yıllık % 6,3 oranında büyüme gerçekleşmiştir.

1961 ile 1980 yılları arasında karma sistem ile hem kamu hem de özel sektör sanayi ve hizmet sektörlerine yatırımlar yaparak ekonomik büyümeye birlikte katkı sağlamışlardır. 1963 yılından sonra ithal ikamesine dayalı, dış ticarette korumacı büyüme politikaları uygulanmaya başlanmış ve beşer yıllık kalkınma planları çerçevesinde büyüme hedeflerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

1963 ile 1977 yılları arasında yıllık ortalama %7 büyüme gerçekleşirken, 1980 yılında yaşanan ekonomik kriz ile büyüme negatife dönmüş, enflasyon oranı üç haneli rakamları görmüştür.

2.5.2. 1980 Sonrası Büyüme Süreci

1980'li yıllardan itibaren ithal ikameci sanayi politikaları yerini uluslararası sisteme uyum sağlamaya yönelik, ihracata dayalı serbest büyüme modeline bırakmıştır.

Uygulanan ithal ikameci politikanın çeşitli sebeplerle başarısız olması ve yaşanan kriz nedeniyle 24 Ocak 1980'de mimarı olarak Turgut Özal'ın görüldüğü, "24 Ocak Kararları" şeklinde tanımlanan, istikrar kararları uygulamaya koyulmuştur.

Bu kararlarda ithal ikamesinin yerine döviz girişi yaratacak ihracatı arttırıcı sanayi politikaları benimsenmiştir. Bu şekilde uluslararası piyasalarla da entegrasyon sağlanmış, aşırı değerli döviz politikasından çıkılmıştır. Faiz oranlarının, fiyatlar genel seviyesinin piyasanın arz ve talep şartlarına göre belirlenmesine geçilmiştir.

Devlet tekelinde yer alan bazı üretim alanlarının özelleştirilmesi sağlanmıştır. Uygulanan esnek kur politikaları sayesinde TL devalüe edilmiş bu şekilde ihracata rekabet kazandırılması hedeflenmiştir. İhracata yönelik sanayileşmede düşük ücretler ile maliyet avantajı sağlanarak dış pazarlardaki rekabet gücünün arttırılması amaçlanmıştır.

"24 Ocak Kararları" ile Türkiye'de kalkınma politikası, sanayileşmeden uzaklaşılarak hizmet sektörüne ve görece daha düşük katma değer yaratan basit teknolojinin yeterli olacağı sanayi alanlarına dönülmüştür. İthal ikameci korumacı politikalarla emek gelirlerinin yüksek tutulduğu politikalar yerini ihracata dayalı, emeği maliyet unsuru görmesi sebebiyle emek gelirlerinin düşürüldüğü politikalar izlenmiştir.

Yapılan araştırmalarla da ihracat ve büyüme arasına uzun dönemde pozitif ve iki yönlü bir ilişki olduğu doğrulanmış olup, ihracat artışı büyümeyi arttırırken büyüme de ihracat artışını artırıcı etki yarattığı gözlemlenmiştir.

1980 sonrası dönemde yatırımların yetersiz kalması ve bölgeler arası eşitsiz ekonomik dağılımlar sonrası kırsal kesimlerden kentlere göçlere sebep olmuş bu da kentlerdeki işsizliği arttırarak emeğin ücretinin düşmesine ve kayıt dışılığın artmasına neden olmuştur. 1988 yılından sonra politik koşullar gereği bazı yıllarda reel ücret artışları yaşanmıştır. 1980- 2010 Yılları arasındaki ilgili veriler Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19: Türkiye'de 1980 ile 2010 Yılları Arasında Ortalama Büyüme Hızı ve Bileşenleri

	Ortalama Büyüme Hızı			
Yıllar	**GSYİH**	**Sermaye**	**Emek**	**Top.Faktör Üretkenliği**
1980-1988	5,34%	4%	3,16%	1,72%
1990-1999	4,20%	5,10%	2,53%	0,08%
2000-2010	4,24%	4,45%	0,27%	1,67%

Kaynak: Kolsuz, Güneş, A. Erinç YELDAN. "1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynaklarının Ayrıştırılması." *Calisma ve Toplum* 40.1, 2014:63

Tablo 20:Türkiye'de 1980 ile 2010 Yılları Arasında Büyümeye Katkılar

	Büyümeye Katkılar		
Yıllar	**Sermaye**	**Emek**	**Top.Faktör Üretkenliği**
1980-1988	50,29%	33,33%	16,38%
1990-1999	55,31%	25,80%	18,89%
2000-2010	66,65%	13,13%	20,22%

Kaynak: Kolsuz, Güneş, A. Erinç YELDAN. "1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynaklarının Ayrıştırılması." *Calisma ve Toplum* 40.1, 2014:63.

1980 ile 1989 yılları arasında % 4'lük bir ekonomik büyüme gerçekleşmiştir.

1989 ile 1993 yılları arasında ekonominin büyüme oranları sırasıyla % 1,6; % 9,4; % 0,3; % 6,4 ve % 8,1 olarak gerçekleşmişken, 1994'te yaşanan finansal kriz nedeniyle ekonomi % 6,1 oranında küçülmüştür.

1990'lı yıllarda kamu açıklarında hızlı bir artış yaşanmaya başlamıştır. Artan kamu açıklarının iç borçlanma şeklinde finanse edilmesi de reel faiz oranı artışına sebep vermiştir. Bu dönemde özel sektörün dış borçlanmaya ağırlık vermesi ülkeye döviz girişi ile döviz kurlarının düşük kalmasına sebep olmuştur. Döviz kurlarındaki bu düşüşle dış ticaret açıkları artmış ve bununla birlikte diğer bazı gelişmelerin etkisi ekonomik krize sebebiyet vermiştir. 1994 yılındaki kriz ve sonrasında alınan 5 Nisan Kararları ile tekrar reel ücretler düşmeye ve işsizlik oranları yükselmeye başlamıştır.

1995 ile1997 yılları arasında ortalama yıllık % 7 oranında büyüme gerçekleşmişken, 1999 yılında ekonomik büyüme oranı % -3,4 olarak belirlenmiştir.

Kasım 2000 ile Şubat 2001 tarihleri arasında yaşanan finansal kriz sonrası 2000 yılında % 6,3 büyüyen ekonominin 2001 yılındaki küçülme oranı - % 9,5 olarak belirlenmiştir. Kriz sonrası kendini toparlayan ekonomi, 2002 ile 2006 yılları arasında yıllık ortalama %7,5 büyüme oranlarına ulaşmıştır. 2001 krizinden sonra büyüme oranlarının yanında yüksek oranlı işsizlik (%10'u aşan) ve yetersiz işgücü katılım oranları beraberinde gelmiş olup hızlı büyümelere rağmen kriz öncesi seviyelerine indirilememiştir.

Türkiye ekonomisinde 2002 yılından sonra yaşanan büyüme hızı artışı, 2007 yılında üst seviyesine ulaşmıştır. 2002 sonrası dönemde esasen büyüme artışının temel nedenlerinden biri ucuz döviz politikası ile ülkeye gelen spekülatif sermaye girişleridir. Bu büyüme modelinin sonucu olarak Türkiye sanayisi gücünü kaybetmeye başlamış ve kaynak dağılımı üretici sanayi kesiminden hizmet sektörüne dönmesine sebep olmuştur. Ayrıca ucuz döviz politikası ile ithalatın giderek cazip olması ve ülkeyi ithalata bağımlı hale getirmiştir.

2007 yılında yüksek seviyeleri gören büyüme hızı 2008'de tüm dünyada etkili olan küresel krizinden sonra yerini durgunluğa bırakmıştır. Bu dönemde ekonomiyi canlandırmak için alınan tedbirlere rağmen 2009 yılında ekonomide - % 4,8 oranında daralma gerçekleşmiştir. 2010 ve 2011 yıllarında alınan tedbirlerin etkisiyle Türkiye ekonomisi sırasıyla, % 9,2 ve % 8,8 oranında büyümüştür.

Kalkınma Bakanlığı'nın ekonomik ve sosyal göstergelerinden hazırlanan, Türkiye ekonomisinin yıllar itibariyle büyüme oranları aşağıda Tablo 21'de gösterilmiştir.

Tablo 21: Türkiye Ekonomisinin Dönemler İtibariyle Büyüme Oranları

Dönemin Yapısal Özellikleri	Yıllar	Yıllık Ortalama Büyüme
Cumhuriyet Sonrası Dönem	1923-1960	4,6
İthal İkame Sistemiyle Sanayileşme	1961-1979	5,2
Turgut Özal'lı Yıllar	1980-1988	5,2
Finansal Serbestleşme Dönemi	1989-1997	4,8
IMF Dönemi	1998-2012	3,8
AKP'nin İktidar Dönemi	2003-2012	4,8

Kaynak:http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyalgostergeler/#1540021349004-1497d2c6-7edf

TÜİK verileri ile T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan, Onuncu Kalkınma Planına göre hazırlanmış olan ekonomik göstergeler Tablo 22'de gösterilmiştir.

Tablo 22: Temel Ekonomik Göstergeler

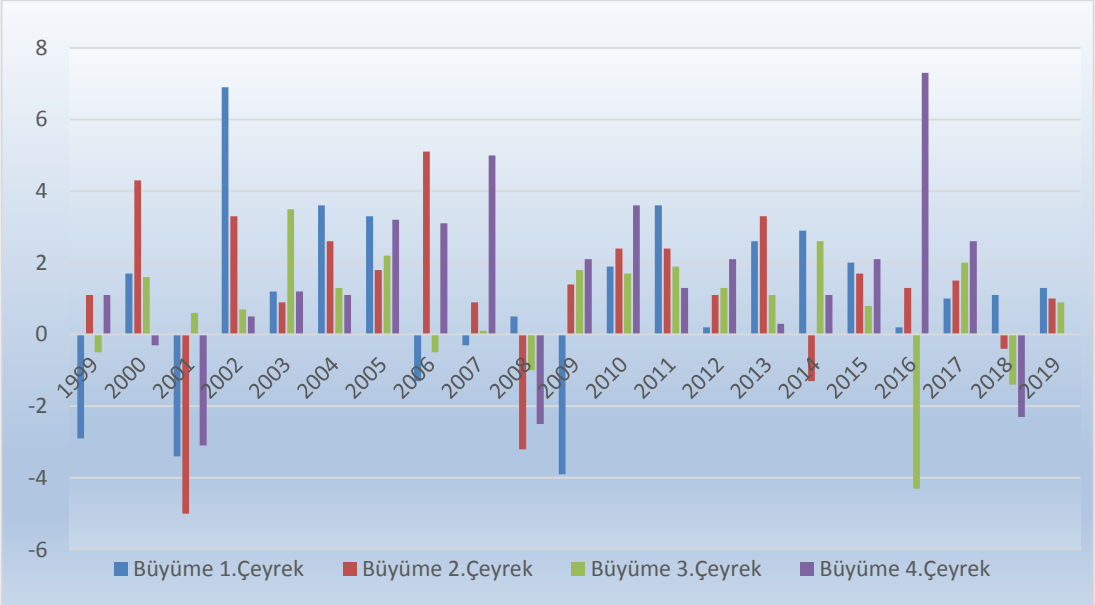
	2006	2012	2013	2018*
Büyüme Oranı	%6,9	%2,2	%4	%5,9
GSYİH (1998 Fiyatları, Milyar TL)	96,7	117,8	122,4	159,7
GSYİH (Cari, Milyar TL)	758,4	1.416,8	1.556,7	2.535,2
GSYİH (Cari, Milyar USD)	526,4	786,3	850,5	1.285,5
Nüfus (Yıl Ortası, Milyon Kişi)	69,4	74,9	76,1	80,4
Kişi Başına GSYİH (Cari, USD)	7.586	10.504	11.183	15.996

Kaynak: TÜİK ve Strateji ve Kalkınma Bakanlığı, 10.Kalkınma planı (2014-2018), 2013:63(*Onuncu Kalkınma Planı tahmini verileridir).

Türkiye'de ekonomik büyümenin istikrarlı olmaması, yaşanan krizler, uzun dönemde sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için gerekli olan sermaye birikiminin sağlanamaması en temel sorunlar arasındadır. Bu sebeple ekonomik büyümeye etki eden faktörlerin detaylı araştırılması esasen para politikalarından, maliye politikalarından daha etkili olabilmektedir.

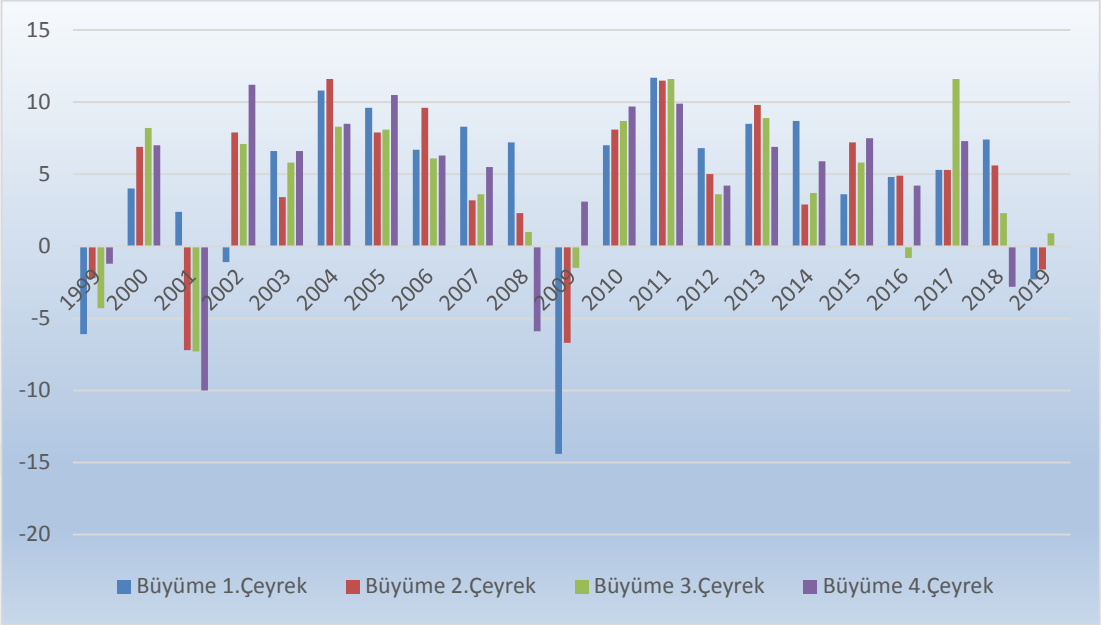
Türkiye'de 1999 yılından itibaren harcama yöntemiyle hesaplanan büyüme oranları cari fiyatlarla ve mevsim etkisinden arındırılmış zincirlenmiş hacim endeksine göre olacak şekilde Grafik 9 ve Grafik 10'da gösterilmiştir.

Grafik 10: Harcama Yöntemi ile Mevsim Etkisinden Arındırılmış Zincirlenmiş Hacim Endeksine Göre Büyüme

Kaynak:https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/TabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=518&altMenuGoster=0&TabloNo=337verileriyle hazırlanmıştır.

Grafik 11: Harcama Yöntemine Göre 2009 Yılı Baz Alınmış, Büyüme Oranları

Kaynak:https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/TabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=518&altMenuGoster=0&TabloNo=337 verileriyle hazırlanmıştır.

İki grafikte de kriz dönemlerindeki ekonomik daralmalar görülmekte olup cari fiyatlara göre hesaplanan büyüme oranlarıyla, mevsim etkisi ve enflasyondan arındırılmış olan Grafik 10'da görünen büyüme oranları arasında oldukça büyük farklar oluşmaktadır. Mevsim etkisinden ve enflasyondan arındırılmış büyüme oranları incelendiğinde, ilgili dönem aralığında en yüksek büyüme oranı, 2016 yılı son çeyreğinde %7,3 olarak gerçekleşmişken, cari fiyatlarda çok yüksek büyüme oranlarına rastlanmaktadır. Örnek vermek gerekirse aynı dönemde %4,2 büyüme gerçekleşirken, %10'un üstünde büyüme oranlarına sıklıkla rastlanmaktadır.

2.6. Türkiye'de Bölgelerin Ekonomik Büyümeye Katkısı

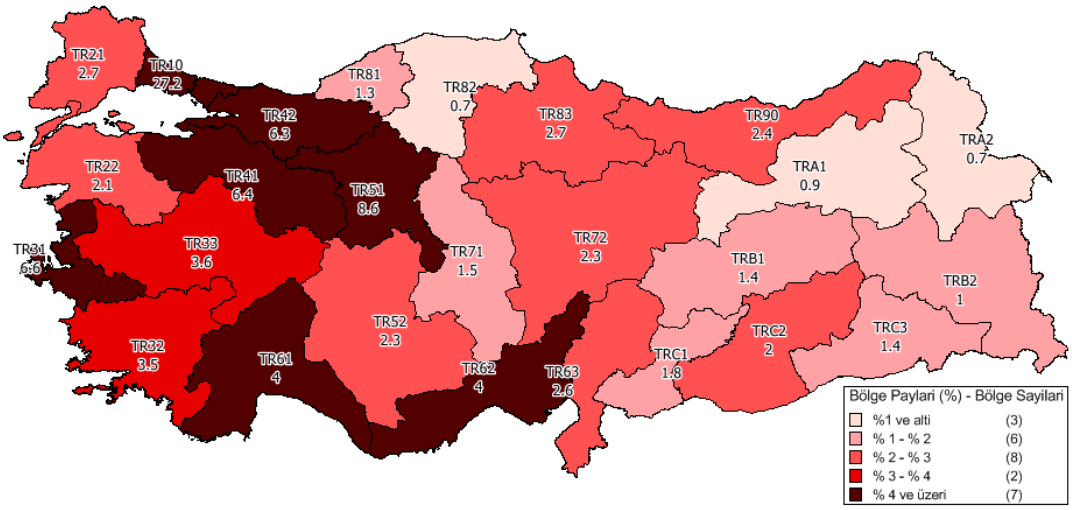
Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesinde büyük rolü olan KOBİ niteliğindeki firmaların üretimden aldıkları pay ve sağladıkları katma değerin artması ile kuruldukları bölgelerin daha da gelişmesi sağlanacaktır. Bu sayede kırsaldan kente göçler engellenecek, ilgili yerlerde istihdam sağlanacaktır.

TÜİK(2014) verilerinden alınan; Şekil 2'de Türkiye'de bölgelerin sağladıkları katma değerin, ülke içindeki payları gösterilmektedir. Bölgelerin payları incelendiğinde daha önce birinci bölümde incelenen KOSGEB desteklerinden en çok yararlanan bölgelerin en çok katma değer sağlayan bölgeler olduğu görülmektedir.

Şekil 2'de bölgeler aldıkları paya göre 5 gruba ayrılmışlardır;

1. Bölge : %4 ve daha fazla paya sahip bölgeleri,
2. Bölge : %3-4 arası paya sahip bölgeleri,
3. Bölge : %2-3 arası paya sahip bölgeleri,
4. Bölge : %1-2 arası paya sahip bölgeleri,
5. Bölge : %0-1 arası paya sahip bölgeleri ifade etmektedir.

Şekil 2: Türkiye'de 2011 Yılında Bölgelerin Toplam Katma Değere Katkısı

Kaynak: TÜİK, Bölgesel Gayri Safi Katma Değer Raporu, 2014:3.

Batıda yer alan bölgelerin yarattığı katma değerin doğuda yer alanlara göre daha yüksek olduğu açıkça görülmektedir. Yaratılan katma değerin yaklaşık %55'i TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara) ve TR31 (İzmir), TR41(Bursa, Eskişehir, Bilecik) ve TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgelerinde üretilmektedir. En düşük katma değer sağlayan katma değer bölgeler ise, Türkiye'nin doğusunda yer

alan TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) ve TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) bölgeleri ile TR82'dir (Kastamonu, Çankırı, Sinop).

Kısaca ifade etmek gerekirse; desteklerden yararlanan, finansal okuryazarlığın daha yüksek olduğu bölgelerdeki işletmelerin katma değer yaratma oranları ile diğer bölgeler arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır.

KOBİ'ler, AR-GE, inovasyon vb. ile, büyümeye katkı sağlayacak, bölgesel dinamikleri harekete geçirecek finansal desteklerle güçlendirildiğinde hem beşeri sermayeye hem rekabet gücüne katkı sağlayacak, gelir dağılımını dengeleyerek fiyat istikrarını sağlayacak olan ekonomik büyümenin motoru sayılan dinamiklerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FİNANSAL DESTEK VE KREDİLERLE GÜÇLENDİRİLEN KOBİ'LERİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

3.1.Araştırmanın Amacı

1973 yılında yaşanan petrol krizine kadar tüm gelişmiş ülkeler, iş bölümü ve uzmanlaşma sonrası ölçek ekonomilerinden yararlanan büyük işletmelere ve kitle üretimine önem vermişlerdir. Ancak petrol krizinden sonra esnek yapıları ile dönemin değişen şartlarına göre kısa sürede şartlarını değiştirilebilen KOBİ'lerin ekonomideki önemi anlaşılmaya başlanmıştır. Aynı önemin anlaşılması Türkiye'de biraz daha ilerleyen zamanlarda, 1994 krizinden sonraki dönemlerde olmuştur. Buradan da görülmektedir ki krizlere büyük işletmelere göre daha dayanıklı olan KOBİ'lerin desteklenmesi, ülke ekonomisi için büyük önem arz etmektedir. KOBİ'lerin birinci bölümde detaylarıyla açıklanan pek çok olumlu özelliklerinin yanında ulusal ve uluslararası düzeyde maruz kaldıkları yüksek rekabet baskısından korunabilmesi, ülke ekonomisine katkılarının artarak devam etmesi bakımından çok önemlidir. Söz konusu baskıdan korunabilmek için aşılması gereken sorunların başında finansman kaynaklarına erişim gelmektedir. Özellikle yeni kurulan işletmelerin gerek başlangıç aşamasında gerekse işletme döneminde finansman kaynaklarından yeterince yararlanamaması, işletmelerin gerekli yatırımlarla desteklenememesi ve ülke katma değerine istenilen katkıyı sağlayamaması sonucunu doğurmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de banka kredileri ve diğer finansal desteklerle güçlendirilen KOBİ'lerin ekonomik büyümeye etkisi incelenmiştir.

3.2. Araştırma Modeli

3.2.1. ARDL Modeli

Son zamanlarda panel veri analizlerinde dinamik panel veriler kadar durağan olmayan, daha fazla frekansa sahip verilerin kullanılabildiği, kesitsel gözlem sayısının (N) ve zaman serisi gözlem sayısının (T) büyük olduğu paneller önem kazanmaya başlamıştır. Bu veriler özellikle ülke bazındaki analizlerde kullanılmaktadır.

Doğrusal olmayan Autoregressive Distrubted Lag (ARDL) modelinde eş bütünleşme ve asimetrik olan ilişkiler modelleme aşamasında diğer tekniklere oranla önemli üstünlükler ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu yöntemde küçük örneklem grubunda eş bütünleşme testlerinin daha yüksek performans gösterdiği, hata düzeltme mekanizmasına ilişkin varsayımların genişletilebilmesi daha fazla esneklik sağlamaktadır(İçen, 2018:61).

ARDL'nin diğer yaklaşımlardan üstünlükleri bulunmaktadır(Boutabba, 2014: 35). Söz konusu üstünlükler aşağıda detaylandırılmıştır(Kale ve Eken, 2018:31-32).

- ✓ ARDL'nin dışındaki eşbütünleşme testlerinde tüm değişkenlerin birinci derece durağan, I(1), olmalıyken, ARDL'de değişkenlerin tümünün I(0) ve/veya I(1) olması durumunda da kullanılabilmekte, bu durumda da diğer yöntemlerin olduğu kadar başarılı sonuçlar çıkmaktadır(Ilyas, Ahmad, Afzal, & Mahmood, 2010: 214).
- ✓ Bağımsız değişkenlerden bazılarında içsellik sorunu olduğunda dahi, ARDL modeli ile sapmasız uzun vadeli tahminler ve geçerli t-istatistiği hesaplanabilmektedir.
- ✓ ARDL modelinde tahmin için genelden özele doğru gidilirken, verileri temel alan yeterli gecikme uzunluğunu da dikkate alabilmektedir.
- ✓ ARDL testinde eğer veri sayısı az olursa, Johansen and Juselius (1990) eş bütünleşme tekniği ile istatistiki olarak çok daha etkin ve anlamlı sonuçlar alınmaktadır.

- ✓ Johansen eş bütünleşmesinden ayrılan bir başka yönü de her değişkene göre farklı gecikme uzunluğu alınabilmesidir. Ardışık bağımlılık ve içsellik durumlarındaki sorunlar da ortadan kalktığından ARDL modeli ile ortaya çıkan sonuçlar daha etkin ve sapmasız olmaktadır(Ahmed, Muzib, & Roy, 2013:82).
- ✓ ARDL ile uzun dönem verisi kaybolmadan hem kısa dönem düzeltme hemde uzun dönem dengeyi birlikte gösterebilen hata düzeltme modeli elde edilebilmektedir.
- ✓ ARDL uygulaması iki aşamalı olarak yapılmaktadır. Birinci kısımda değişkenlerin arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı test edilirken, diğer aşamada da bu uzun dönemli ilişkinin kısa ve uzun dönem parametreleri tahmin edilmektedir. (Ahmed ve diğerleri, 2013: 82; Boutabba, 2014: 35).

3.2.2.Modelin Uygulaması

Öncelikle verilerin ikinci dereceden durağan olmadığından emin olmak gerekir. Sonrasında modelin formüle edilmesi gerekmektedir. Optimum gecikme uzunluğu belirlendikten sonra F istatistiği ile eş bütünleşme olup olmadığına karar verilir, daha sonra değişkenlerin arasındaki uzun dönemli ilişki ve kısa dönem yakınsama parametreleri hesaplanır. Hata terimleri adına ardışık bağımlılık, değişen varyans ve normal dağılımı içeren tanısal testler de yapıldıktan sonra son olarak CUSUM ve CUSUMSQ testleriyle modelin durağan olup olmadığına bakılır(Giles, 2015).

3.3.Veri Seti ve Değişkenler

Çalışmada KOBİ'lere verilen finansal destek ve kullandırılan kredilerin Türkiye'de ekonomik büyümeye etkisi analiz ederek, ülkelerin refah düzeyinin artırmada temel hedeflerden biri olan ekonomik büyümenin artırılabilmesi için amaçlanmış olup, veri kısıtı nedeniyle 2008:Q1-2019:Q2 dönemleri aralığın merkezi yönetim bütçesinde yer alan KOSGEB KOBİ desteklerinin Türkiye'deki ekonomik

büyümeye etkisi analiz edilmiştir. Veriler TCMB elektronik veri dağıtım sisteminden temin edilmiştir.

3.4. Veri ve Ekonometrik Bulgular

Çalışmanın veri seti, 2008:Q1-2019:Q2 dönemi seçilmiştir. Çalışmada bağımlı değişken olarak GSYİH (G), bağımsız değişken olarak merkezi yönetim bütçesinde yer alan KOSGEB harcamaları (KOBİ destekleri) (K) kullanılmıştır. Değişkenlere ait veriler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası elektronik veri dağıtım sisteminden elde edilmiştir. Değişkenlere ait serilerin logaritması alınarak, analizde logaritmik dönüşümleri kullanılmıştır.

-Birim Kök Testi

İlk olarak serilerin durağanlıkları Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi ve Phillips-Peron (PP) testi ile sınanmıştır. Birim kök testlerinin sonuçları Tablo 23'de sunulmuştur.

Tablo 23: Birim Kök Test Sonuçları

Değişken		**ADF**		**PP**	
		Sabitli-Trendli	**Sabitli**	**Sabitli-Trendli**	**Sabitli**
GSYİH		-2,3594	-0,1053	-7,074934*	0,504467
ΔGSYİH		-3,8206**	-4,1695*	-13,75286*	-13,10550*
KOSGEB		-24,638	-0,0636	-8,5316*	-5,1069*
ΔKOSGEB		-13,3316*	-13,2968*	-23,350*	-22,2844*
Kritik Değerler	**1%1**	-4,2268	-3,6210	-4,1985	-3,6009
	5%5	-3,5366	-2,9434	-3,5236	-2,9350
	1%10	-32,003	-2,6102	-3,1929	-2,6058

Not: * işareti değişkenin %1 düzeyinde, ** ise %5 düzeyinde durağan olduğunu ifade etmektedir. "Δ" işareti ise, fark alma operatörünü, yani birinci fark değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 23'de yer alan sonuçlara göre, "GSYİH" değişkeni hem ADF birim kök testine göre, hem de PP birim kök testine göre düzeyde durağan olmayıp, birinci

farkı alındığında değişkene ait seri durağan hale gelmektedir. “KOSGEB” değişkeni ise, ADF birim kök testi sonuçlarına göre düzeyde durağan olmayıp, birinci farkı alındığında durağan olduğu tespit edilmiştir. PP birim kök testine göre, “KOSGEB” değişkeninin düzey durağan olduğu tespit edilmiştir.

Değişkenlere ait birim kök testi sonuçları incelendiğinde, bağımlı değişkenin “GSYİH(1)”, bağımsız değişkenin ise “KOSGEB(1)” olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, ARDL Sınır testi yaklaşımının temel varsayımlarını sağladığı için, çalışmada ARDL eşbütünleşme analizi kullanılmıştır.

-ARDL Modeli

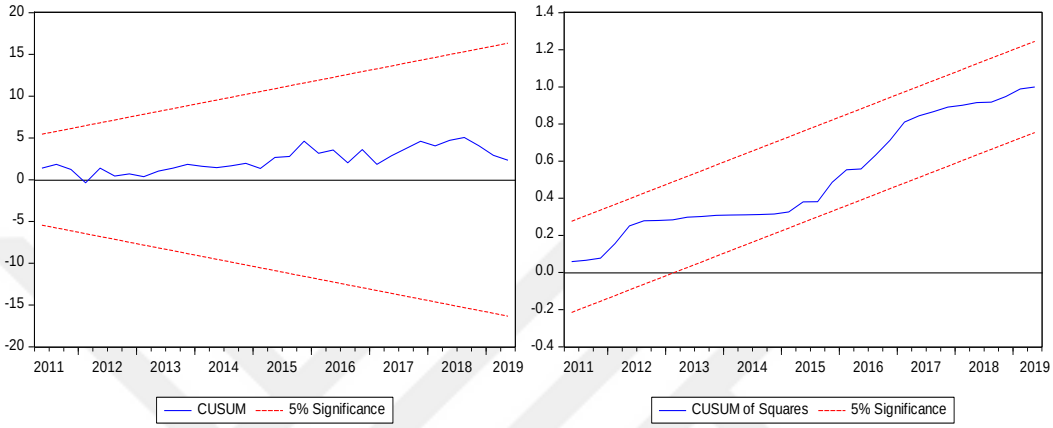
ARDL Sınır testinin başlangıcında ilk olarak değişkenlere ait en uygun gecikme uzunluğuna bağlı olarak model seçimi yapılır. Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC) ve Hannan-Quinn Bilgi Kriterlerine (HQ) dayanarak gecikme uzunluğunun minimum olduğu gecikme sayısı, en uygun model olarak belirlenir. Modelimizde Tablo 24’te en uygun gecikme uzunluğunun belirlendiği ARDL(4,2) modeli sonuçları sunulmuştur.

Tablo 24: ARDL(4,2) Modeli Sonuçları

Değişkenler	**Katsayı**	**Standart Hata**	**t-İstatistiği**	**Olasılık Değeri**
LGSYİH(-1)	0,327744	0,10553	3,105685	0,0039
LGSYİH(-2)	-0,274707	0,101323	-2,71119	0,0106
LGSYİH(-3)	0,280104	0,114376	2,448978	0,0198
LGSYİH(-4)	0,604216	0,120056	5,032775	0,0000
LKOSGEB	0,030798	0,010205	3,018028	0,0049
LKOSGEB(-1)	-0,000412	0,010652	-0,038685	0,9694
LKOSGEB(-2)	0,019628	0,009466	2,073482	0,0460
C	0,834324	0,546868	1,52564	0,1366
Tanısal Testler				
Düzeltilmiş R^2	0,99			
F-istatistiği	698,25 (0.00)			
Breusch-Godfrey LM Testi	2,06 (0,14)			
ARCH LM Testi	2,48 (0,09)			
Jarque-Bera Normallik Testi	1,96 (0,37)			
Ramsey Reset Testi	0,36 (0,71)			

ARDL (4,2) modelinin istikrarlı olup olmadığını incelemek için CUSUM ve CUSUM-SQ testlerinden yararlanılmış olup, test sonuçları Grafik 9'da gösterilmektedir.

Grafik 12: ARDL (4,2) Modeli CUSUM ve CUSUM-SQ Testi Sonucu

Yukarıdaki CUSUM ve CUSUM-SQ testi sonuçlarına göre, test istatistikleri %5 anlam düzeyinde kritik sınırlar içinde kaldığından ARDL (4,2) modelinin istikrarlı olduğu tespit edilmiştir.

ARDL (4,2) modeline bağlı olarak olarak tespit edilen sınır testi sonuçları Tablo 25'te gösterilmektedir.

Tablo 25: Sınır Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken:	"GSYİH"	
Bağımsız Değişken:	"KOSGEB"	
F istatistiği:	37,02	
Kritik Değerler (k=1)		
	Alt Değer	Üst Değer
5%	3,62	4,16

Hesaplanan F istatistiğinin %5 anlamlılık düzeyinde Peseran'ın üst kritik değerinden büyük olması dolayısıyla "GSYİH" ve "KOSGEB" değişkenleri arasında uzun dönem ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi tespit edildiğinden uzun ve kısa dönem ilişkileri belirleyebilmek için bu aşamada ARDL modeli kurulmaktadır.

Tablo 26: ARDL(4,2) modeline bağlı olarak kurulan hata düzeltme modeli katsayıları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
D(LGSYİH(-1))	-0,609613	0,094779	-6,431945	0,0000
D(LGSYİH(-2))	-0,88432	0,085171	-10,382896	0,0000
D(LGSYİH(-3))	-0,604216	0,113577	-5,319869	0,0000
D(LKOSGEB)	0,030798	0,007495	4,109246	0,0002
D(LKOSGEB(-1))	-0,019628	0,006801	-2,885972	0,0068
Hata Düzeltme Terimi	-0,062642	0,005771	-10,853763	0,0000

Hata düzeltme modeli sonuçlarına göre, hata düzeltme teriminin 0'dan küçük, -1'den büyük olması ve istatistiki olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olması gerekmektedir. Hata düzeltme terimi katsayısının -0.06 olması (-1<-0.06<0) ve istatistiki olarak %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olması, hata düzeltme teriminin teorik olarak geçerli olduğu göstermektedir. Bu durumda, hata düzeltme teriminin çalıştığını, yani uzun dönem dengesinde meydana gelen sapmaların %6'sının her çeyrek dönemde düzeleceğini, uzun dönem dengesine yaklaşabileceği elde edilen test sonuçlarından tespit edilmiştir.

Kısa dönemli ilişkilerin ortaya konulmasından sonra, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin ortaya konulabilmesi için ARDL (4,2) modelinin uzun dönem katsayıları hesaplanmış ve Tablo 27'de sunulmuştur.

Tablo 27: ARDL(4,2) Modeli Uzun Dönem Katsayıları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri
LKOSGEB	0,798408	0,228534	3,493602	0,0014
C	13,318834	1,627017	8,186046	0,0000

Tablo 27'de yer alan sonuçlara göre, KOSGEB desteklerinde meydana gelecek %1'lik artışın, gayri safi yurtiçi hasılayı %0,79 artıracağı %5 anlamlılık düzeyinde tespit edilmiştir.

3.5. Uygulama Literatür Tarama

Araştırma konusuyla ilişkili olarak yapılmış çalışmalar Tablo 28'de görülmektedir.

Tablo 28: Uygulama Literatürü

Yazar	Araştırma Yılı	Konu	Sonuç
Beck ve Levine	1999	Bankacılık sektörünün gelişimi ve ekonomik büyümenin ilişkisi	Yatay kesit ve dinamik panel yöntemleri ile analiz yapılmıştır. Özel sektöre verilen kredilerle büyüme arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir (Back and Levine,1999:2)
Webb ve diğerleri	2002	Bankacılık sektörünün ekonomik büyümeye etkisi	55 ülkede 1980-1996 arasındaki dönemde yapılan yatay kesit analizin sonucunda bankacılığın ve sigortacılığın verimlerini arttırarak ekonomik büyümenin pozitif yönde etkilendiği tespit edimiştir (Tandoğan ve Özyurt,2013: 54-56).
Güven	2002	Banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki	1988-2001 yılları arasında Granger nedensellik testi, regresyon analizi ve varyans ayrıştırma ile yaptığı analizde toplam kredilerin ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğunu tespit etmiştir (Tutar, 2014:2-Vurur, 2013:122).
Ünalmış	2002	Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Türkiye'de 1970-2001 yılları arasında zaman serisi yöntemiyle yapılan analizde finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında hem kısa dönemli hem de uzun dönemli çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir (Tandoğan ve Özyurt,2013: 54-56).
Beck ve Levine	2004	Bankacılık sektörünün gelişimi ve ekonomik büyümenin ilişkisi	Panel veri analizi ile yapılan araştırmada, 1976-1998 yılları arasında 40 ülkeyi kapsayan araştırmada önemli ve pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir (Beck and Levine, 2004:423).
Coricelli ve Masten	2004	AB'ne yeni giren sekiz Doğu Avrupa Ülkesinde, kredi piyasasındaki gelişmenin ekonomik büyümeye etkisi	AB'ne yeni giren sekiz Doğu Avrupa Ülkesinde kredi piyasasındaki gelişmenin ekonomik büyümenin yanında büyümenin istikrarını sağlamada da önemli katkısı olduğunu ortaya koymuştur(Ceylan ve Durkaya, 2010:24-25).

Yazar	Araştırma Yılı	Konu	Sonuç
Ghirmay	2005	Kredilerin gelişimi ile ekonomik büyüme ilişkisi	Eşbütünleşme ve vektör hata düzeltme modeli kullanılmış olup araştırma yaptığı 13 ülkenin 8 adedinde büyümeyi olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir(Tandoğan ve Özyurt,2013: 54-56).
Hondryiannis ve diğerleri	2005	Yunanistan'da 1986-1999 arasında bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Nedensellik testi sonuçlarına göre iki yönlü pozitif ilişki tespit edilmiştir(Tandoğan ve Özyurt,2013: 54-56).
Aslan ve Küçükaksoy	2006	Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Türkiye'de 1970-2004 yılları arasında zaman serisi ve nedensellik analizi ile finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir ilişki olduğu tespit edilmiştir(Aslan ve Küçükaksoy, 2006:12-28).
Öztürkler ve Çermikli	2007	Banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki	1990-2006 dönemi arasında vektör oto regresyon ve granger nedensellik testi ile reel krediler ile büyüme arasında iki yönlü nedensel ilişki bulunmuştur. Büyüme ölçütü olarak sanayi endeksi kullanılmıştır(Öztürkler ve Çermikli, 2007:57-68).
Agu ve Chukwu	2008	Banka temelli finansal gelişme ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Nijerya ekonomisinde 1970-2005 yılları arasında yapılan nedensellik analizinde çift yönlü pozitif ilişki tespit edilmiştir(Tandoğan ve Özyurt,2013: 54-56).
Caporale ve diğerleri	2009	10 Yeni AB üyesi ülkede bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Panel nedensellik yöntemi sonucu inceleme yapılan ülkelerin az gelişmiş ülkeler olması ve bu ülkelerde bankacılık sisteminin yeterince gelişmemiş olması sebepleriyle ekonomik büyümeye katkısının sınırlı olduğu, ancak daha etkin bir bankacılık sektörünün olması durumunda ekonomik büyümeyi hızlandıracağı ifade edilmiştir(Tandoğan ve Özyurt,2013:54-56-Ceylan ve Durkaya, 2010:24-25).
Ceylan ve Durukaya	2010	Yurtiçi kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	1998-2008 yılları arasında yurtiçi kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi uygulamış olup ekonomik büyümeden kredilere doğru tek yönlü bir ilişki ortaya çıkmıştır(Ceylan ve Durkaya, 2010:24-25).

Yazar	Araştırma Yılı	Konu	Sonuç
Caporale ve diğerleri	2009	10 Yeni AB üyesi ülkede bankacılık sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Panel nedensellik yöntemi sonucu inceleme yapılan ülkelerin az gelişmiş ülkeler olması ve bu ülkelerde bankacılık sisteminin yeterince gelişmemiş olması sebepleriyle ekonomik büyümeye katkısının sınırlı olduğu, ancak daha etkin bir bankacılık sektörünün olması durumunda ekonomik büyümeyi hızlandıracağı ifade edilmiştir(Tandoğan ve Özyurt,2013:54-56-Ceylan ve Durkaya, 2010:24-25).
Ceylan ve Durukaya	2010	Yurtiçi kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	1998-2008 yılları arasında yurtiçi kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi uygulamış olup ekonomik büyümeden kredilere doğru tek yönlü bir ilişki ortaya çıkmıştır(Ceylan ve Durkaya, 2010:24-25).
Dişbudak	2010	Banka kredileri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki	1961-2008 yılları arasındaki ilişki ARDL sınır testi yaklaşımıyla incelenmiş olup banka kredilerinin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır(Dişbudak, 2010).
Özcan ve Ari	2011	Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Türkiye'de 1998-2009 yılları arasında var modeli ile yapılan analizde; finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki tek yönlü ilişkinin ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru olduğu tespit edilmiştir(Özcan ve Ari, 2011:121-142).
Demirhan ve diğerleri	2011	Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Türkiye'de 1987-2006 yılları arasında, nedensellik yöntemi ile yapılan araştırmada çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edimiştir(Demirhan ve diğerleri, 2011:1-19).
Ardıç, Mylenko ve Saltane	2011	KOBİ kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	2007 yılında 45 ülkenin verileri kullanılmış olup kişi başı milli gelir ile finansal gelişmişlik arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Araştırmaya göre KOBİ kredilerinin yoğunluğu arttıkça o ülkenin refah seviyesinde de artış yaşanmaktadır(Ardıç et al.,2011:2).
Mercan ve Peker	2013	1992- 2010 Yılları arasında özel sektöre kullandırılmış olan banka kredilerine ilişkin değişkenler kullanılarak finansal gelişmişlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	ARDL, eşbütünleşme modeli ile yapılan araştırmada finansal gelişmişlikten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir(Mercan ve Peker, 2013:93).
Tandoğan ve Özyurt	2013	Bankacılık sektörü ile ekonomik kakınma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen nedensellik testi yapılan araştırmada bankacılık sektöründen hem büümeye hemde kalkınmaya doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir(Tandoğan ve Özyurt,2013: 49).

Yazar	Araştırma Yılı	Konu	Sonuç
Tuna ve Bektaş	2013	Türkiye'de KOBİ kredi hacmi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	2007-2013 dönemi arasında KOBİ'lerin kredi hacimleri ve ekonomik büyümeyi temsilen sanayi üretim endeksi eşbütünleşme ve nedensellik analizleri ile incelenmiş olup aralarında uzun dönemli bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir(Tuna ve Bektaş, 2013:139-140).
Alese ve Alimi	2014	Nijerya'da 1980-2012 yıllarında KOBİ kredi hacimleri, kredilerin faiz oranları, ülkenin enflasyon oranı, altyapı yatırımları ve ekonomik büyüme oranı arasındaki ilişki	İlişki Granger eşbütünleşme testi ile incelenmiş ve büyüme oranı ile bağımsız değişkenlerin eşbütünleşik olduğu, kısa dönemde KOBİ kredileri ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi, uzun dönemde ise değişkenlerden ekonomik büyümeye doğru nedensellik bulunduğu tespit edilmiştir.
Jenkins ve Hussain	2014	KOBİ kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	2007-2013 yılları arasındaki çeyrek dönemler itibariyle yapılan çalışmada yapılan çoklu regresyon modeli tahmini sonucunda KOBİ kredileri ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.
Tutar ve Ünlüleblebici	2014	KOBİ kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki	2006-2011 yılları aylık verilerle yapılan çalışmada, serinin eşbütünleşik olduğu, uzun dönemde aralarında pozitif yönlü bir ilişki kısa dönemde ise KOBİ kredilerinin ekonomik büyümenin nedeni olduğu sonucuna varılmıştır(Tutar ve Ünlüleblebici, 2014).

SONUÇ VE ÖNERİLER

İkinci Dünya Savaşından 1973 petrol krizine kadar uzanan süreçte sosyal refah devleti kavramı ile birlikte gelişmiş ülkeler, büyük işletmeleri ülkenin en önemli aktörleri olarak görmüşlerdir. Buna gerekçe olarak da büyük işletmelerin iş bölümü ve uzmanlaşma sonucunda ölçek ekonomisinden yararlanarak, maliyetlerini düşürebildiğinden daha verimli çalışmaları, ekonomiye katkılarının daha yüksek olması gösterilmiştir.

Petrol krizinden sonra büyük işletmelerin aldıkları derin yaralara karşın, KOBİ'lerin ayakta kalabilme başarısı, ülkelerin KOBİ'leri fark etmelerine sebep olmuştur. Maalesef Türkiye'de bu farkındalığın oluşabilmesi için bir kriz daha geçmek zorunda kalmış, 1994 yılı sonrası KOBİ'lerin değeri yavaşta olsa Türkiye'de de anlaşılmaya başlanılmıştır.

KOBİ'ler genellikle işletme sahipleri tarafından yönetildiğinden, bu her ne kadar bazı konularda dezavantaj yaratsa da, hızlı karar alınması gereken kriz dönemlerinde KOBİ'leri öne çıkarmaktadır. Büyük işletmelerde sıkıntılı dönemlerde, durumu anlatan detaylı raporlar hazırlanıp birçok yönetici kadrosu tarafından değerlendirilmesi ve konunun analizleriyle birlikte üst yönetime ulaşması dahi epey uzun zaman alabilmektedir. Bu da büyük işletmelerin KOBİ'ler kadar hızlı karar verememesine sebep olmaktadır. Bunun dışında KOBİ'lerde büyük maliyetli yatırımlar yapılmaması sebebiyle; trend değişikliği ya da başka sebeplerle ürüne talep azalması gibi durumlarda büyük zarar görmeden üretilen veya satılan ürün değiştirilebilmekte, çalışanların da özellikli bir konuda uzmanlığı olmadığından gelişen piyasa koşullarına kolayca ayak uydurulabilmektedir.

Faaliyet gösterdikleri bölgenin gelişimi açısından da KOBİ'ler ayrı bir öneme sahiptir. Hem çeşitli girdilerin temininde lojistik maliyetlere katlanmamak adına, çoğunlukla yakın bölgeleri tercih etmeleri sebebiyle bölge piyasasını canlandırırken, diğer taraftan yine emek yoğun şekilde çalışmaları nedeniyle yarattıkları istihdam ile

de bölgenin satın alma gücüne destek olurlar. Çoğunlukla vasıfsız veya düşük vasıflı işgücüne iş sağlamaları bu kişilerin kendilerini geliştirmelerine de fırsat tanımaktadır. Bahsedilen bu durumlar kırsal kesimlerden kentlere göçün önünü kesebilmesi açısından da ayrı bir öneme sahiptir.

KOBİ'lerin büyük kısmı dış ticaret işlemlerine yetkin personel çalıştırmadıklarından dış ticaretten uzak dururlar. Bu da aslında kullanılan girdilerin yurt içinden sağlanmasına sebep olarak ülkeye başka bir fayda da sağlamaktadır.

Çoğunluğu esnaf ve sanatkârlardan oluşan KOBİ'ler;

- ✓Firma sayısı olarak toplam girişimlerin % 99,9'unu, sanayi işletmeleri olarak da imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmelerin % 99,4'ünü,
- ✓Toplam istihdamın %73,5'ini, İmalat sanayii istihdamının ise % 61,5'ini,
- ✓Toplam üretimin %56,2'sini oluştururken;
- ✓Toplam yatırımların %55'ini, sağlanan toplam katma değerin %53,5'ini, imalat sanayi katma değerinin % 27,6'sını oluşturmakta ve ihracatın %60'ını gerçekleştirmekte olup Eximbank kaynaklarının da % 22'sini kullanabilmektedirler.

Bu veriler KOBİ'lerden yeterince verimli faydalanılamadığı, toplam girişimlerden aldıkları paya ve sağladıkları yüksek istihdama karşın geçmiş yıllara oranla epey ilerleme kaydedilmiş olsa da, hali hazırda yeterince katma değer üretemediğini göstermektedir.

Bunun çok çeşitli sebepleri olmakla birlikte hemen hemen tüm sebeplerin altında esasen finansman sıkıntısını yattığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ülke ekonomisinde bu kadar önemli yer tutan KOBİ'ler, hemen hemen tüm ülkelerde temel ekonomik hedeflerin başında gelen, ülke refah seviyesinin artırılması için olmazsa olmaz koşullardan biri olan ekonomik büyüme açısından temel yapı taşlarıdır.

İncelememizde KOBİ'lerin finansal destek ve krediler ile güçlendirilmesinin Türkiye'de ekonomik büyümeye etkisi araştırılmak istenmiş, ancak konuyla ilgili istatistiki verilerin yetersizliği nedeniyle sadece KOSGEB desteklerinin ekonomik büyümeye etkisi ARDL eş bütünleşme yöntemi ile analiz edilebilmiştir. Esasen KOBİ'leri destekleme konusunda en temel kuruluş da KOSGEB'dir. KOSGEB desteklerinin ve ekonomik büyümenin incelendiği 2008:Q1 ve 2019:Q2 dönemleri arasında, yaptığımız analiz sonucunda KOSGEB tarafından KOBİ'lere verilen desteklerin, uzun dönemde ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

TÜİK Bölgelerin Ülke Milli Değerlerine Katkısı Raporunda (2014), daha önce birinci bölümde bölgelerin KOSGEB desteklerinden yararlanma oranlarının gösterildiği Şekil 1 ile paralel şekilde batıda yer alan bölgelerin yarattığı katma değerin doğuda yer alanlara göre daha yüksek olduğu net bir şekilde görülmektedir. Yaratılan katma değerin yaklaşık %55'i TR10 (İstanbul), TR51 (Ankara) ve TR31 (İzmir), TR41(Bursa, Eskişehir, Bilecik) ve TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova) bölgelerinde üretilmektedir. En düşük katma değer sağlayan katma değer bölgeler ise, Türkiye'nin doğusunda yer alan TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) ve TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) bölgeleri ile TR82'dir (Kastamonu, Çankırı, Sinop).

Bu da desteklerden yararlanan, finansal okuryazarlığın daha yüksek olduğu bölgelerdeki işletmelerin katma değer yaratma oranları ile diğer bölgeler arasında ciddi farklılıklar bulunduğunu teyit etmektedir.

Öneriler;

Türkiye'de yeni kurulan işletmelerin %40'ının iki yıl, %50'sinin ise dördüncü yıla kadar ayakta kalabildiği düşünüldüğünde işletmelerin en çok finansman ihtiyacını duyduğu ilk senelerinde yeterince destek alamadığı açıkça görülmektedir.

Özellikle yeni kurulan KOBİ'ler temel finansman kaynaklarının başında gelen bankalar tarafından riskli olarak görülmektedir. Her ne kadar son dönemlerde hemen tüm bankalarda KOBİ'ler özelinde kampanyalar başlatılmış, ayrı internet sayfaları hazırlanmış dahi olsa, KOBİ'lerin toplam kredilerden aldıkları pay %24'lerde kalmaktadır. Yaklaşık %69 öz kaynaklarını kullanan KOBİ'ler bu nedenle kendilerine rekabet avantajı sağlayacak teknolojik yatırımları yapmakta zorlanmaktadır.

Finansman sorunlarının çözülebilmesi için en başta KOBİ'lerin vergi yükü altında ezilmeden gerçek mali büyüklüklerini belgelendirmeleri devlet politikalarıyla teşvik edilmelidir. Vergi oranlarının yüksekliğinin yanında vergi sisteminin adaletinden şüphe duyulması işletmeleri kayıt dışına teşvik etmektedir. Ülkede kayıt dışının önlenmesinin kamu gelirlerini artırıcı etkisinin yanında; rekabette adaletin sağlanmasının yanında işletmelerin defterlerinin tam tutulmasına sonucunu doğuracaktır. Defterlerini tam tutan işletmeler maliyet hesaplamalarını daha doğru yapabilecek, çalışanlarınca kandırılmaktan korunabilecek ve en önemlisi de firmasının durumunu mali verilerle kanıtlayabileceği için finansman imkânlarına ulaşması da kolaylaşacaktır.

Çünkü bankaların kredilendirme aşamasında yaşadıkları en temel çekince firmaların gerçek büyüklüğü ve karlılığını belgelerden teyit edememesidir. Kayıt dışı faaliyetlerin yüksek olduğu bu tür işletmeler yukarıda da belirtildiği gibi sadece bankalar açısından değil en çok işletmelerinin devamı açısından risk doğurmaktadır.

Bir diğer finansman sorunu da krediye ulaşan KOBİ'lerin, aldıkları kredi vadesinin kredi kullanım amacıyla uyumlu olmamasıdır. Bu esasen işletmeler açısından çok büyük bir sorundur. Özellikle uzun dönemde getiri sağlayacak bir yatırımın, bankaların yeterli teminat alamaması sebebiyle gereken uzun vadeyi uygun görmemesi veya işletme sahibinin bilgi eksikliği sebebiyle kısa vadeli kaynakla finanse edilmesi, işletmeleri çok ciddi mali krizlere sürükleyebilmektedir. Bu nedenle bir yandan KOBİ'lere yatırım amaçlı kredilerin daha düşük maliyet ve uzun vadeli olarak verilmesi teşvik edilirken diğer yandan da işletme sahiplerinin

veya yöneticilerinin finansal eğitimlerle desteklenerek daha bilinçli hale getirilmesi önem arz etmektedir. Bu bilince kavuşması KOBİ'lerin tefecilerden finans sağlamasının önüne geçilmesi bakımından da önemlidir. KOBİ danışmanlık hizmetlerinin geliştirilerek kalite, verimlilik ve bilinirliğinin artırılması da önemlidir. Hali hazırda piyasada çok sayıda KOBİ danışmanı bulunmakla birlikte gerçek anlamda firmayı yakından tanıyıp geliştirebilecek bir yapıdan çok bankalara kendini yeterince ifade edemediği için kredi almakta zorlanan firmalara kredi veya desteklerden yararlandırma vaatlerinde bulunan, çoğu zaman da firmaları kandıran bir yapı ortaya çıkmaktadır. Danışmanlık hizmetlerinin devlet tarafından standarda bağlanıp denetlenmesi yararlı olabilecektir.

Bir diğer önemli konuda bütçe gelirleri içinde önemli yere sahip olan dolaylı vergilerin Türkiye'de diğer ülkelere oranla yüksek olmasıdır. Bunun yanında birde KDV alacaklarının devletten, zamanında tahsil edilememesi, çok uzun süreler beklenmesi, firmaları ilgili tutar için ekstra finansman maliyetine katlanmaya itmekte ve karlılıklarını da bu paralelde düşürmektedir. KDV alacaklarının daha hızlı ödenmesi hem firmaları rahatlatırken bir yandan da kayıt dışına teşvik etmeyerek kamu gelirlerinin düşmesini engellemiş olacaktır.

KOBİ'lerin markalaşması teşvik edilmeli, imalat sanayiindeki KOBİ'lerin öncelikli olarak desteklenmesi sağlanmalı, ihracat kapasiteleri artırılmalı, ulusal ve uluslararası düzeyde büyük ölçekli işletmelerle işbirlikleri artırılmalı, üniversitelerle işbirlikleri yapılmalıdır. Özellikle sanayi alanına mesleki eğitim veren okulların kalitesi ve sayısı artırılmalıdır.

KOBİ'lerin yeni teknolojik koşullara uyum sağlayabilmesi, katma değer yaratan üretimlere yöneltilmesi bu sayede rekabet güçlerinin artırılması, verimlilik artışı açısından çok önemlidir. Özellikle büyüme potansiyeli bulunan yenilikçi KOBİ'lerin çeşitli hibe ve teşviklerle desteklenmesi, finansal kaynaklara erişiminin kolaylaştırılması önem arz etmektedir.

Sonuç olarak Türkiye'de büyümenin taşıyıcı unsurunun tüketim olduğu düşünüldüğünde, salt büyümeden çok üretim odaklı büyümenin hedeflenmesi gereği açıktır. Bunun içinde yukarıda da detaylarını açıkladığımız üzere; KOBİ'lerin gelişimi çok büyük önem taşımakta olup özellikle teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmeleri, yüksek kapasite çalışmaları, verimliliklerini arttırmaları temel noktalardır. Konuyla ilgili yapılması gereken temel iyileştirmeler yüzlerce başlıkla ifade edilebilirken; -kişi başı gelir düzeyi ve bu paralelde tasarrufların düşük olduğu ülkemizde- tüm sorunların temelinde esasen finansal yetersizliklerin yattığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle diğer konuların düzeltilmesi için uzun vadeli yapılacak planlamalar ve politikalar ihmal edilmeden öncelikli olarak işletmelerin finansal kaynaklara ulaşabilmesinin önünün açılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Acemoglu, Daron and Robinson, J. A. " Political Losers as A Barrier to Economic Development", *The American Economic Review*, 2000.

Aghion, Philippe, "Growth and Development: A Schumpetarian Approach", *Annals of Economics and Finance,* 2004.

Ahmed, M. U., Muzib, M., & Roy, A., "Price-Wage Spiral in Bangladesh: Evidence From ARDLBound Testing Approach", *International Journal of Applied Economics*, 10(2), 2013.

Ardiç, Oya Pinar; Mylenko, Nataliya; Saltane, Valentina, "Small and medium enterprises: A cross-country analysis with a new data set", *The World Bank,* 2011.

Aslan, Özgür ve Küçükaksoy, İsmail, "Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi,*4, 2006.

Atıcı, G.Büyür, *Küçük Ve Orta Ölçekli İşletmelerin (Kobi'lerin) Ekonomik Gelişime Etkileri, Finansman Kaynakları Ve Kobi'lerin Büyümesini Sağlayan Faktörlere İlişkin Bir Karşılaştırma*, (T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi), 2006.

Aydın, Necati, *Türkiye'de Ekonomik Büyüme (1968- 2005): Solow Büyüme Muhasebesi ve Regresyon Modeli,* (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara), 2008.

Başkan, Serhat, *Kobi Finansman Sorunlarının Çözümünde Kredi Garanti Fonu Sistemi'nin Etkileri: İstanbul İli Örneği,* (İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü, Finans Anabilim Dalı Uluslararası Bankacılık ve Finans Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi) 2018

Bayülken, Yavuz. "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri (KOBİ'ler)." *Baskı, TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yayın No: MMO/677, Ankara* (2017).

Biçen, Ö. Faruk, *Küreselleşme Sürecinde Yükselen Piyasa Ekonomilerine Yönelik Kısa Vadeli Yabancı Sermaye Girişleri Ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Analizi*, (T.C. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi) 2017.

Boutabba, M. A. "The Impact of Financial Development, Income, Energy and Trade on Carbon Emissions: Evidence From The Indian Economy". *Economic Modelling*, 2014.

Brock, William A., Evans, David, S., Phillips, Bruce D. *The economics of small businesses: Their role and regulation in the US economy*, New York: Holmes & Meier, 1986.

Burcu Özcan ve Ayşe Ari, "Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği", Business and Economics Research Journal, 2(1), 2011.

Ceylan, Servet ve Durkaya Mehmet, "Türkiye'de kredi kullanimi-ekonomik büyüme ilişkisi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2010.

Çay, Mehmet ve Kurtoğlu, Ramazan, "Türk-Japon KOBİ'leri, Küreselleşmesi ve Yeni Eğilimler." *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi,* 2013.

Çelikkol, Canan Demirci, "*Türkiye Ekonomisinde Dış Ticaret ve Enflasyonun İstihdamsız Büyüme Üzerinde Etkileri"*,(T.C. İstanbul üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi), 2019.

Del Giudice, M, Scuotto, V, Garcia-Perez, A & Petruzzelli, "Shifting Wealth II in Chinese economy. The effect of the horizontal technology spillover for SMEs for international growth" *Technological Forecasting and Social Change,* 2019.

Demir, Haldun, Ekonomik Büyüme Verimlilik ve Rekabet, Etap Yayınevi ,İstanbul, 2010.

Demirci, N. Savaş, "Türkiye'de Ölçek Bazında KOBİ Kredileri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi (2006-2016)", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018.

Devlet Planlama Teşkilatı, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950-2006 Dönemi.

Dişbudak, Cem, "Analyzing the Bank Credit Economic Growth Nexus in Turkey", *European Journal Of Economics, Finace and Administrative Sciences ISSN* 1450-2275 Issue 23, 2010.

Dieter Bender, Wilhelm Löwenstein, "Two-Gap Models: Post-Keynesian Death and Neoclassical Rebirth", IEE Working Papers, Volume 180, 2005.

Dönmez, Ö, *Kavram Teori Ve Politikalar*, Gazi Kitabevi, 10. Baskı, Ankara,2015.

Duru, M. Nafiz ve Erdem, Emel, "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) Sorunları", *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 20, 2010.

Eğilmez, Mahfi, *Makro Ekonomi Türkiye'den Örneklerle*, Remzi Kitabevi, 8.Basım, İstanbul, 2016.

Erdal Demirhan ve Diğerleri, "The Direction of Causality between Financial Development and Economic Growth: Evidence from Turkey", *International Journalof Management*, 28(1), 2011.

Esnaf ve Sanatkârlar Destek Sistemi (ESDES) Projesi Yurtdışı İncelemeleri, 2014:30

Gümüş, Emine, *Bankacılık Sektörünün Gelişiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*,(Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Hollis B. Chenery, Alan M., Strout "Foreign Assistance and Economic Development", American Economic Review: 56, 1966.

Ilyas, M., Ahmad, H. K., Afzal, M., & Mahmood, T., "Determinants of Manufacturing Value Added in Pakistan: An Application of Bounds Testing

Approach to Cointegration", *PakistanEconomic and Social Review*, 48(2), 2010.

İçen, Hüseyin, *Doğrusal Olmayan ARDL Yaklaşımı İle Eşbütünleşme Ve BirUygulama*, (T.C. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana), 2018

Karakoç, Ahmet, *KOSGEB Kaynaklı KOBİ Destekleri ve Bütçe İlişkisinin Değerlendirilmesi*, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi),2010.

Kale, Süleyman ve Eken, M. Hasan, *Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmelerin Büyüme Üzerindeki Etkisi,* Bankacılar Dergisi, Sayı 104, 2018.

Kepenek, Yakup ve Yentürk, Nurhan, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1997.

Kızmaz, Ertuğrul Sinan ve Ertürk, Süleyman, "Kamu Özel Sektör İşbirliği Yöntemiyle KOBİ'lerin Desteklenmesi Konusunda Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış", *In: 1st International Economics And Business Symposium*, 2018.

Kolsuz, Güneş ve Yeldan, A. Erinç, "1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynaklarının Ayrıştırılması." *Calisma ve Toplum* 40.1, 2014.

KOSGEB Faaliyet Raporu, 2018

KOSGEB, "KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)." *KOSGEB Yayınları, Ankara*, 2014.

Küçük, Orhan, *Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi*, Seçkin Kitapevi, 2015.

Levine, Ross and Beck, Thorsten, *Stock markets, banks, and growth: correlation or causality*. The World Bank, 1999.

Öztürkler, Harun ve Çermikli, Affan, H., "Türkiye'de Bir Parasal Aktarım Kanalı Olarak Banka Kredileri'', Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, 44(514), 2007.

Yalçinkaya, M. Hakan, *Sanayileşme Sürecinde Türkiye'de Küçük ve Orta Boy İşletme (KOBİ)'lerin Yeri ve Önemi*, (Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi), 2006.

Mercan, Mehmet ve Peker, Osman, "Finansal Gelişmenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 2013.

Muhsin, Kar. "Kamu harcama çeşitlerinin ekonomik büyüme üzerine etkisi." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 58.03 (2003).

Müftüoğlu, M. Tamer ve Durukan, Tülin, *Girişimcilik ve KOBİ'ler, Gazi Kitapevi,* Ankara, 2004.

OECD, Small and Medium Sized Enterprise Outlook, 2019

Orhan, Osman, Z. ve Erdoğan, Seyfettin, *İktisada Giriş*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2013

Özbek, Zerrin, "KOBİ'lerin Türk Ekonomisine Etkileri." *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi* 31, 2008.

Parasız, İlker, *İktisada Giriş, Prensipler ve Politika*, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1998.

Parasız, İlker, *Makro Ekonomi Teori ve Politika*, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1998.

Parasız, İlker, *Makro Ekonomi*, Ezgi Kitabevi, 10.Baskı, Bursa, 2013.

Paya, Merih, *Makro İkti*sat, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1997.

Sabır, Hasan, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar*", Dış Ticaret Dergisi*, Sayı: 26, 2002.

Salkaya, Duygu, *Bireysel Kredilerin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye İçin Zaman Serisi Analizi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi) Çanakkale, 2018.

Seyidoğlu, Halil, *İktisat Biliminin Temelleri*, İstanbul, Güzem Can Yayınları No:21, 2006.

Şiriner, İsmail ve Doğru, Yılmaz, "Türkiye ekonomisinin büyüme dinamikleri üzerine bir değerlendirme", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2005.

Taban, Sami, *İktisadi Büyüme: Kavram ve Modeller*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2011.

Tandoğan, Dilek ve Özyurt, Hasan, ": Türkiye ekonomisi üzerine nedensellik testleri (1981-2009)" *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B. Dergisi*, Cilt XXXV, Sayı II, 2013.

Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. "Bounds testing approaches to the analysis of level relationships", Journal of applied econometrics", 16(3), 2001.

Thorsten Beck- Ross Levine, "Stock Market, Banks and Growth: Panel Evidence", *Journal of Banking and Finance*, 28(3), 2004.

Topal, Bahattin Gökhan - Öz, Sabri, Ağalar, Mustafa Fethi, "Kobilerin Devlet Tarafından Destekleme Politikaları: Çin Örneğinde Türkiye Analizi" *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:35, 2019.

Tunç, Süleyman ve Köroğlu, Yusuf, "Kobilerde Güncel Finansal Problemler Ve KDV İadesi Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi" *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2019.

Tutar, Filiz ve Ünlüleblebici, Yıldız, "Türkiye'de KOBİ kredilerinin ekonomik büyümeye etkisi (2006-2011)", *Global Journal of Economics and Business Studies*, 2014.

Tuna, Kadir ve Bektaş, Hakan, "Kredi Hacminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Rolünün İncelenmesi: Türkiye Örneği", *Journal of Financial Researches & Studies/Finansal Arastirmalar ve Calismalar Dergisi*, 2013, 5.9.

TÜİK, Ulusal Hesaplar Daire Başkanlığı, Gayrisafi Katma Değer Bölgesel Sonuçlar, 2004-2011, 2014.

Uyar, Gürhan, *Türkiye'de Dış Borçların Ekonomik Büyümeye Etkisi: 1970-2017, (*Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir), 2019.

Ünsal, Erdal, M, *Makro İktisat*, İmaj Yayıncılık, 7.Baskı, Ankara, 2007.

Vurur, N. Serap ve Özen, Ercan, "Türkiye'de mevduat banka kredisi ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelenmesi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2013.

U.S. Small Business Administration (n.d.), SBA Reimagined. Powering the American Dream. Strategic Plan, 2018-2022.

Uysal, Yaşar, "Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye'de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt:9, Sayı:2, 2007.

Yalçinkaya, Neslihan- M. Hakan Yalçinkaya, - Coşkun Çilbant. "Avrupa Birliği'ne yönelik düzenlemeler çerçevesinde Türk tarım politikaları ve sektörün geleceği üzerine etkisi." *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13.2, 2006.

Yavan, Nuri. "Teşviklerin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz." *Ekonomik Yaklasim*, 22.81,2011.

Yıldırım, Kemal, Kahraman, Doğan, Taşdemir, Murat, *Makroekonomi,* Seçkin Yayıncılık, 13.Baskı, Eskişehir, 2016.

Yurttadur, Mustafa, *KOBİ'lerde Sermaye Yapısı ve Kar Dağıtım Politikası'nın Büyüme Üzerine Etkileri,* (Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans ve Bankacılık Doktora Programı, Yayınlanmış Doktora Tezi), 2009.

Yüksel, Aycan, Türkiye'de KOBİ'lerin Banka Kredilerine Erişimi (Uzmanlık Tezi), DPT, Ankara, 2011.

Zengin, Barış, *Küreselleşme Sürecinde KOBİ'lerin Durumu ve KOBİ Destekleri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*, (Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı, Doktora Tezi), 2010.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/6745/kobi-tanimi-degisti (10.11.2019)

https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Mali%20Tablolar/KSEP/Kobi_Stratejisi_ve_Eylem_Plani_(2015-2018).pdf (25.11.2019)

(http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ 10. kalkınma planı 2014-2018,) (27.10.2019).

http://davegiles.blogspot.com.tr/2015/01/ardl-modelling-in-eviews-9.html (05.12.2019).

https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanl%C4%B1k_Faaliyet_Raporlar%C4%B1/2018%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU.pdf (07.12.19).

http://www.sbb.gov.tr/ozel-ihtisas-komisyonu-raporlari/#1543312172966-b62de4d7-b832 (15.08.2019)

https://ticaret.gov.tr/data/5d41911513b87639ac9e002f/ckt.pdf (22.08.2019)

http://www.kobigirisim.net/2013/06/kobi-ne-demek.html (25.07.2019)

http://www. kalkinma. gov. tr/Lists/Kalknma% 20Planlar/Attachments/12/Onuncu% 20Kalk% C4% B1nma% 20Plan% C4% B1. pdf (Erişim Tarihi: 12.06. 2019).

http://kgf.com.tr/images/faaliyet_raporu/2018_kgf_faaliyet_raporu.pdf

http://kgf.com.tr/images/rakamlarla/29_11_2019.pdf

https://www.gmka.gov.tr/hakkimizda (18.07.2019).

https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/292/teydeb_istatistikler_2018_8mart.pdf (27.08.2019).

http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21540 (12.08.19).

https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271246237r8687.AB_Mevzuatinin_Kobilere_Iliskin_Basliklari_ve_Ilgili_Kuruluslar.pdf (17.08.2019).

http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1105 (22.12.2019).